DE AROE-EILANDEN

236

VI:-
204

71 hal

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

VII-
204

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL

VI-204

ZUIDOOSTKUST BORNEO,

EILAND EN STRAAT LAOET,

met omliggende kleinere eilanden.

DE AROE-EILANDEN,

BENEVENS MEDEDEELINGEN

betreffende eilandengroepen bewesten en benoorden Nieuw-Guinea.

Overgedrukt uit de Mededeelingen en Aankondigingen aan Zeevarenden, 's Gravenhage 1888 en 1891 en uit de Hydrographische Mededeelingen van Nederlandsch Oost-Indie, Batavia 1892 No. 2 en 1894 No 3.

UITGEGEVEN DOOR HET MINISTERIE VAN MARINE
AFDEELING HYDROGRAPHIE.
Bijgewerkt tot en met B. a. Z. 142/988 — 1898.

'S GRAVENHAGE,
Gedrukt ter Nederlandsche Boek- en Steendrukkerij
voorheen H. L. SMITS,
en verkrijgbaar bij de „GEBROEDERS VAN CLEEF", Spui 28*a*.
1898.

Prijs f 0,30.

BAT. GENOOTSCHAP VAN
PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL R.I.
Tanggal : 30-06-2010
Nomor Induk : 954/PK-Museum/2010
BIB - ID : 0010-31522460
ITEM - ID : 0209072264
Asal :

De koersen en peilingen in deze beschrijving zijn magnetisch; de peilingen, die op de lichten betrekking hebben, zijn gerekend uit de standplaats van den waarnemer.

De afstanden zijn opgegeven in zeemijlen van 60 in één breedtegraad.

De diepten zijn opgegeven in vademen van 1,8 M. en voeten van 0,3 M., herleid tot laagwaterspring.

De hoogten van bergen zijn opgegeven in voeten van 0,3 M.

De hoogten der lichten zijn opgegeven boven hoog water; voor de zichtbaarheid, het oog van den waarnemer aangenomen 4,5 M. boven water.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
Arsip dan Pendidikan

INHOUD.

Bladz.

ZUIDOOSTKUST BORNEO.

Hoofdstuk I. Zuidkust Borneo, van hoek Petang tot hoek Teraban 1

" II. Zuidelijk gedeelte Eiland Laoet, van hoek Semisir tot hoek Seloka 4

" III. Straat Laoet 13

" IV. Oostkust Borneo, Keloempangbaai 21

" V. Oostkust Laoet, tot hoek Seloka. 24

DE AROE-EILANDEN.

" I. Algemeene beschrijving. Winden, stroomen en getijden. 28

" II. Van Wammer en den Zuidwesthoek Wokam over Warialaoe, tot de Karaweira-groep. . 36

" III. Van de Karaweira-groep over Karang, tot den Zuidwesthoek Wokam 47

" IV. Soengei Barkai of Koba en Soengei Wanoembai of Watoelei 60

" V. Mededeelingen betreffende eilandengroepen bewesten en benoorden Nieuw-Guinea . . . 67

PERPUSTAKAAN NASIONAL

ZUIDOOSTKUST BORNEO.

HOOFDSTUK I.

ZUIDKUST BORNEO, VAN HOEK PETANG TOT HOEK TERABAN.

Van af hoek Petang, de ZO.hoek van Borneo is de strekking der Zuidkust van dit eiland tot aan hoek Teraban ongeveer WZW. en heeft men daartusschen de eenigszins uitstekende hoeken Batoe en Kandang-Aoer; de kust heeft overal hetzelfde eentonige voorkomen en bestaat uit een meer of minder breed zandstrand waarachter het land een weinig oploopt; het is bijna overal zwaar begroeid.

Op bijna 2 zeemijl beW. hoek Petang ligt de groote kampoeng Pegatan, waarvan vele bewoners het visschersbedrijf uitoefenen, zich daartoe met hunne vaartuigen tot 6 en 8 zeemijl in zee begeven en aldaar dikwijls verscheidene fuiken leggen. Aan de Westzijde der kampoeng staat de wit geschilderde mesigit, bij eenigszins gunstig vallend licht eene goede verkenning van uit zee.

Ongeveer 1 zeemijl verder om de West ligt de kampoeng Pedjalan, waar het riviertje Loemboe in zee valt; evenveel Westelijker ligt de kampoeng Saloemati, waar dichtbij een boschje staat, bestaande uit een tiental tjemara-boomen, waarvan de Westelijkste de hoogste is en dat het eenigste kenbare punt is op dit gedeelte van de kust BeW. deze kampoengs staat slechts hier en daar aan het strand een alleenstaand huisje of schuurtje.

Op 12 zeemijl afstand beW. Petang ligt de hoek Batoe en ongeveer 6 zeemijl verder de hoek Kandang-Aoer; bij beide hoeken en er tusschen liggen steenen, evenzoo bij den ruim 6 zeemijl Westelijker gelegen hoek Teraban. Tusschen de laatstgenoemde hoeken mondt de Sebembanrivier uit, waarvan de ingang bij laagwater nagenoeg droog valt. BeW. hoek Teraban staan op 2 zeemijl afstand een paar huisjes bij het riviertje Ansana, en hier en daar monden op het boven beschreven gedeelte der kust nog eenige onbeduidende kreekjes in zee uit.

Riffen. Van af hoek Batoe om de West is de kust vuil; ruim 2 zeemijl

beZ. dien hoek ligt het Betsy-rif en nog 1 zeemijl Zuidelijker een tweede rif. Zij vallen met laagwater droog en liggen binnen de drie-vademlijn, die hier bijna 4 zeemijl uit den wal loopt.

BeZ. hoek Kandang-Aoer liggen verscheidene riffen; het Zuidelijkste daarvan ligt bijna 4 zeemijl uit den wal buiten de drie-vademlijn en is het gevaarlijkste, daar het slechts ongeveer 50 M. lang en breed is en er met laagwaterspring slechts een paar steenen boven water uitsteken, terwijl er bij hoogwater dikwijls geen branding staat en alsdan de verkleuring nagenoeg niet te onderscheiden is. BeW. deze riffen loopt de drie-vademlijn zeer onregelmatig en nadert bij de Sebembanrivier den wal tot op 1500 M.

BeZ. hoek Teraban ligt een drietal riffen, waarvan het Zuidelijkste nagenoeg 4 zeemijl uit den wal, het gevaarlijkste is, daar het volkomen gelijkt op het daareven beschrevene. Het ligt even binnen de vijf-vademlijn en aangezien hier het verval soms 7 voet bedraagt is het raadzaam om dit gedeelte der kust niet binnen de 7 vadem te naderen.

De zeven-vademlijn loopt vrij wel evenwijdig aan de kust op ongeveer 7 zeemijl afstand; de diepten nemen daar buiten zeer geleidelijk toe, zoodat men hier veilig op het lood kan varen.

Wind en stroom. De opneming van het boven beschreven gedeelte der kust had plaats in de maanden September en October; het was toen zeer heiig en de wal was nauwelijks op 4 of 6 zeemijl te zien.

De windrichting was meestal Zuid tot ZO., somtijds ZZW.; het waaide soms zeer hard en er staat dan overal vrij veel branding op de kust. Het landen op het zandstrand kost echter in den regel weinig moeite.

De stroomen waren zeer onregelmatig en vooral in de maand October werd van de horizontale beweging van het water al zeer weinig gemerkt; het is 's morgens 6 of 7 uur hoogwater en op den middag 1 of 2 uur laag, waarna het water weder langzaam gaat rijzen. Het gewone verval bedroeg 3 of 4 voet; het grootste verval werd waargenomen met kwartiermaan en bedroeg 7 voet.

Moresses-eilanden. Ongeveer ZW. van het eiland Koenjit, de Zuidpunt van Laoet, liggen op ruim 20 zeemijl afstand van de Moresses-eilanden, bestaande uit een groot eiland en drie kleinere eilanden, allen zwaar begroeid, zoomede een paar groote steenen, waartusschen overal diepten worden gevonden van 15 tot 20 vadem, modder- en zandgrond, zoodat men er op zicht veilig tusschen door kan varen; met uitzondering van het Noordelijkste eiland zijn zij allen onbewoond.

Het grootste eiland heet Moresses of Maratoea, wordt ook wel Marabatoean genoemd, heeft eene vrij regelmatig kegelvormige gedaante en is 983 voet hoog; de horizontale vorm van het eiland is bijna die eener ellips, waarvan de groote as in de richting OtZ.—WtN. loopt en ruim 2000 M. lang is en de kleine as bijna 1500 M. De kust is overal

rotsachtig behalve op een klein stukje aan den Oostkant, waar men over eene lengte van 400 M. een smal zand- en koraalstrand aantreft en waar het kustrif ook iets meer van den wal verwijderd is. Ongeveer 500 M. ZW. van de Westpunt licht een groote steen.

Van de drie kleinere eilanden is het Noordelijkste, Danawaän genaamd, het grootste; het ligt 4000 M. beN. de Oostpunt van Moresses en is in de richting ONO.—WZW. ruim 1000 M. lang, terwijl de grootste breedte ruim 500 M. is en de hoogte 270 voet bedraagt. De kust is geheel rotsachtig met uitzondering van een klein stukje zandstrand aan de Noordzijde, alwaar ook een paar huisjes staan van eenige inlanders, die er eene ladang hebben aangelegd; eene heldere bron voorziet in de behoefte aan drinkwater. De Oost- en Zuidkanten van het eiland zijn vrij steil, doch aan de West- en Noordzijde steekt een met laagwater droogvallend rif uit, tot op 300 M. uit den wal, waarop tal van schildpadden voorkomen. BeW. de Noordpunt ligt op 200 M. afstand een groote steen op het kustrif.

De beide overige eilandjes liggen ongeveer OZO. en ZZW. van Moresses op ruim 2000 M. afstand, worden Pajoeng Pajoengan en Toekang Kemoedi genoemd en zijn respectievelijk 300 en 83 voet hoog. Het eerste is in de richting NNW.—ZZO. ruim 700 M. lang terwijl de grootste breedte 400 M. bedraagt; op 100 M. beN. de Noordpunt ligt een groote steen. Het tweede is eigenlijk niets meer dan eene begroeide rots van circa 150 M. middellijn. Op 1300 en 2700 M. Zuid en ZZW. van Pajoeng Pajoengan liggen een paar groote rotsen 10 en 17 voet boven water.

Gebroeders. O½Z. van de Moressesgroep liggen op ruim 20 zeemijl afstand de Gebroeders, een paar begroeide rotsen, NtO.—ZtW. van elkander gelegen en door een bijna droogvallend zand- en koraalrif aan elkander verbonden; op grooten afstand doen zij zich voor als 3 eilandjes, doch dichter bij ziet men dat de twee Zuidelijkste topjes, waarvan het Noordelijkste 147 voet hoog is, bij hetzelfde eilandje behooren. Het is daaromheen vrij steil, zoodat men op zicht en op het lood er veilig dicht bij kan komen.

Gebruikte Varie 2° O.

HOOFDSTUK II.

ZUIDELIJK GEDEELTE EILAND LAOET, VAN HOEK SEMISIR TOT HOEK SELOKA.

Het Zuidelijke gedeelte van het eiland Laoet loopt van 3° 40′ Z.b. naar het Zuiden versmallend toe en eindigt bij het eiland Koenjit in eene smalle punt. De algemeene richting van de kust is aan de Westzijde N.-Z.; aan de Oostzijde van af het eiland Koenjit tot hoek Seloka ongeveer NO ½ O. en van daar weder nagenoeg Noord. Het land heeft een eentonig uiterlijk en is zwaar begroeid; over het algemeen is het terrein heuvelachtig, vooral bij de Zuidpunt, het hoogere gebergte begint eerst bij het midden en in het Noordelijke gedeelte van het eiland.

De kust maakt verschillende kleine bochten; de meeste van de daardoor gevormde hoeken zijn van geen beteekenis, behalve eenige die later zullen beschreven worden.

Langs de kust strekt zich over het algemeen een breed droogvallend koraal- en steenrif uit, dat het landen bij laagwater dikwijls zeer bezwaarlijk maakt. Op dit rif liggen op verschillende plaatsen kleine eilandjes en vooral aan de Westzijde komen een groot aantal droogliggende steenen voor.

Aan de ZO.zijde vindt men eenige eilandjes, waartusschen men veilig koers kan sturen.

Rivieren van eenige beteekenis vindt men er niet, wel een groot aantal kleine rivieren, die voor den mond meestal een breed rif hebben en slechts bevaarbaar voor kleine prauwen zijn. Op slechts enkele plaatsen vindt men een smal zandstrandje; bij de rotsige kanten tusschen de steenen vindt men een klein koraalstrandje.

Kampoengs treft men bijna niet aan; hier en daar vindt men eenige huisjes vereenigd doch niet zichtbaar van uit zee, met uitzondering van de kampoeng Sekatoeng aan de Westkust.

De kust is nagenoeg overal aan te looden, alleen bij het eiland Koenjit en bij het 4 zeemijl Noordelijker gelegen bergje Poengoebalan is zij zeer steil. Aan de West- en Zuidzijde vindt men onregelmatige diepten en wijst de formatie van de kust er ook op dat men hetzelfde heuvelachtige terrein op den bodem der zee zal aantreffen. Deze oneffenheden leveren evenwel geen gevaar op voor de scheepvaart. De soort van

grond is zeer verschillend, zij bestaat uit een harde onderlaag, waarop zich hier en daar een dikke laag modder heeft afgezet; daar waar men minder diepte en oneffenheden aantreft is zand het voornaamste bestanddeel, nagenoeg altijd vermengd met kleine steentjes en schelpjes. Dikwijls brengt het lood eene soort bruine aarde boven, die veel overeenkomst heeft met vermolmd hout.

Het water heeft eene zeer eigenaardige kleur en een vreemde, die niet in het bezit is van eene goede kaart, zal dit gedeelte dikwijls met schroom naderen en zeker veel verder uit den wal blijven dan noodig is. Vooral na zware regens ziet men veel nipa drijven, terwijl steeds eene groote hoeveelheid drijfhout wordt aangetroffen.

Kenbare toppen van bergen. Djambangan. Deze aan de Westzijde van het eiland gelegen hooge kegelvormige berg is de meest kenbare van Zuidelijk Laoet. Men onderscheidt twee toppen NO.-ZW. van elkaar gelegen. Op de Zuidwestelijke helling van den Zuidelijken top heeft men bij het hoogste punt eenen boom, die van om de Zuid en Oost zeer kenbaar is. De Zuidelijke top is 1640 voet hoog.

Semiaran, 4800 M. Z37,°5W van den Djambangan, is een zeer kenbaar bergje, 966 voet hoog, dat met den Djambangan tot merk dient bij het aandoen van straat Laoet.

Soembawa. Deze berg is de hoogste en meest kenbare van het Oostelijk gedeelte van het eiland. De voet is zeer breed en wordt omringd door eene reeks kleine heuvels. Hoogte 1583 voet.

Platte Heuvel. N69,°5W. 5000 M. van den Soembawa ligt deze zeer kenbare 1080 voet hooge heuvel, die eenen breeden platten top heeft, waarvan het middelste gedeelte zich iets boven het overige verheft.

Sebakaw. Van de vele en moeilijk van elkaar te onderscheiden heuvels bij de Zuidpunt van het eiland is de Sebakaw de hoogste. Gelegen aan de ZO.kust komen zijne hellingen tot aan zee. De richting is ZWtZ.—NOtN. en men onderscheidt duidelijk drie topjes; het Zuidelijkste is het hoogste topje, dit is 1000 M. verwijderd van het Noordelijkste en laagste topje. Het meest kenbare Noordelijkste topje wordt gevormd door een groot donker bosch, waar van om de West en Oost gezien, een dunne boom als eenen bezem boven uitsteekt.

De Zuidelijke helling van dezen heuvel is minder begroeid doch bezaaid met groote steenen, die uit de verte het voorkomen hebben van eene groote kampoeng. Hoogte 810 voet.

Heuvel beN. Sebakaw. 5000 M. N26°O. van den Sebakaw ligt een 630 voet hooge heuvel. De hoogste punt, een smalle donkere boom tegen een bosch, onderscheidt hem van de andere heuvels.

BeN. dezen heuvel vindt men aan de Oostzijde van het eiland nog verschillende afzonderlijke heuveltjes; de meest kenbare daarvan zijn even

beW. hoek Seloka een vlak aan het strand gelegen 313 voet hooge, steil opgaande heuvel met eenen kroonboom in het midden en 4000 M. daar beN. op ruim 2000 M. van het strand een glooiend oploopende heuvel, waarvan de zeer scherpe top gevormd wordt door eenen langen smallen bruinen boom, die van alle zijden goed kenbaar is; hoogte 396 voet.

Aan de Westzijde heeft men op de Zuidpunt eene aaneenschakeling van heuvels, die weinig met elkander in hoogte en gedaante verschillen en nagenoeg alle in de richting N.—Z. het breedste zijn.

Poengoebalan. 8000 M. beN. de Zuidpunt van Koenjit rijst deze 370 voet hooge heuvel steil uit zee op. De zeer breede en zwaar begroeide top biedt geen enkel kenbaar punt aan.

Tjapee. 1800 M. beO. den Poengoebalan is een ronde 540 voet hooge heuvel; het donkere groote bosch op den top onderscheidt hem van andere heuvels; van de Oostzijde gezien vormt dit bosch eenen zeer steilen kant.

Lebatan. 3500 M. beN. de Tjapee ligt nagenoeg aan het strand een 527 voet hooge heuvel, die zich in de richting N.—Z. uitstrekt. De met verstrooide boomen begroeide top heeft op het Zuidelijk gedeelte eenen langen, niet zeer breeden boom, die van alle zijden kenbaar is.

BeN. dezen heuvel heeft men tot kampoeng Sebati nog eenige kleine heuvels, die van de andere te onderscheiden zijn door de lichtgroene kleur der hellingen. Op de Noordelijkste, die 253 voet hoog is, staan een paar eenigszins hellende palmboomen.

De volgende kleinere eilanden liggen bij Laoet.

Dwaalder. ZOtZ. op ruim 9 zeemijl afstand van de Zuidpunt van Laoet in 13 vadem water, is een klein smal eilandje gelegen, dat aan de Westzijde hoog en rotsig is, terwijl aan den NO.kant eene begroeide zandige punt uitsteekt. De boomen in het midden zijn lager, zoodat op eenigen afstand van om de Zuid en Noord gezien het eiland het voorkomen heeft van twee afzonderlijke eilandjes. Het eiland wordt omringd door een koraalrif dat aan de West- en Zuidzijde weinig, doch aan de Noord- en .Oostkant 400 tot 600 M. uitsteekt. Dwaalder wordt niet bewoond, alleen vindt men er een paar huisjes van lieden die schildpadeieren komen zoeken.

Op 3000 M. NOtN. van Dwaalder ligt in 12 vadem water eene kleine ondiepte met 6 vadem, zandgrond.

George-bank. Deze zandbank ligt 11000 M. O½N. van Dwaalder in 12 vadem water; zij is WZW½W.—ONO½O. 4000 M. lang en 1200 M. breed met diepten van 5 tot 10 vadem. Het minste water, 5 vadem, zand en steentjes, vindt men aan de Westzijde op de peiling: hoogste punt Karampoetan aan Oostkant Birah Birahan; hoogste punt Dwaalder ZS2°W.; Knoop-eiland N8°O.

Semoet is ZO½Z. van den berg Sebakaw en 3000 M. uit den wal

gelegen; het is een langwerpig hoog eiland, lang NO.—ZW. 2400 M., breed 900 M. Het heeft drie topjes waarvan het Zuidelijkste het laagste, het Noordelijkste, 487 voet, het hoogste is. De Oostkant rijst steil uit zee op, de Westzijde is vlakker. Het wordt omgeven door een koraal- en steenrif, dat aan den Noord- en Westkant afsteekt en aan de NW.zijde het breedste, 800 M., is.

Karampoetan ligt NO. 2600 M. van Semoet en 4000 M. uit den wal; het is 473 voet hoog, de lengte bedraagt OZO.—WNW. 2000 M. en de breedte NO.—ZW. 1000 M. De Oost- en Zuidpunt zijn rotsig en steil, de NW.punt is laag en zandig De hoogste punt van het kegelvormige bergje is een kenbare van alle zijden zichtbare boom.

Het koraal- en steenrif rond dit eiland strekt zich aan de Noord- en Westzijde van 700 tot 400 M. uit, aan de Oost- en Zuidzijde slechts 100 M.

Birah Birahan. Zuid 3 zeemijl van Karampoetan en ZO. 4800 M. van Semoet ligt het eiland Birah Birahan; lengte N.—Z 1800 M, breedte 1300 M.

Dit eiland is in het midden 340 voet hoog met eenen breeden platten top. Aan de West- en Noordzijde is een smal zandstrand, de Zuid- en Oostzijden zijn rotsig. Aan de Westzijde staat een hooge kroonboom, die van om de Zuid en Noord zeer kenbaar is en op de hooge Zuidpunt een dunne smalle kroonboom met lichte bladerkruin, die van om de West en Oost het best zichtbaar is.

Aan de ZW.zijde van het eiland ziet men een paar huisjes.

Het eiland wordt omgeven door een breed rif dat aan de ZW.zijde 200 M. uitsteekt; aan de Zuid- en ZO.zijde van 300 tot 600 M. en aan den Noord- en NO kant 200 tot 600 M. breed is; 400 M. van de NW.punt ligt op dit rif een klein zandig eilandje begroeid met tjemara-boomen.

De uiterste steenen van de ZW.punt van het rif liggen op het merk: Westkant Semoet in Noordelijken top Sebakaw De Westpunt van Semoet in den 630 voet hoogen heuvel N1°W. leidt op 2400 M. vrij van het rif.

Knoop-eiland. Nagenoeg Oost van de Noordzijde van Birah Birahan op 2 zeemijl afstand ligt Knoop-eiland. Dit is eigenlijk niets meer dan eenen begroeiden grooten steen, die zijn grootste lengte 200 M. in de richting NO.—ZW. heeft. Op den Noordkant staat één 30 M. hooge kroonboom. 100 M. buiten dit eiland ligt aan de ZW.zijde een steen, die met laagwater droogvalt. Aan den steilen buitenkant loodt men op 100 M. reeds 10 vadem steenen, toenemende tot 14 vadem, modder en zand.

Tusschen deze eilanden onderling en den wal van Laoet zijn vaarwaters, waarvan echter voor de scheepvaart alleen in aanmerking komen het vaarwater tusschen Semoet en Birah Birahan en dat tusschen laatstgenoemd eiland en Knoop-eiland. Men kan hier veilig op het lood en het zicht van het van Birah Birahan afstekende rif doorvaren. Aangezien

dit rif van Birah Birahan aan de ZW.zijde ver uitsteekt en zeer steil is, doet men goed de Noordzijde van het vaarwater te houden. Men stuurt van om de Zuid komende met den Oostkant van Karampoetan aan den hoogen kroonboom van hoek Seloka N36°O. totdat Knoop-eiland weder zichtbaar wordt, daarna N54°O., krijgt dan als minste diepte 6 vadem zandgrond en passeert het rif van Birah Birahan op 1600 M.

Komt men van om de Noord en heeft men den wil om tusschen de eilanden door te gaan, dan stuurt men met den Zuidkant van Semoet aan de hoogste punt Koenjit Z73°W. tot de Oostkant Karampoetan N46°W. in den 630 voet hoogen heuvel is, daarna Z65°,5W.; men passeert dan Semoet op 1200 M. De Westkant van Semoet N2°W. hebbende, sture men Zuidelijker om niet te dicht bij hoek Lajar te komen.

Tusschen Birah Birahan en Knoop-eiland bestaat een 2600 M. breed vaarwater, dat het diepste is aan de zijde van Knoop-eiland. Met den Soembawa N2°W. tusschen de vroeger beschreven kenbare heuvels van 313 voet en 396 voet, stuurt men door deze passage en loodt dan 10 vadem, modder en zand als minste diepte.

Koenjit. Dit eiland, dat eigenlijk de Zuidpunt van Laoet vormt, is door twee eilandjes met die punt verbonden; zij liggen allen op het rif dat van Laoet afsteekt.

Koenjit is N.—Z. 2000 M. lang, O.—W. 800 M breed, rotsig en dicht begroeid. In het midden ligt eene 466 voet hooge kegelvormige heuvel; de Zuidpunt is 246 voet hoog en rijst zeer steil uit zee op. Op 400 M. van den Westkant loodt men 10 vadem, zandgrond, op denzelfden afstand van de Zuidpunt 8 vadem, zand en steenen, daar beO. wordt het vlakker en krijgt men in de bocht eene groote van Koenjit afstekende droogvalling; OZO. 2200 M. van de Zuidpunt vindt men eene 1600 M. lange ondiepte met 3 vadem, zand en schelpen als minste diepte.

N73°W. 4 zeemijl van de Zuidpunt van Koenjit ligt in 11 tot 14 vadem water eene uitgestrekte ondiepte met diepten van 6 tot 10 vadem, modder, zand en steentjes.

Tokong, een klein rond eilandje, ligt 600 M. uit den wal aan de Westzijde van Laoet 11 zeemijl beN. de Zuidpunt van Koenjit op het met laagwater droogvallende rif, dat bij hoek Kalidoepan van den wal afsteekt. Op dit rif vindt men eene groote menigte altijd boven water liggende steenen. 800 M. N64°W. van Tokong ligt een steen, die met hoogwater onderloopt. Van om de West gezien doet Tokong zich voor als twee kleine eilandjes.

Sambergelap-eilanden. Het grootste eiland Sambergelap is N.—Z. 400 M. lang en eindigt in eene smalle punt, grootste breedte 300 M. Op het Zuidwestelijke gedeelte staat een zeer kenbare hooge boom, die op grooten afstand zichtbaar en de hoogste punt der eilandengroep is; 300 M. West van den Noordkant van Sambergelap ligt het zwaar begroeide

kleine ronde eilandje Boeton Boetona; 800 M. beN. Sambergelap het 60 M. lange en 20 M. breede Merahi, dat met eenige lage kroonboomen begroeid is.

Bovengenoemde eilandjes zijn door een rif verbonden, dat met laagwater bijna geheel droog valt en waarop beO. Sambergelap een paar boven water liggende steenen met eene smalle koraalplek, 200 M. ZZO. van Sambergelap en O.—W. 200 M. lang, liggen. Buiten dit rif, 1000 M. OtN. van Sambergelap, ligt Balang Balangka, een zwaar begroeid, NO.—ZW. 220 M. lang en 120 M. breed, eilandje, omgeven door een droogvallend rif dat aan den ZW.kant het verste, 200 M., afsteekt.

Het rif aan de Westzijde van deze eilandengroep is zeer steil en men loodt 100 M. beW. Boeton Boetona 25 vadem, modder; aan den Zuidkant steekt het rif verder uit, men loodt daar op een 500 M. afstand nog 14 vadem; de Oostzijde nabij Balang Balangka is weder steil, geeft 18 vadem op 250 M. afstand, terwijl de Noordkant ongelijke diepte heeft; men loodt daar op een 1600 M. nog 13 vadem, modder, spoedig toenemende tot 16 en 17 vadem.

Kust. Van het eiland Koenjit Noordwaarts gaande heeft men tot den wal van Laoet twee eilandjes, waarvan het Zuidelijkste veel overeenkomst heeft met Koenjit en het Noordelijkste rond en dicht begroeid is. Zij liggen op het rif dat van den wal afsteekt en aan de Westzijde zeer weinig, doch aan den Oostkant ver uitsteekt en met laag water bijna geheel droogvalt.

De richting der kust is van hier Noord, buigt zich een 2500 M. Noordelijker rond het bergje Poengoebalan, en loopt van daar over eenen afstand van 6 zeemijl in de richting NNO. Dit gedeelte der kust is zeer heuvelachtig en men vindt er veel steen- en rotsgrond.

Tusschen den Zuidhoek van Laoet en den Poengoebalan heeft men eene rij heuvels, waarvan de boomen gekapt zijn voor het maken van nieuwe ladangs; een enkel huisje is zichtbaar. Een smal zandstrandje wordt hier aangetroffen en het voor de kust liggende rif steekt 100 M. buiten den wal uit. Tegen dit rif loodt men 6 vadem, modder, spoedig toenemende tot 10 vadem en heeft men beW. Koenjit eene diepe kom met diepten van 18 vadem, modder en zandgrond.

Van den steil uit zee oprijzenden Poengoebalan loopt de kust met eenige flauwe bochten eerst rond den Lebatan en verder langs eenige groene heuvels. Bij de Noordelijkste der heuvels ligt aan den ingang van het daarbij uitmondende riviertje Sebanti de kampoeng van dien naam, uit zee onzichtbaar.

De bocht tusschen den Poengoebalan en den Lebatan loopt met laagwater droog; de droogvalling is van 700 tot 300 M. breed; verscheidene steenen steken hier boven water uit. Tegen den Poengoebalan aan loodt men 6 vadem, modder, op 500 M. daar buiten 9 vadem; daar beN.

wordt de bodem vlakker en nemen de dieptelijnen van 7 en 10 vadem eene meer Westelijke richting aan.

BeN. Sebanti maakt de kust eene bocht waarin weinig water staat en neemt dan bij hoek Kalidoepan weder eene Noordelijke richting aan.

Hoek Kalidoepan. Deze met zwaar en hoog geboomte begroeide hoek is gemakkelijk te verkennen aan het ZW. daarvan gelegen eilandje Tokong en de vele daarbij boven water liggende steenen.

Hoek Karamboe. 6500 M. beN. hoek Kalidoepan vormt de kust eenen scherpen hoek, die eveneens zwaar begroeid is en waarbij enkele weinig boven water uitstekende steenen onder den wal liggen.

Tusschen beide bovengenoemde hoeken maakt de kust nog eene bocht, waarbij een klein eilandje. De droogvalling is bij Kalidoepan en daar beN. 1400 M. breed, bij Karamboe 800 M. Tegen den buitenkant loodt men 3 vadem, modder.

In de 1000 M. diepe bocht beN. hoek Karamboe liggen het riviertje en de kampoeng van dien naam, van uit zee onzichtbaar; de kust loopt van daar een 5000 M. met eene flauwe bocht om de Noord en verder met kleine bochten in de richting NW½N. langs de kampoeng Sekatong naar den 5 zeemijl verder gelegen hoek Laoeran.

Tusschen Karamboe en Sekatong heeft men een smal zandstrand, waarvan eene met laagwater droogvallende modderbank uitsteekt. Het terrein is minder heuvelachtig, doch zwaar begroeid; hier en daar ziet men enkele nipa-boschjes.

BeZ. kampoeng Sekatong, aan de Noordzijde van het riviertje van dien naam gelegen, heeft men eene groep donkere tjemara-boomen, die scherp tegen den achtergrond uitkomen. Van de kampoeng ziet men enkele huisjes en er staat vlak aan het strand bij den Noordelijken oever der rivier een kenbaar alleen staand huisje.

Hoek Laoeran. Deze hoek wordt gevormd door een vooruitspringend rotsig heuveltje begroeid met hooge, rechte boomen met witte stammen; daar het 270 voet hoog is wordt dit heuveltje op grooten afstand gezien en is het een der kenbaarste punten van de kust.

Hoek Laoeran in de Semiaran N1°W. leidt in 5½ vadem moddergrond 2000 M. vrij beW. de steenen van Tokong.

Van hoek Laoeran loopt de kust in de richting NWtN. met eenige kleine bochten naar hoek Semisir. Tusschen deze hoeken heeft men op de droogvalling eenige kleine eilandjes en vele boven water uitstekende steenen. Een daarvan, even beN. Laoeran, is zeer kenbaar door de lichtbruine kleur en grijzen top.

Hoek Semisir. Deze hoek, 6000 M. beN. Laoeran gelegen, is rotsig en zwaar begroeid; een paar kroonboomen zijn van om de Zuid zeer kenbaar.

De diepten worden beN. den Poengoebalan geleidelijk minder; de lijn

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

met 7 vadem diepte, die daar 300 M. van de kust ligt, is op de hoogte van Laoeran 5 zeemijl uit den wal.

De bodem bestaat uit modder, tegen den wal vermengd met zand, maar naar buiten met schelpjes en steentjes.

Hoek Lajar. Op 3 zeemijl N74°O. van de Zuidpunt van Koenjit heeft men eenen hoogen zwaar begroeiden rotsigen hoek, zijnde dit de Zuidpunt van een schiereiland dat N.—Z. 3500 M. lang en 1600 M. breed is; het is door eene 100 M. breede strook aan den wal van Laoet verbonden.

In de diepe bocht, gevormd door Koenjit met de eilandjes daar beN. en dit schiereiland, staat zeer weinig water, terwijl een groot droogvallend rif, waarop een begroeid eilandje, van Koenjit in den wal afsteekt. De toegang tot de bocht is langs den Westkant van het schiereiland.

Van af dit schiereiland is de algemeene richting der kust NOtO. tot den ruim 8 zeemijl verder gelegen hoek Sarang Djanak. Eerst loopt zij met eenige bochten om de Noord, buigt dan rond den Sebakaw en verder met eene flauwe bocht naar bovengenoemden hoek. Tot ZO. van den Sebakaw is de kust zwaar begroeid; het rif waarop eenige kleine eilandjes, vele droge plekken en boven water uitstekende steenen liggen is 1600 tot 2000 M. breed. Van daar tot Sarang Djanak heeft men een zeestrand met smalle droogvalling waarlangs geleidelijk afnemende diepten. NW. 2000 M. van Karampoetan ligt een zeer groote begroeide steen.

Het vaarwater tusschen den wal en Semoet en Karampoetan is niet voor schepen bevaarbaar.

Hoek Sarang Djanak. Deze hoek ligt 5000 M. recht Noord van het eiland Karampoetan en is zwaar begroeid.

Van hier loopt de kust met eene groote bocht Noordwaarts naar het reeds vroeger beschreven kenbare 313 voet hooge heuveltje aan het strand; beO. dit heuveltje heeft men een klein riviertje waarvan de toegang zeer bemoeilijkt wordt door het 1200 M. droogvallende rif; van daar buigt de kust een weinig uit, gaat dan ongeveer recht Noord en maakt eene diepe bocht tot hoek Seloka.

Hoek Seloka. Deze rotsige met zwaar en hoog geboomte begroeide hoek vormt de ZO punt van Laoet en is op grooten afstand kenbaar door een paar kroonboomen, wier kruin 253 voet hoog is.

De diepten uit den wal nemen regelmatig toe en de lijn met 7 vadem diepte loopt van af Koenjit langs de eilanden Semoet en Karampoetan naar hoek Seloka ongeveer evenwijdig aan de kust. De lijn met 10 vadem diepte loopt rond Birah Birahan naar Semoet en verder om de Noord, blijvende bij hoek Seloka een 3000 M. uit den wal.

Tusschen Dwaalder en Laoet loodt men diepten van 13 tot 15 vadem, modder en zandgrond; onder den wal van Laoet en bij Dwaalder meer zand, nu en dan vermengd met steentjes; tusschen de eilanden en

Seloka buiten de lijn met $5\frac{1}{2}$ vadem diepte, modder en zand, meer onder den wal zandgrond.

Stroom. BeZ. Dwaalder zijn de moessonstroomen duidelijk merkbaar; daar beN. wordt daarvan weinig bespeurd. De stroom volgt hier de richting van de kust en het kenteren der getijden heeft vrij regelmatig plaats. Zoo liep van Koenjit tot Seloka de stroom NO. en ZW., terwijl bij de Sambergelap-eilanden deze richting Noord en Zuid was.

De vloed trekt om de Noord, de eb om de Zuid. Er zijn twee getijden in het etmaal, waarvan echter dikwijls het eene nauw merkbaar is. In den Westmoesson valt het laagste laagwater op den voormiddag tusschen 10 en 12 u., het hoogste hoogwater in den namiddag ten 6 u. Het verval bedraagt bij spring 7 voet, in de doode getijden 3 voet. In den Oostmoesson valt het laagste laagwater op den namiddag, het hoogste hoogwater op den voormiddag.

Gebruikte Varie 2°O.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

HOOFDSTUK III.

STRAAT LAOET.

De zee-engte tusschen de ZO.kust van Borneo en het eiland Laoet draagt den naam van straat Laoet; zij neemt in het Zuiden eenen aanvang tusschen hoek Petang, den ZO.hoek van Borneo, ongeveer 2 zeemijl beO. de groote kampoeng Pegatan en den hoek Kiwi op den Laoetwal, vroeger een eilandje, thans eene uitspringende, rotsachtige punt vormende. De straat loopt van af hoek Petang ongeveer 20 zeemijl in de richting NtO½O. tot aan hoek Ajoen, om daar om te buigen tot ongeveer NOtO., in die richting ongeveer 12 zeemijl door te loopen en te eindigen tusschen den hoek Dewa op den Borneo-wal en de hoeken Kemoening en Pemantjingan op den Laoetwal.

Borneo-wal. Deze bestaat over het algemeen uit laag land, dicht begroeid met vrij hoog geboomte, dat bijna overal tot in het water staat. Van af hoek Petang loopt zij bijna 4 zeemijl om de NNO½O. tot aan hoek Keramat, alwaar de Pegatanrivier uitmondt Ongeveer 1600 M. beZ. dezen hoek staat het groote wit geschilderde huis van den PANGERAN MANGKOEBOEMI, waarnemend vorst van Pegatan en Koesan; dit huis gelegen te midden van een uitgestrekte klappertuin, levert een zeer goed merk op bij het bevaren van de straat.

BeN. Keramat loopt de kust met eene kleine bocht ruim 4 zeemijl om de NtO. tot aan hoek Keresik Poetih, waar men eene kleine strook wit zandstrand aantreft, van waar dan ook de naam is afgeleid, terwijl ruim 1 zeemijl daar beZ. de kampoeng van dien naam gelegen is. Bij genoemden hoek mondt de rivier Merah uit en 2 zeemijl Noordelijker de rivier Batoe Litjin; op den Zuidelijken oever treft men de groote kampoeng Batoe Litjin aan, waar de radja van het landschap van dien naam, verblijf houdt. Ruim 2 zeemijl hier beN. wordt door eene smalle rivier een stuk van den vasten wal afgescheiden, bekend onder den naam van Poeloe Boeroeng dat zich in de richting NtO½O. ongeveer 3 zeemijl uitstrekt en waar men een paar onbeteekenende kampoengs aantreft.

Van af den Noordhoek van Boeroeng is de richting der kust ongeveer NNO½O. tot aan de Teroesanrivier, terwijl halverwege eene kleine delta wordt gevormd bij den mond der Doea-rivier. Bij de Teroesan buigt de

kust om tot ONO½O. om in die richting 6 zeemijl door te loopen tot aan hoek Langadei, waar zij weder ombuigt tot Noord en NtW. Ongeveer 2 zeemijl beN. dezen hoek bevindt zich de Noordelijke mond van de zooeven genoemde Teroesan terwijl ruim 3 zeemijl hier beN. de groote rivier Saroengan uitmondt. Vandaar loopt de kust met een paar bochten ruim 6 zeemijl om de NO. en Oost tot aan hoek Dewa waar het terrein eenigszins heuvelachtig is; het hoogste punt aldaar ligt 247 voet boven water. Ruim 4 zeemijl beW. Dewa bevindt zich de vrij groote kampoeng Pembelatjangan.

Laoetwal. In het Zuidelijke gedeelte der straat bestaat deze wal uit hoog terrein; men heeft daar de bergen Djambangan en Semiaran respectievelijk 1647 en 970 voet hoog. Vooral eerstgenoemde berg is zeer kenbaar, hebbende den vorm van een vrij regelmatigen kegel met twee topjes, die van om de ZO. en NW. zeer goed te onderscheiden zijn.

BeN. genoemde bergen liggen de Palo-Palo-heuvels, die van om de ZW. vijf zeer kenbare topjes vormen, welke echter van om de West en Noord moeielijk van elkander te onderscheiden zijn. Wegens de roodachtige kleur van den grond wordt dit gedeelte der kust wel eens Tanah Merah genoemd.

Aan den voet van den Semiaran is de kust rotsachtig tot aan hoek Kiwi, doch daar beN. wordt zij gevormd door boomen die tot in het water staan, met eene meer of minder breede strook modder- en zandstrand. Even beZ. Kiwi staat een zeer kenbaar wit huis en ruim 2 zeemijl hier beZ. de kenbare hooge boom van hoek Semisir.

Op de Noordwestelijke helling der Palo-Palo-heuvels ligt de kampoeng Salino en 2 zeemijl hier beN. de kampoeng Serdang, even beN. den hoek van dien naam. Van hier loopt de kust 12 zeemijl om de NtO⅜O. tot aan hoek Ajoen; ruim 4 zeemijl beZ. dezen hoek ligt de vrij groote kampoeng Seloekoetan, die met de dicht daar beZ. gelegen, zeer kenbare heldergroene plekken in het geboomte een vrij goed merk oplevert bij het bevaren der geul tusschen het zooeven genoemde Boeroeng en het later te beschrijven eiland Soewangi.

Ongeveer 2 zeemijl beZ. Seloekoetan mondt de Salaroe-rivier uit, even zooveel er beN. de rivieren Songop en Sambaloean en ruim 1 zeemijl beO. hoek Ajoen de Sawilrivier; het land wordt hier langzamerhand heuvelachtig, aangezien het Noordelijk gedeelte van Laoet gevormd wordt door het, ongeveer 700 M. hooge Sebatoenggebergte, bestaande uit eenige Noord en Zuid loopende bergruggen, die om de Oost vrij steil naar zee afloopen, doch waarvan de hellingen overigens vrij glooiend zijn. Van de Noordelijke uitloopers van dit gebergte onderscheiden zich twee, voornamelijk van om de Oost en NO. zeer kennelijke kegelvormige topjes, respectievelijk 1500 en 1117 voet hoog, terwijl daar beN. dicht bij hoek Pemantjingan, de kenbare „zwarte heuvel" gevonden wordt, die 290

voet hoog is en zich donker afteekent boven de omringende helder-groene plekken.

Kota Baroe ligt op de Noordwestelijke helling van het Sebatoeng-gebergte, ruim 2 zeemijl ZW. van hoek Kemoening; het is de voornaamste plaats van het eiland, alwaar de zetel is gevestigd van het civiel bestuur, dat vertegenwoordigd wordt door den controleur. Het is eene vrij welvarende kampoeng met tal van Chineesche en inlandsche toko's en eene vrij goede pasar, waar in den regel vrij goede verversching te bekomen is. Een houten hoofd van 250 M. lengte, uitgebouwd tot nabij de dieptelijn van 3 vadem, maakt het aan den wal komen ten allen tijde zeer gemakkelijk.

De beste ankerplaats is dwars van het hoofd op ongeveer 400 M. afstand in ruim 5 vadem water; alleen bij doorstaande winden uit het Noorden en NO. kan er op de reede wat deining staan, die echter zeer spoedig verdwijnt bij het doorkomen van den landwind, die nu eens van den Borneo-wal, dan weder van den Laoetwal kan verwacht worden. In den regel is het 's morgens goed weder; tegen den middag wordt de lucht betrokken en kan men veelal uit den eenen of anderen hoek eene regenbui verwachten, waarna het meestal spoedig weder opklaart.

Even beW. de kampoeng staat eene rij huisjes op palen in het water, de verblijfplaats van de zoogenaamde ORANG BADJAU.

Er bestaat eene zeer levendige communicatie tusschen deze plaats met Bandjermasin, Soerabaja en Singapoera, Pasir, Koetei en Boeloengan; elke 4 weken komt de stoomer der Kon. Paketvaart-Maatschappij en bovendien wordt Kota Baroe zeer dikwijls aangedaan door tal van kleine particuliere stoomvaartuigen en zeilscheepjes.

BeN. en beZ. de kampoeng wordt het water van de bergen langs verschillende riviertjes naar de straat afgevoerd; de voornaamste daarvan is de Djilapat, zijnde de afvoerweg van de steenkolen uit de mijn van dien naam, geëxploiteerd door KIAI DJAMIDIN, een oud inlandsch hoofd, wonende te Kota Baroe. De kolen zijn van vrij goede kwaliteit en kosten negen gulden per ton à contant. De ankerplaats ligt 300 M. uit den wal, vlak voor genoemd riviertje, dat van om de West komende gemakkelijk te verkennen is door eenen hoogen boom op den Oostelijken oever, waaraan een paar groote wit geschilderde schermen zijn bevestigd, terwijl ongeveer 200 M. hier beO. een oud baken staat met een cylindrisch wit en zwart geschilderd topteeken, eene goede verkenning van om de Oost; het ligt ongeveer 2 zeemijl ZW. van de kampoeng. De geladen kolenprauwen, die 4 tot 6 ton laadvermogen hebben, kunnen met laagwater niet naar buiten komen, doch moeten daarvoor minstens halftij afwachten.

Drinkwater verkrijgt men uit het riviertje Baroe, even beW. de pasar; men wacht daarvoor laagwater af en gaat het riviertje zoo hoog mogelijk op. Aan den mond daarvan heeft men op den Oostelijken oever tus-

schen de eerste huizen der kampoeng eene vrij goede gelegenheid om barkassen of sloepen met halftij op het droog te zetten, teneinde er met laagwater herstellingen aan te verrichten.

De kust wordt bij Kota Baroe langzamerhand steenachtig en daar beN. heeft men hier en daar koraal, vooral tusschen de hoeken Kemoening en Pemantjingan; bij laatstgenoemden hoek liggen vele steenen en bij beide hoeken staan eenige verspreide kampoenghuisjes.

Eilanden, riffen, banken. De Zuidelijke ingang van de straat, hoewel ruim 2 zeemijl breed, wordt belangrijk versmald door twee groote en een viertal kleinere zandbanken, die tusschen elkander en den wal drie vaarwaters openlaten, waarvan het Westelijkste het gemakkelijkste en meest gebruikelijke is. Op de Westbank, waarvan de Noordpunt ongeveer 1 zeemijl OtN. ligt van hoek Petang, wordt in het Noordelijk gedeelte 2 vadem minste water gevonden, terwijl men daar beZ. niet minder dan $2\frac{1}{5}$ tot $2\frac{1}{3}$ vadem aantreft. Op de Oostbank, waarvan de Noordpunt bijna 2 zeemijl ZtO. ligt van die der Westbank, is op verscheidene plekken $1\frac{2}{3}$ en $1\frac{3}{4}$ vadem gelood. Beide banken strekken zich ruim 4 zeemijl om de ZtW. uit; de grond bestaat uit zand en modder.

Van af hoek Petang strekt zich beZ. den Borneo-wal eene groote modderbank uit; de passage tusschen deze en de zooeven genoemde Westbank wordt om de Noord gaandeweg smaller, doch blijft dwars van Petang, waar zij het smalste is, nog ruim 700 M. breed.

Bank van Keramat. Even beN. hoek Keramat ligt de Zuidpunt van eene zandbank, die zich in de richting NtO. bijna 3 zeemijl uitstrekt en waarvan een klein gedeelte met laagwaterspring droog valt; aan weerszijden van deze slechts 400 M. breede bank blijft een goed vaarwater over.

Tonnen. Zoowel aan de Zuid- als aan de Noordzijde van deze bank ligt eene zwarte spitse ton N° 1 en N° 2.

Soewangi. Een hoog eiland, waarvan de Zuidpunt ongeveer ZOtO. op ruim 1 zeemijl afstand van Batoe Litjin ligt en waarvan de grootste lengte ruim 2 zeemijl, de grootste breedte 1 zeemijl bedraagt; het hoogste punt ligt 527 voet boven water, terwijl de Noord- en Zuidhellingen vrij glooiend, de andere nog al steil zijn. Op de Zuidoostelijke helling staat een zeer kenbare hooge boom, die als merk kan dienst doen bij het bevaren van het Zuidelijk gedeelte der straat. Het eiland is geheel begroeid met hoog geboomte, dat overal tot in het water staat; het Zuidelijk gedeelte is rotsachtig.

Op 1325 M. van de Zuidpunt van Soewangi ligt een rif, dat reeds bij half tij droogvalt, ongeveer 40 M. lang in de richting O.—W. met eene breedte van 4 M. Van daaruit peilt men de Zuidpunt Soewangi Z82°W.

Anak Soewangi. Een klein, dicht begroeid eilandje, dicht onder den

Oostwal van Soewangi; 300 M. er beO. ligt een gevaarlijke steen, met laagwater droog.

Er ligt nog een rif met 9 voet water, op ongeveer gelijken afstand N68°O. van dezen droogvallenden steen.

Bank beO. Soewangi. Eene uitgestrekte gevaarlijke zandbank, waarvan beO. de Noordpunt van Soewangi een klein gedeelte met laagwater droog valt; de grond is zeer ongelijk en bestaat uit zand, modder, steentjes en schelpjes. BeO., beW. en beZ. deze bank worden nog een achttal kleine bankjes aangetroffen met $2\frac{1}{4}$ tot 3 vadem minste water.

Banken beN. Soewangi. Van den Noordhoek van Soewangi steekt eene zandbank ruim 400 M. uit, terwijl de bank zich aldaar nog 1 zeemijl verder om de NOtN. uitstrekt met $1\frac{2}{3}$ vadem minste diepte; even beO. de bank staat een klein baken. Er beW. liggen een paar plekken van $2\frac{1}{2}$ tot 3 vadem; aangezien de dieptelijn van 3 vadem hier tot 1200 M. van den Borneo-wal (Boeroeng) uitsteekt, blijft er slechts een vaarwater van ongeveer 300 M. open met 3 en $3\frac{1}{3}$ vadem minste diepte, steengrond.

Anak Boeroeng. Een onbeduidend dicht begroeid eilandje nabij Boeroeng; aan den Zuidkant steekt eene kleine zandplaat uit en ook beN. en ZO. van het eiland liggen een paar afzonderlijke droogvallende banken.

Tampakan. Een laag, dichtbegroeid eiland, ruim 2 zeemijl lang en bijna 1 zeemijl breed; aan den Zuidkant staan een paar kenbare boomen, terwijl het aldaar met laagwater ongeveer 1 zeemijl om de ZW. droogvalt. Even binnen de dieptelijn van 3 vadem staan daar een drietal bakens, die eenige leiding geven aan de passage beN. Soewangi, doch op welker aanwezigheid niet te veel mag vertrouwd worden, aangezien zij dikwijls door den fellen stroom en door daar tegen aan drijvende boomstammen worden weggesleept; bovendien is het volstrekt niet zeker dat zij spoedig daarna weder worden opgericht. BeN. en beW. Tampakan liggen een paar droogvallende banken; daar beW. vindt men eene geul van meer dan 3 vadem, die echter blind loopt in de modderbank beO. Boeroeng.

In het vaarwater tusschen Soewangi en Tampakan ligt ongeveer 650 M. NNO. van de Noordpunt van Soewangi een bankje van fijn grint, ongeveer 30 M. lang in de richting N.—Z. en 10 M. breed, waarop 12 voet water met laagwaterspring.

Ton. Het wordt aangeduid door eene zwarte spitse ton N° 3, die men van om de Zuid komende, dicht aan bakboord houden moet.,

Steen van Seloekoetan. Ongeveer 1300 M. NNW. van Seloekoetan ligt een zeer gevaarlijke steen, die met laagwater bijna droog valt; de dieptelijn van 3 vadem steekt hier voor het laatst nog vrij ver uit den Laoetwal, doch loopt verder om de Noord zeer dicht onder dien wal. Een wit baken met bol staat 12 M. beN. den steen.

Gosong Pajoeng. Eene groote, droogvallende zandplaat, waarvan de Zuidpunt 1 zeemijl OtN. ligt van den NO.hoek van Tampakan; nabij de Zuidpunt der bank staat een boompje, dat vooral van om de Zuid zeer kenbaar is en de gedaante heeft van eenen zeer grooten paddenstoel of een openstaand zonnescherm, van waar dan ook de naam is afgeleid. Op de Zuidpunt staat een zwart baken met driehoek, en een dergelijk baken aan den NO.kant.. Zoowel beO. als beW. de bank blijft een goed vaarwater open.

Modderbank beZ. Dewa. Tusschen de hoeken Langadei en Dewa ligt eene zeer uitgestrekte modderbank, waarvan NO. van eerstgenoemden hoek met laagwater een gedeelte droogvalt over eene lengte van ruim 1 zeemijl; daar beN. liggen een paar afzonderlijke droogvallingen, waartusschen een paar blind loopende geultjes van meer dan 3 vadem worden opengeschuurd door het afstroomende water uit de Saroengaurivier.

Getijden. Er zijn twee getijden in de straat, waarvan echter dikwijls het eene nauwelijks merkbaar is; als regel, vooral in het Zuidelijk gedeelte der straat, mag aangenomen worden dat de vloedstroom trekt om de Noord, en de eb om de Zuid. Meermalen komt het echter voor, vooral in het Noordelijk gedeelte der straat, dat het omgekeerde wordt waargenomen hetgeen moet toegeschreven worden aan den invloed van den vloedstroom uit straat Makasser, die daar om de Noord trekt, beN. de eilanden Seboekoe en Laoet in straat Laoet valt en ter hoogte van Soewangi den vloedstroom uit de Java-zee ontmoet. De stroomen komen na de kentering van het getij dikwijls met kracht van $1\frac{1}{2}$ tot $2\frac{1}{2}$ zeemijl in het uur door, onafhankelijk van den stand der maan.

De tijd van hoogwater bij V.M. en N.M. valt tusschen 6 en 7 u; in den Oostmoesson (Mei tot September) heeft men het hoogste hoogwater 's morgens, in den Westmoesson (December tot Maart) 's avonds. Het gewone verval is 9 tot 12 dM.; het grootste verval kan men 2 tot 3 dagen na V.M. en N.M. verwachten en bedraagt 18 tot 21 dM. In den Westmoesson kan men meestal op nog 3 dM. meer verval rekenen.

Zeilaanwijzing. Van om de Zuid den wil naar straat Laoet hebbende verkent men zich al zeer spoedig aan den Djambangan, die men iets aan stuurboord houdt, terwijl men met de koersen N20°,5O., tot N31,5O den Zuidelijken ingang der straat aanloopt. Wanneer hoek Petang verkend is, die vrij gemakkelijk te vinden is door de aanwezigheid van een paar hooge boomen aldaar, kan men recht daarop aansturen in niet minder dan 4 vadem water. Bij eenigszins gunstig vallend licht heeft men zeer goede kruispeiling op de helderwitte mesigit van Pegatan en het witte huis bij Kiwi.

Nabij Petang neemt de diepte toe tot 10 en 12 vadem, om daarna weder geleidelijk tot 6 en 7 vadem af te nemen; dicht dien hoek rondende kan men met den koers N31°,5O. recht aanleggen op den

Noordelijksten der Palo-Palo-heuvels, een kenbaar scherp topje. Men krijgt dan spoedig zicht van den kenbaren boom op Soewangi; zoodra deze N8°O gepeild wordt, houde men recht daarop aan en loopt dan goed vrij beO. de bank van Keramat. Ook beW. deze bank bestaat een goed vaarwater dat echter veel smaller is en waar men acht moet geven op den stroom, die dikwijls met kracht uit de rivier van Pegatan komt en voor den mond daarvan, in verband met het getij in de straat, verwarde stroomingen veroorzaakt; men houde dan den Borneo-wal, aangezien de bank, vooral de Zuidpunt zeer steil en niet aan te looden is.

Ter hoogte van Keresik Poetih gekomen zijnde wordt de koers langzamerhand Westelijker en kan men midden tusschen den Borneo-wal en het eiland Soewangi houden; ook hier zij men indachtig dat er dikwijls eene zware stroom loopt uit de rivier Batoe Litjin. Dwars hiervan wordt de koers N2°W. en daarna langzamerhand Oostelijker tot men met den koers NO., recht op den ZO.hoek van Tampakan aanlegt, in welken koers men doorstuurt totdat de O.hoek van Anak Boeroeng goed vrij is van den NW.hoek van eerstgenoemd eiland; men houdt dan met den koers N60°O. recht op Sekatan aan en heeft de vroeger genoemde kenbare groene plekken op den Laoetwal iets aan stuurboord.

Wanneer de twee Zuidelijkste bakens beZ. Tampakan verkend zijn kan men die ongeveer 112 M. aan bakboord houden en in den laatsten koers doorsturen totdat de ZO.hoek van genoemd eiland N9°O gepeild wordt, waarna de koers langzamerhand Noordelijker wordt en men dicht onder den wal van dat eiland kan houden. Is men 1 zeemijl beN. genoemden hoek gekomen, dan kan de oversteek gemaakt worden naar den Laoetwal beN. de Songoprivier en blijft men goed vrij van den steen van Soeloekoetan. Deze oversteek gemaakt hebbende kan de vaart verder geen bezwaar meer hebben en houde men den Laoetwal tot aan het einde van de straat.

Deze passage is verreweg te verkiezen boven die beW. Gosong Pajoeng en is bovendien iets korter. Ook bestaat er een vaarwater beO. Anak Soewangi, dat echter zoolang er geen baken staat op den steen beO. Anak Soewangi, minder aanbeveling verdient door de twee bochten die men er maken moet en er geen enkel merk bestaat om onder alle omstandigheden goed vrij te loopen van genoemden steen, het rif daar beO. en van de groote bank tusschen dit rif en den Laoetwal. Alleen bij goed zicht kan men, nabij den Zuidhoek van Soewangi gekomen en dezen N13°W. peilende, met den koers N29°O. aanleggen op den hoek beW. de Songoprivier totdat men Anak Soewangi over 't midden ZS8°W. peilt, daarbij lettende op den droogvallenden steen en het rif beO. dit eilandje, waarna de koers N6°,5O. wordt, recht op den ZW.hoek van Tampakan aan. Wordt nu de Noordpunt van Soewangi ZS8°W.gepeild, dan vervolge men den ouden koers N29°O., ongeveer recht op den hoek Ajoen.

Van om de Noord de straat inloopend verkent men zich reeds op grooten afstand aan het Sebatoeng gebergte en ziet men op 2 zeemijl beZ. Dewa reeds de straat open liggen tusschen hoek Langadei en het land beW. den heuvel Djilapat; men zorge vooral goed vrij te blijven van den Noordhoek van Laoet, waar het kustrif vrij ver uitsteekt en waar men bovendien dikwijls zeer felle en verwarde stroomen aantreft. Verder om de Zuid koersende zij men bij slecht zicht vooral indachtig om zich niet met den hoek Ajoen te vergissen, daar het toch wel eens is voorgekomen, dat men den draai te vroeg nam en beO. dien hoek voor den ingang der Sawilrivier in den modder liep.

De passage beN. en beW. Soewangi make men in omgekeerden zin als hierboven beschreven; dwars van Batoe Litjin gekomen zijnde houde men recht op den Djambangan aan, totdat hoek Keresik Poetih Z88°W. wordt gepeild. Ook de passage beO. Soewangi make men in omgekeerden zin als boven beschreven, waarbij men beO. den Noordhoek van dat eiland gekomen, eenige leiding heeft aan den hoek Serdang tot beO. Anak Soewangi en daarna aan hoek Keresik Poetih. Dezen hoek Z88°W. hebbende legge men op den Semiaran aan tot Salino dwars is, van waar de koers Z15°W. wordt tot dwars van hoek Keramat; aldaar kan men langzamerhand den Borneo-wal naderen en dicht langs hoek Petang met den koers Z23°W. de straat uitkoersen.

Het bovenstaande geldt voornamelijk voor stoomschepen en is op zeilschepen alleen toepasselijk bij bezeilden wind; van opwerken kan natuurlijk alleen sprake zijn als men stroom in zijn voordeel heeft.

Men heeft vrij wel overal in de straat goeden ankergrond, bestaande uit modder en zand, behalve in de passage beW. en beN. Soewangi, ook daar beO., waar steengrond gevonden wordt; men heeft aldaar oesterbanken en het is meermalen voorgekomen, dat men er een anker verloor, omdat het achter de steenen pakte en alzoo niet thuis te krijgen was.

Gebruikte Varie 2°O.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

HOOFDSTUK IV.

OOSTKUST BORNEO. KELOEMPANGBAAI.

BeN. hoek Dewa, de Noordpunt van straat Laoet, loopt de Borneo-wal ruim 1 zeemijl in de richting NtW. om dan plotseling vrij scherp in te bochten en alzoo een diepe inham te vormen, bekend onder den naam van Keloempangbaai. De Noordelijke hoek van den ingang dezer baai wordt gevormd door hoek Belajar, bijna 8 zeemijl beN. hoek Dewa, en is van om de NO. en ZW. kenbaar aan een eenigszins op zich zelf staand boschje; van dezen hoek loopt de kust in de richting W½Z. bijna 3 zeemijl, tot aan hoek Batoe om daar scherp om de Noord te buigen.

De Zuidwal loopt vanaf het daareven genoemde punt beN. Dewa, ongeveer 6 zeemijl om de NWtW½W. en daarna 4 zeemijl om de NtW. tot aan hoek Keresik Hitam, aldus genoemd naar het zwarte zand dat aldaar gevonden wordt; ongeveer 2 zeemijl beZ. dezen hoek mondt de Teroesan uit en bijna evenveel Zuidelijker de Serdang Koeningrivier.

Aan den mond van eerstgenoemde kreek ligt eene badjau kampoeng en op ruim 1000 M. ZO⅝O. van hier staat een zeer kenbare hooge boom, waarvan de kruin 190 voet boven water staat, die dus reeds op zeer grooten afstand van buiten verkend wordt en alzoo een zeer goed merk oplevert voor het inloopen der baai.

Tusschen de op 2 zeemijl afstand van elkander gelegen hoeken Batoe en Keresik Hitam word de ingang gevormd van eene binnenbaai die ongeveer 4 zeemijl in de richting NWtW. doorloopt en die op hare beurt ontstaat door de samenvloeiing van twee groote en verscheidene kleinere rivieren en kreeken of teroesans, die eene uitgestrekte delta vormen; van de aldus gevormde eilanden zijn de twee grootste bekend onder den naam van Soren en Kerawang, aan de Noord- en Zuidzijde der baai.

De twee genoemde groote rivieren zijn de Bangkalaän, komende van om de Noord, en de Tjantoeng van om de WZW.; op het vereenigingspunt ligt de kleine kampoeng Tandjoeng Keramat, vroeger Keloempang genaamd. Ongeveer 1 zeemijl beZ. deze kampoeng ligt, in den mond der rivier Tjantoeng het eilandje Tempoeroeng en evenveel hooger de rivier op de eilandjes Laki en Bini; de vloedgeul loopt beN. Tempoeroeng, de ebgeul er beZ. met 6 voet minste diepte bij laagwaterspring.

De ingang der Bangkalaänrivier is ruim tweemaal zoo breed als die der Tjantoeng; de vloedgeul loopt ook vrij dicht onder den Westwal, de ebgeul vlak onder den wal van het eiland Soren.

Heuvel Batoe. Een zeer kenbare, ongeveer 1117 voet hooge, groote, platte heuvel, waarvan de top der Zuidelijke helling 2 zeemijl N$\frac{3}{8}$O. van hoek Batoe ligt en de kruin zich in de richting NNO. ruim 1 zeemijl uitstrekt; de heuvel loopt aan de Oost- en Westzijde vrij steil, doch overigens nog al glooiend af. Aan den voet der Zuidelijke helling ligt de kleine kampoeng Tandjoeng Batoe, het verblijf van PANGERAN ARGA KESOEMA, het hoofd van deze landstreek; dicht bij hoek Batoe staat de mesigit en 300 M. daar beO. de vlaggestok bij het huis van den pangeran.

Van af den vroeger genoemden hoek Belajar loopt de kust verder in de richting NO$\frac{1}{2}$N.; op 3 zeemijl afstand van dien hoek ligt de hoek Sinaking en ruim 1 zeemijl verder de hoek Saboleh. De kust is hier vuil en moet niet binnen de 7 vadem genaderd worden; in de richting OtZ. ligt op ruim 2 zeemijl van hoek Sinaking het rif Saboleh en 2 zeemijl meer om de Oost het rif Perasah Basa. Verder naar buiten nemen de diepten geleidelijk toe en worden geene gevaren gevonden.

Nangka-eilanden. De bijna 8 zeemijl breede ingang van de Keloempangbaai wordt aanmerkelijk versmald door een viertal eilandjes in het Zuidelijk gedeelte der baai; het grootste eiland heet Nangka besar en ligt 2 zeemijl beN. hoek Dewa. Het is zeer kenbaar door eenen hoogen kroonboom even beN. het midden van het eiland, waarvan de kruin 227 voet boven water staat; 300 M. daar beZ. staat een groepje doode boomen boven op een heuveltje en nog 500 M. Zuidelijker een kenbaar boschje, zoodat dit eiland van uit zee reeds op zeer grooten afstand te verkennen is. Het wordt bewoond door een paar inlanders.

Op ruim 1000 M. er beN. ligt het eiland Taboean en evenveel beW. den Zuidhoek het eiland Nangka ketjil, en het vierde eiland Boeroeng, het kleinste van deze groep, ligt N81°W. van den Noordhoek van Nangka besar op bijna 2 zeemijl afstand. De twee laatstgenoemde eilanden liggen nog binnen de drie-vademlijn, die van den Zuidwal der baai bijna 2 zeemijl verwijderd is en waarbinnen hier en daar een droogvallend plekje of een geultje van meer dan 3 vadem gevonden wordt.

Langs den Noordwal der baai loopt de drie-vademlijn rakelings langs hoek Batoe en verwijdert zich langzamerhand van dien wal, zoodat de afstand bij hoek Belajar ook bijna 2 zeemijl bedraagt.

Riffen. Ongeveer ZO. tot Zuid van hoek Belajar liggen op 2 tot 1$\frac{1}{2}$ zeemijl afstand eenige steenen, Gosong Karbau genaamd, die met halftij droogvallen.

Op 1 zeemijl afstand Z9°W. van hoek Batoe ligt een gevaarlijke steen, die slechts met het laagste water even droog valt, waarop geen verkleuring en slechts af en toe eenige rafeling bespeurd wordt.

Getijden. Deze zijn zeer onregelmatig en schijnen nog al afhankelijk te zijn van de in het binnenland gevallen hoeveelheid regen; na zware regens bedraagt de stoomsnelheid $1\frac{1}{2}$ tot 2 zeemijl in het uur en er worden dan massa's drijfhout, nipa, enz. medegevoerd, terwijl het water eene donkerbruine tint aanneemt.

Het verval bedraagt bij gewone getijden 3 tot 4 voet, bij springtijden ongeveer 4 voet meer.

Zeilaanwijzing. Hoewel er tusschen de grootste Nangka-eilanden een paar goede vaarwaters bestaan, zijn deze minder aan te bevelen, omdat zij nog al smal zijn en er dikwijls een felle stroom loopt; de meest gebruikelijke passage is dan ook, die beN. Taboean. Men blijve dan op ruim 2 zeemijl beO. dit eiland en sture met den koers N89°W. recht op den vroeger genoemden kenbaren boom beN. de Serdang Koening-rivier, in welke lijn niet minder dan $3\frac{3}{4}$ vadem diepte wordt gevonden. Zoodra men dwars is van Nangka ketjil of wanneer hoek Dewa vrij komt van den Westkant van Nangka besar kan men N58°W. sturen en dicht langs hoek Batoe houden, om vrij te blijven van den daar beZ. gelegen steen. De verdere koers naar binnen kan geene bezwaren meer opleveren. De diepten nabij genoemden hoek loopen uiteen van 5 tot 13 vadem, doch zoowel ZO. als NW. er van behoudt men in de aangegeven koerslijn vrij regelmatige diepten van 6 tot 8 vadem tot achter in de binnenbaai; de grond bestaat grootendeels uit modder en zand, in de buitenbaai hier en daar vermengd met steentjes.

Gebruikte Varie 2°O.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

HOOFDSTUK V.

OOSTKUST LAOET TOT HOEK SELOKA.

Van af hoek Pemantjingan de NO.punt van Laoet (*Zie* blz. 14), loopt de Oostkust van dit eiland in de richting Zuid tot ZtW. ruim 8 zeemijl tot aan hoek Seratak, welke hoek van om de Noord zeer kenbaar is aan eene rij hooge boomen op de ZO.helling van het Sebatoenggebergte en waar beZ. de kleine kampoeng van dien naam ligt; tusschen de genoemde hoeken heeft men achtereenvolgens de slechts weinig uitstekende hoeken, Sarangtioeng, Kadembaän, waarbij een riviertje met zoetwater, en Waroe. De kust is hier overal steil en op het kustrif liggen hier en daar steenen, beZ. Seratak wordt zij spoedig vlakker en treft men overal modder aan. De richting der kustlijn wordt langzamerhand ZO. tot aan hoek Bintei, waar zij weder Zuid wordt om ruim 2 zeemijl Zuidelijker om de ZW. te buigen en aldaar eenen inham te vormen van 2 zeemijl diepte en die 5 zeemijl Zuidelijker een einde neemt, bij het eilandje Pentoean, gelegen op het kustrif van Laoet en waar beZ. nog een tweede kleiner eilandje ligt. In dien inham monden verscheidene riviertjes uit, waarvan de Sedjaka de voornaamste is.

Van af Pentoean loopt de kust met eenige bochtjes ongeveer 8 zeemijl om de Zuid, om dan scherp om de Oost te buigen en 2 zeemijl door te loopen tot aan hoek Alang-Alang, de Oostpunt van Laoet, ongeveer recht Oost van hoek Laoeran, alwaar het eiland het breedst is, bijna 19 zeemijl Even beN. dezen hoek ligt een klein eilandje op het kustrif, waarop aan de Westzijde een paar huisjes staan; ongeveer 1 zeemijl NtO. er van ligt het eilandje Kapak, 103 voet hoog, omgeven door een vrij breed zandstrand, waarop aan de Noordzijde nog een afzonderlijk eilandje ligt.

Van af hoek Alang-Alang loopt de kust ongeveer 4 zeemijl om de ZZW. tot aan het eilandje Balik, dat 500 M. uit den wal op het kustrif ligt en waar beW. eene kleine badjau-kampoeng wordt aangetroffen; de kust bocht hier ruim 2 zeemijl in.

BeZ. Balik ligt een eiland dat in de richting NOtN—ZWtZ. ruim 2 zeemijl lang is en waarvan het Zuidelijkste gedeelte het breedst is, ongeveer 1600 M. terwijl de Noordpunt zeer versmallend tooeloopt en hoek Teroedoeng genoemd wordt; deze hoek doet zich van uit zee als een klein eilandje voor, waar beZ. eene groep doode boomen staat. De

Zuidkant van het eiland is slechts door een nauw geultje gescheiden van den Laoetwal; nabij den ZW.hoek ligt een heuveltje van 207 voet hoogte, op welks Noordelijke helling de kleine kampoeng Kapal Petjah ligt. BeZ. het eiland vormt de Laoetwal nog eene kleine bocht, om daarna bijna 4 zeemijl in Zuidelijke richting door te loopen tot aan den reeds vroeger beschreven hoek Seloka. (*Zie* bl. 11).

Reeds beZ. het eilandje Pentoean begint de algemeene formatie van de Oostkust van Laoet vrij wel te gelijken op die van de ZW.kust: overal eene zware plantengroei, hier en daar een paar heuveltjes en op het kustrif een enkel eilandje en min of meer droogvallende steenen, waarbuiten de diepten vrij snel toenemen tot 5 en 7 vadem, om daarna meer geleidelijk grooter te worden, zoodat de kust overal veilig op het lood kan genaderd worden. Hier en daar mondt een riviertje in zee uit en staat een enkel huisje aan het strand of op de heuvels, alwaar men dan veelal bezig is met het aanleggen van ladangs.

Behalve de reeds vroeger beschreven bergen en heuvels komen alleen nog de volgende in aanmerking.

Heuvel Sedjaka, ongeveer WtZ. op 7 zeemijl afstand gelegen van hoek Bintei, 700 voet hoog en vooral van om de ZO. een vrij regelmatige kegel.

Twee heuvels 520 en 333 voet hoog, op bijna 3 en 4 zeemijl afstand N9°O. en N65°O. van de Soembawa.

Een heuveltje, van 203 voet hoogte bij hoek Alang-Alang en twee heuvels, 370 en 303 voet hoog, Z37°,5W. op 3 en 4 zeemijl afstand van dezen hoek.

Eiland en straat Seboekoe. BeO. Laoet en slechts door een smal vaarwater daarvan gescheiden, ligt het zwaar begroeide eiland Seboekoe, waarvan de hoofdstrekking ongeveer NtO.—ZtW. is, in welke richting het bijna 18 zeemijl lang is; het middelste gedeelte is 5 zeemijl breed, terwijl het eiland om de Noord en Zuid versmallend uitloopt. Het is eenigszins heuvelachtig, vooral de Oostzijde, doch het levert geene kenbare punten op met uitzondering van den heuvel Saoe, ruim 6 zeemijl beN. den Zuidhoek gelegen en een tweede heuvel, ruim 4 zeemijl Zuidelijker, 690 en 470 voet hoog. Ruim 1 zeemijl Z24°,5O. van den Noordhoek staat op eenen heuvel een boom, waarvan de kruin 363 voet boven water staat en die van om de NW. tot NO. nog al kenbaar is; dicht bij hoek Mangkok, de NO.hoek van het eiland staat een boschje, waarvan de hoogste boom, 177 voet hoog, van om de Oost gezien boven alle andere boomen uitsteekt. Van hier loopt de kust in de richting Zuid en ZtW. en is overal rotsachtig met hier en daar droogvallende steenen.

Bij den Zuidhoek ligt eene begroeide rots en een laag eilandje, 77 voet hoog; 1 zeemijl hier beZ. ligt het zeer kenbare en zwaar begroeide kleine eiland Aoer, dat 283 voet hoog is en van bijna alle kanten eene vrij regelmatig kegelvormige gedaante heeft.

De Westkust van Seboekoe, waar men overal moddergrond aantreft, heeft een zeer grilligen vorm, vooral het Zuidelijk gedeelte; verscheidene riviertjes monden aldaar uit, waarvan het voornaamste de Kaniboengan is, ruim 4 zeemijl beN. den Zuidhoek. Bijna 2 zeemijl hier beZ. liggen een paar eilandjes en eenige met laagwater droogvallende steenen.

De NW. hoek, of hoek Rampa, ligt ongeveer ONO. van hoek Bintei op 2 zeemijl afstand; het Noordelijk gedeelte van het eiland begint hier te versmallen en vormt 4 zeemijl Noordelijker nog eenen kleinen, uitspringenden hoek Batoe, alwaar eenige steenen liggen. Even daar beZ. mondt het riviertje Bali uit, en beZ. hoek Rampa de riviertjes Rampa en Gedang.

Straat Seboekoe, tusschen de eilanden Laoet en Seboekoe, is een nauw en bochtig vaarwater voor de scheepvaart van geen belang, omdat de Noordelijke uitgang, beN. hoek Rampa, afgesloten wordt door eene groote modderbank, waarop met laagwater slechts 6 voet water staat, terwijl in het Zuidelijk gedeelte vele steenen liggen, die met halftij droogvallen en waartusschen een geultje bestaat met niet minder dan 12 voet diepte bij laagwater; in de bocht beN. Pentocan staat alsdan 11 voet water, overal moddergrond. Ongeveer 4 zeemijl beZ. hoek Rampa is de passage het smalst; de stroom schuurt aldaar een geultje open van 3 tot 4 vadem diepte, dat beN. dien hoek in bovengenoemde modderbank te niet loopt. Ongeveer 1 zeemijl beW. hoek Rampa valt die bank met laagwater droog over eene lengte van 2 zeemijl.

Van dit vaarwater wordt door groote prauwen veelvuldig gebruik gemaakt.

Eiland en rif Manti. NW¼W. van hoek Batoe ligt op 2 zeemijl afstand het kleine eiland Manti, dat in de richting ZO.—NW. ruim 500 M. lang en gemiddeld half zoo breed is; het hoogste punt, alwaar een paar huisjes staan, ligt 43 voet boven water. Op de Westpunt staat een groote kenbare boom, waarvan de kruin 88 voet boven water staat. Het geheele eiland is omgeven door een, met laagwater droogvallend rif van zand en koraal, waarop hier en daar eenige steenen liggen.

Ongeveer 1 zeemijl WZW. van genoemden kenbaren boom ligt eene met halftij droogvallende zandplaat van 900 M. lengte en 300 M. breedte.

Rif Mangkok. BeN. het eiland Seboekoe ligt op 2 zeemijl afstand het rif Mangkok, dat met laagwater geheel droog valt, over eene lengte van 1500 bij eene grootste breedte van 1000 M. Tusschen genoemd eiland en dit rif bestaat een vaarwater waar tot 18 vadem water staat, doch dat door den dikwijls aldaar loopenden fellen stroom geen aanbeveling verdient.

Bank beO. Sambergelap. Ongeveer OtZ. van de Sambergelapeilanden ligt op ruim 8 zeemijl afstand eene koraalbank met 6 vadem minste

diepte, terwijl daaromheen de diepte gemiddeld 20 vadem bedraagt, moddergrond. Ruim 36 zeemijl beZ. deze bank ligt eene andere, waarop 7 vadem water minste diepte, terwijl daaromheen de diepte gemiddeld 30 vadem bedraagt, eveneens moddergrond. Bij doorstaanden wind en vrij hooge deining was op beide banken geen spoor van branding of verkleuring te onderscheiden. Het vermoeden schijnt gewettigd, dat er nog wel meer ondiepe plekken zullen bestaan, reden waarom het vaarwater beO. de zooeven genoemde eilanden niet te veel mag vertrouwd worden; het vaarwater er beW. is schoon en er staat gemiddeld 16 tot 18 vadem water, overal moddergrond. Den wal van Seboekoe naderende worden de diepten langzamerhand minder, met uitzondering van eene kleine oppervlakte beO. hoek Mangkok, waar de diepten toenemen tot 20 en 23 vadem.

Getijden. De opneming van de Oostkust van Laoet had plaats in de maand Juli, toen de ZO.moesson flink doorstond; van de horizontale beweging van het water werd al zeer weinig gemerkt, daar het schip meestal op den wind gezwaaid lag en alleen dichtbij en in straat Seboekoe de invloed ondervonden werd van den om de Zuid loopenden ebstroom. Het was 's morgens 6 of 7 u. hoogwater waarna het water viel tot 's morgens 1 of 2 u., om daarna weder langzaam te rijzen; het verval bedroeg 4 of 5 voet.

Gebruikte Varie 2°O.

DE AROE-EILANDEN.

HOOFDSTUK I.

ALGEMEENE BESCHRIJVING. WINDEN, STROOMEN EN GETIJDEN [1]).

De Aroe-eilanden, die hun naam ontleenen aan de vele aroe-boomen (kasuarina), die men er aantreft, liggen tusschen 5°19′ en 7°7′ Z.b. en 134°5′ en 134°55′ O.l. Zij bestaan uit een zevental groote eilanden van N.—Z., Warialaoe, Kola, Wokam, Kobroor, Maikoor, Koba en Terangan geheeten, elk op zich zelf in den regel door meer of minder breede soengeis of geulen in afzonderlijke stukken verdeeld en door een groot aantal kleinere eilandjes, die of geisoleerd of in groepen op de meerendeels ver in zee uitstekende riffen zijn gelegen, welke laatste soms aan de hoofd-eilanden zijn verbonden, doch in vele gevallen door meer of minder bruikbare vaarwaters daarvan zijn gescheiden.

De Westkust van deze eilanden wordt den voorwal, de Oostkust den achterwal genoemd.

De vier eerstgenoemde eilanden vormen met de eilanden Maikoor, Koba en Terangan de hoofdgroep der Aroe-eilanden, doch Penamboelai, Barakan en Barkai zouden daartoe met evenveel recht gerekend kunnen worden, daar zij in hoofdzaak uit dezelfde formatie bestaan en de Oostzijden van Kobroor, Maikoor, Koba en Terangan geheel of gedeeltelijk aan het gezicht van uit zee onttrekken

Onder de bovengenoemde kleinere eilandengroepen behooren in de eerste plaats in opvolging van Noord naar Zuid genoemd te worden: de Jedangroep, de Watoelei-groep, de Karaweira-groep, de Meriri-groep en de Djaoedin-eilanden.

Voor het grootste gedeelte zijn zij min of meer steenachtig met veel koraalformatie, allen van geringe hoogte met zwaar geboomte begroeid. Onder de hoogste gedeelten moet Groot-Karaweira gerekend worden,

[1]) Alle opmerkingen over winden, stroomen, getijden enz. gelden alleen voor betrekkelijk kort waarnemingstijdperk en zijn voornamelijk voor den achterwal.

waarvan de hoogste boomtop 243 voet boven water ligt en het Zuidelijk gedeelte van het eiland Terangan, dat heuvelachtig is.

Enkele eilanden o. a. een gedeelte der Jedangroep, de geheele Djaoedingroep en sommige geisoleerde eilanden bestaan uit eene koraalformatie, waarop een laag modder of aarde met dicht, soms zwaar geboomte; op enkele plaatsen is het hout minder dicht.

Bij de Karaweira-groep strekt het rif zich tot op ongeveer 4 zeemijl beO. die eilanden uit, doch noodzaakt op vele plaatsen 8 zeemijl van de Oostkust der hoofdgroep te blijven.

Kenbare punten levert de kust over het algemeen weinig op; enkele bij de triangulatie gebruikte boomen zullen nader omschreven worden.

De zeven-vademlijn heeft een vrij regelmatig beloop en is over deze kust als typische grens te beschouwen. Uitgezonderd aan de Noordkust, waar het terrein buiten de zeven-vademlijn onregelmatig is, nemen daar beO. de diepten gelijdelijk toe en worden voor zoover bekend, geen gevaren aangetroffen. Van af de Noordkust, waar zij ongeveer 4200 M uit den wal ligt, tot Jedan is die strekking met enkele flauwe inbochten OZO.; beO. Jedan buigt zij zich met een vrij scherpen hoek om de ZZO. tot beO. Watoelei, alwaar beW. die lijn nog wel een paar losse plekken van minder dan 5 vadem gevonden worden, doch de vijf-vademlijn zelve zich er het verst van verwijdert. Tot dwars van Kola is de richting met eene flauwe Oostelijke bocht Zuid, nadert de vijf-vademlijn daar weder om eindelijk eene ZtW.lijke richting aan te nemen, waar het beO. Barkai en de Djaoedingroep op de rifranden steil is en niet aan te looden. Na een punt om de Zuid gemaakt te hebben tot beO. Karang, waarmede zij wellicht verbonden is, loopt de zeven-vademlijn tusschen Karang en de Djaoedingroep om de Oost weg.

BeZ. 5°25′ Z.b. worden op en beO. de zeven-vademlijn uitgestrekte modderbanken, soms met schelpen vermengd, gevonden, die zich beO. de Watoelei-groep tot aan de vijf-vademlijn, die aldaar ongeveer $2\frac{1}{2}$ zeemijl naar binnen ligt, uitstrekken. BeO. de Karaweira- en Meriri-groepen zijn zij kleiner en zeldzamer en vind men daar buiten de vijf-vademlijn zand en schelpen, hier en daar afgewisseld door koraal. BeO. Penamboelei, Barakan en het Noordelijk gedeelte van Barkai, vindt men op of tegen de zeven-vademlijn eene betrekkelijk smalle modderbank, die in het laatste geval zich niet verder dan ongeveer 1200 M. van den steilen kant van het rif van Toertoerdjoering uitstrekt en dus waarschuwt, dat men dit rif nadert.

Overigens bestaat de grond hier buiten de zeven-vademlijn meest uit zand of zand met schelpen. BeN. en beO. de Jedangroep, waar het terrein zooals boven werd aangegeven, onregelmatig is, vindt men koraal, schelpen, zand en steenen, terwijl beZ. en beO. de Djaoedingroep evenmin modder wordt aangetroffen, doch ook aldaar uitgestrekte

terreinen bestaande uit zand met schelpen en koraal gevonden worden.

Binnen de vijf-vademlijn treedt de koraalformatie zeer op den voorgrond. Modder wordt hier niet anders dan bij uitzondering gevonden. Over het algemeen treft men het bij deze formatie gewone verschijnsel aan, dat waar de drie-vademlijn niet onmiddelijk aan haar grenst, zich op den rand der vijf-vademlijn een verhoogde rug vertoont, waardoor op enkele plaatsen zelfs plekken van minder dan 3 vadem gevormd worden. Is men dien rug over, welke dus op de plaatsen, die niet belood zijn, met omzichtigheid moet gepasseerd worden, dan vindt men, alhoewel het terrein dikwijls nog onregelmatige diepten vertoont, in den regel meer water tot aan de drie-vademlijn, welke als de rifrand is te beschouwen en waarbinnen in den regel steenen gevonden worden. Slechts op enkele plaatsen zooals beN. Konan en op de Noordpunt van het uitgestrekte rif beO. Djoersian vind men binnen de 3 vadem vlakke zandplaten.

De droogvallende riffen, welke zich 1 tot 6 zeemijl uit den wal uitstrekken, bestaan bijna allen uit koraal, bedekt met zand of modder. In het eerste geval vormen zij soms vrij uitgestrekte zandplaten, in het laatste geval staan er veelal enkele geisoleerde boompjes op, vermoedelijk na verloop van enkele jaren nieuwe eilanden vormende.

De door de riffen loopende geulen, „KALORAN" genoemd, leveren vele malen voor kleine schepen goed bevaarbare vaarwaters op en geven gemeenschap met de kampoengs en met de groote soengeis, ook „Watoe" genoemd, die den voor- en achterwal der Aroe-eilanden verbinden. De voornaamste dezer gemeenschapswegen tusschen voor- en achterwal zijn de soengei Kola of Kolawatoe, welke Warialaoe en Kola scheidt; een zijtak welke om de NO. loopt heet de Kliplipwatoe. Voorts de Sisirwatoe tusschen de eilanden Kola en Wokam; de soengei Wanoembai of Watoelei loopt tusschen Wokam en Kobroor; de soengei Barkai of Koba, waarvan de Oostelijke mond van uit zee niet zichtbaar is door de vele daarvoor liggende eilanden (hetwelk ook het geval is bij de soengei Maikoor) scheidt Kobroor van Maikoor en Koba, en de soengei Maikoor, welke tusschen de eilanden Maikoor, Koba en Terangan loopt en beW. Barkai uitkomt.

De Kolawatoe biedt eenen geschikten weg aan voor schepen van niet te groote afmetingen. De Sisirwatoe, alhoewel voldoende diep, is op enkele plaatsen volgens ingewonnen berichten slechts eenige meters breed; terwijl de soengeis Watoelei en Barkai, welke de meest gebruikte gemeenschapswegen zijn voor de inlandsche handelsvaartuigen, die jaarlijks den achterwal bezoeken om de door de bevolking verzamelde parelschelpen, tripang, paradijsvogels enz. op te koopen, betrekkelijk vrij breed en diep zijn.

Voor de Oostelijke monden van beide laatstgenoemde soengeis liggen verscheidene ondiepten, welke nog niet voldoende zijn bepaald. Naar

aanleiding van den sterken stroom, welke hier loopen kan, bestaat evenwel het vermoeden, dat zich ook in de Oostelijke monden vrij diepe geulen bevinden en zij dus wellicht voor schepen van ongeveer 36 dM. diepgang bevaarbaar zijn.

Het meerendeel der kampoengs op de Oostkust is gebouwd op rotsen, van de zeezijde alleen langs een trap bereikbaar. De bevolking is van eenen zachten aard, behulpzaam, verstaat over het algemeen de Maleische taal en houdt zich in hoofdzaak bezig met visschen van parelschelpen en verzamelen van tripang. Vooral de bewoners der Watoelcigroep munten in deze bezigheden uit en gaan meermalen met hunne onoverdekte prauwen bij betrekkelijk ongunstig weder, ver in zee.

De over het algemeen geringe helderheid van het water is oorzaak, dat de riffen en ondiepten in den regel niet door verkleuring zichtbaar zijn. Meermalen vertoont de kleur van het water allerlei schakeeringen zonder dat ondiepten op die plaats aanwezig zijn. Donkerbruine plekken, dikwijls eerst op korten afstand zichtbaar, zijn evenwel in den regel niet te vertrouwen; vooral wanneer de zon hoog staat, zijn die plaatsen het best te zien.

In de benaming der eilanden, hoeken en vaarwaters heerscht weinig overeenstemming; verschillende kampoengs hebben voor hetzelfde eiland andere namen; zoo werd de zandplaat beZ. Jedan: Soerat, Goerat of Boehema genaamd, evenzoo Konan, Gonan of Wanan; Rewang, Rajan of Rawan.

Waar de bewoners op de Oostkust van Kobroor de eilandjes tusschen Kobroor en Meriri, Djarang en Epar noemden, werden dezelfde eilandjes door de bewoners van Koba met den naam van Jinoewaria en Sabir aangeduid.

Het eiland op de NO.kust van Barkai werd nu eens Toentoendjoering dan weder Toertoer of Toltoldjoering genoemd, terwijl waar „djoering" eigenlijk „hoek" beteekent, niet uitgemaakt kon worden of met dezen naam het geheele eiland of alleen de Oosthoek bedoeld werd. Ook in de verschillende kampoengs wordt somtijds eene geheel verschillende taal, vermoedelijk alle dialecten, gesproken In den regel bepaalt de overeenkomst in taal de meerdere of mindere gemeenschap en ook dikwijls de goede gezindheid, welke tusschen de kampoengs onderling bestaat.

De lengte van den vlaggestok te Dobo werd bepaald op 6°3′11″,35 van vlaggestok Ambon, aldus 134°13′30″,5 beO. Greenwich.

De declinatie der magneetnaald is 3°55′ O.

De hoogte van het oog boven water bij de opgaven omtrent zichtbaarheid van land, enz. is gerekend te zijn 4 M.

Winden. Van 12 tot 24 November was het stil of kwamen flauwe, rondloopende koelten voor, daarna was het een paar dagen buiig uit het ZO en OZO. met veel regen. Den 27^{en} November, ongeveer overeenkomende met de hoogste springtijden, drie dagen na V.M. zette de

Westmoesson zich met Zuidelijke en Zuidwestelijke winden gepaard met veel regen en somtijds harde buien, definitief in. Na dien tijd kwamen Oostelijke winden niet anders dan bij hooge uitzondering en weinig krachtig voor. Reeds spoedig nam de wind eene meer Noordwestelijke richting aan en bleef die richting met eene schommeling van ongeveer 2 streken over en weer behouden.

Gedurende December woei het in den regel flauw, 's morgens was het vrij helder, tegen den middag verzamelden zich boven het land, in het NW. of Westen zware regenbuien, die de lucht weder opklaarden. In Januari nam de windkracht na V.M. aanmerkelijk in kracht toe, varieerde op de Noordkust van NNW. tot WNW., doch had op de Oostkust zelve, in den regel eene meer bepaald NNW.e richting. Harde buien, soms aanwakkerende tot stormvlagen, met veel regen kwamen thans herhaaldelijk voor en het bleef tot den 14^{en} Januari, waarna het terrein tijdelijk verlaten werd, krachtig waaien.

Vooral met de eb, die op de Noordkust om de NWtW. loopt, nam de wind in den regel in kracht toe. Veel zee was van het een en ander het gevolg. Ook op de Oostkust deden wind en zee, die tot aan de Watoeleigroep eene meer Noordelijke richting aannamen, zich krachtig gevoelen.

In de tweede helft van Maart, ter Oostkust teruggekeerd zijnde, werden enkele malen Oostelijke flauwe koelten waargenomen, doch bleef de hoofdrichting van den wind NW. tot West. Tegen den middag kwamen in den regel regenbuien voor, de windkracht varieerende van 1—3, totdat het den 24^{en}, 25^{en}, 26^{en} Maart nogmaals vrij krachtig uit het NW. tot NNW. woei.

April was de kenteringmaand en er heerschten varieerende winden. Enkele dagen kreeg de ZW.-wind de overhand, in den regel gepaard met veel regen.

Het doorkomen van den ZO.-moesson, dat den 20^{en} April na V.M. een weinig krachtig plaats had, met varieerende winden van ZZO. tot ONO., kenmerkte zich door een daarmede gepaard gaande, vrij lange Zuidoostelijke deining, welke reeds vrij spoedig branding tegen de rifranden veroorzaakte.

Den 25^{en} April werd de Oostkust verlaten.

Stroomen en getijden. De vloedstroom loopt langs de Noordkust der Aroe-eilanden om de ZOtO., buigt zich daarna beO. de Jedangroep om de ZOtZ. en ZZO. en behoudt deze laatste richting in hoofdzaak tot beO. Meriri, waar hij het van om de Zuid komende vloedwater, dat beZ. de Aroe-eilanden langs eerst om de Oost en ONO. en daarna volgens het beloop van de kust om de Noord stroomt, ontmoet. Hierdoor worden tusschen 6°10′ en 6°20′ Z.b. rondloopende stroomen gevormd, die bij rijzend water hoofdzakelijk in den wal zetten en bij vallend

water Oostelijke stroomen veroorzaken. Voor zoover uit het geringe aantal waarnemingen kon worden opgemaakt, draait hier het tij aan de Zuidzijde van den ingang der geul, die Penamboelei van Lola scheidt, tegen zon en beN. die geul met zon.

De bovengenoemde strook als punt van uitgang aannemende, hebben ook de ebstroomen van hier uit eene verschillende richting. De eb loopt beN. 6°10′ Z.b. in eene NNO^{e} en bij het volle doorstaan van het tij Noordelijke richting tot beO. Konan, waar die richtingen Noord en NNW. worden.

BeN. de Jedangroep is de hoofdrichting NWtW. Het om de Zuid wegvloeiende water volgt het beloop der rifranden, doch neemt voor de monden der soengeis, die de eilanden aldaar scheiden, eene meer Oostelijke richting aan, dikwijls tot ZO. BeZ. de Djaoedin-eilanden is de richting WZW. De snelheid van den vloed- en ebstroom is het grootst waargenomen aan de Zuid- en Noordkust, beide tot eene snelheid van ongeveer 2 zeemijl in het uur.

Bij het volle doorstaan van het tij werden aan de Noordkust door den invloed van het geaccidenteerde terrein en nabij de Zuidkust op de zevenvademlijn, ten ZW. van Koeltoebai en beZ. van de Westpunt van Djaoedin, dikwijls zware stroomrafelingen gevormd, die aan het bestaan van gevaarlijke ondiepten doen denken. In het laatste geval ontstaan zij, meer speciaal over de eb, door het om de Zuid overvallende water dat beW. Djaoedin wegloopt en het volle om de WZW. loopende tij beZ. Djaoedin langs ontmoet.

Over het algemeen werd waargenomen, dat gedurende dezen moesson de ebstroom meer uit den wal zet dan dat de vloedstroom naar binnen dringt.

Vermoedelijk wordt bij opkomend tij in de groote vlakten beW. de eilanden eene aanmerkelijke hoeveelheid water door de soengeis, welke voor- en achterwal verbinden, aangevoerd en wordt het water van uit zee door de geulen dan minder krachtig naar binnen getrokken. Bij het afvoeren ervan schijnt het evenwel, dat die geulen tusschen de eilanden veel water doorlaten en daardoor het meerdere naar buiten zetten van de eb veroorzaakt wordt.

Water-afvoerende rivieren komen hier toch niet voor.

Daar geene gelegenheid bestond in dezen korten tijd havengetallen voor de verschillende deelen der kust op voor- en achterwal te bepalen, kan niet aangegeven worden in hoeverre een verschil dier waarden dit verschijnsel verklaart.

Onder den invloed der geulen ondervindt de hoofdrichting der stroomen dikwijls belangrijke wijzigingen. Wat daaromtrent werd waargenomen volgt hieronder:

In het vaarwater, dat beZ. de Jedangroep langs naar de soengei Kola voert, loopt de eb om de West en WNW. naar binnen en volgt die

geul daarna in hoofdzaak beO. Warialaoe langs, waar hij dus weer uit den wal zet. Alleen gedurende de achtereb begint het water, doch met geringe kracht, waarschijnlijk onder den invloed van de stuwing door de soengei Kola eene Noordelijke en Noordoostelijke richting aan te nemen, die gedurende den vloed OZO. wordt en aldaar dus uit den wal loopt.

Voor den ingang van de geul, welke beN. Rewang langs achter de Watoelei-groep loopt, werd waargenomen, dat bij rijzend water de stroom een geruimen tijd om de Oost liep; alleen tijdens den achtervloed zette hij in. De ebstroom liep aldaar vrij krachtig om de NNO.

In de geulen naar Watoelei en die beO. Djoersian volgt de stroom de richting van het vaarwater; de vloed naar binnen, de eb naar buiten. Waar hier evenwel eene snelheid van eene zeemijl in het uur over de eb werd gelogd, bedroeg die over den vloed niet meer dan $\frac{1}{2}$ zeemijl in het uur. Volgens ingewonnen berichten moet tijdens de springtijden de ebstroom eene snelheid van $2\frac{1}{2}$ tot 3 zeemijl in het uur kunnen bereiken.

Voor den ingang der geul beZ. de Karaweira-groep naar den mond der soengei Wanoembai loopt de eb grootendeels om de ONO., zich tijdens de achtereb ombuigende tot Noord; de vloed trekt om de Zuid en ZZW. en later meer naar binnen. Beiden zetten dus min of meer tegen de vijf-vademlijn aan, welke zich beO. en ZO. van die geul uitstrekt. Op 1 zeemijl beW. Batoe Kapal loopt de eb om de OZO. en de vloed om de Noord tot NNO., de laatste met geringe snelheid. Tijdens de eb is er eene sterke stroomtrekking beN. Batoe Kapal langs.

Het water tusschen de Meriri-groep en Kobroor vindt om de Noord gedeeltelijk eenen uitweg door de geulen beZ. de Karaweira-eilanden en beN. Meriri. Op de riffen, welke in deze laatste passage liggen, ontstaan dan dikwijls hevige stroomrafelingen.

In zee, op ongeveer 6 zeemijl OtN. van Batoe Kapal, trekt de vloed eerst om de ZZO., later naar binnen om de ZZW.; de eb om de Noord en NO., doch 4 zeemijl meer om de Zuid loopt de vloed van ZZO. tot ZW. terwijl de eb aldaar steeds om de Oost loopt.

Voor de geul tusschen Meriri en Leer, 2 zeemijl beO. Wadidjili, trekt het water over de eb om de NO. tot ONO., draait daarna tijdens den voorvloed tot ZO., om bij het volle doorstaan van den vloed eene Zuidwestelijke richting aan te nemen. Het tij draait dus met zon. Op 3 zeemijl beN. de Oostpunt van Penamboelai (Oeafoe Fendjoering) nabij het rif, dat daar uitsteekt, trekt de eb om de ZO. later Oost en de vloed om de NNW., hier dus tegen zon draaiende.

Voor den ingang der geul, welke beZ. Lola langs naar den mond der soengei Barkai of Koba voert, zet de eb om de Oost en de vloed om de Zuid of West, al naar mate men iets beN. of iets beZ. de geul is. Meer naar binnen ZW. van Lola, volgt de eb de richting van het vaarwater geheel, doch blijft de vloed eene neiging toonen van om de

Zuid te zetten. Tegen eene snelheid van 1½ zeemijl in het uur vloedstroom werd aldaar 2½ zeemijl in het uur ebstroom gelogd.

De geul tusschen Penamboelai en Barakan heeft betrekkelijk weinig invloed. Is men er dwars van, dan wordt men over de eb, die hier om de Zuid trekt, wat naar buiten gezet, welke invloed ook voor den mond der soengei Wolai, tusschen Baoen en Barkai loopende, wordt ondervonden.

Aan de Noordzijde van de reede van Gomo-Gomo, ⅔ zeemijl Z¾W. van Koeltoebai Noord liep de vloed om de NNW. en de eb om de ZZO., beiden met geringe kracht.

Bij de NW.punt van Karang loopt de vloed om de NO., de eb om de ZW. tot WZW., beiden met eene snelheid van 1¾ zeemijl in het uur.

BeW. de Zuidpunt van Djaoedin werd tijdens de springtijden een vloedstroom van 1¾ zeemijl in het uur om de Noord en een ebstroom van 2 zeemijl in het uur om de Zuid waargenomen.

Gedurende de maanden November tot Januari was het op deze kusten slechts eenmaal hoog- en eenmaal laagwater in het etmaal, waarbij in den regel het water voor den middag viel en daarna rijzende was. Dit laatste geschiedde evenwel steeds minder snel dan het dalen. Tijdens de doode getijden was er gedurende de rijzingsperiode zelfs een kleine stilstand of teruggang te bemerken, evenwel geen bepaald getij vormende. Gedurende dezen tijd liep er dan weinig of geen stroom.

Het verval bedroeg tijdens de springtijden, welke twee tot drie dagen, na V.M. of N.M. voorkomen, 10 tot 12 voet; gedurende de doode getijden is het 4 tot 6 voet. Bij V.M. en N.M. is het te ongeveer 2 u. 's nachts hoogwater en te ongeveer 11 u. voormiddags laagwater.

In de maanden Maart en April werd herhaaldelijk waargenomen, dat het tweemaal daags hoog en laagwater was. Toen werd meer het Noordelijke gedeelte van het terrein bevaren. De vervallen waren toen echter belangrijk minder en bedroegen bij springtij 8 voet en bij doode getijden niet meer dan 4 voet

Daar nooit gedurende langeren tijd op dezelfde plaats vertoefd werd, kon omtrent het geregeld verspringen der getijden geen oordeel gevormd worden. Ook zijn omtrent havengetallen geen gegevens te verstrekken. In de gevallen, dat twee rijzingen en dalingen in het etmaal werden waargenomen, was het bij V.M. en N.M. te ongeveer 3 u. hoogwater en te 9 u. laagwater.

Hierbij zij aangeteekend, dat ter reede Dobo van 4 tot 11 December peilschaalwaarnemingen werden verricht. Het was daar in het etmaal tweemaal hoog- en tweemaal laagwater. Bij N.M. was het te 3 u. hoog- en te 8 u. laagwater; verval 6 voet.

Gebruikte Varie 4°O.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

HOOFDSTUK II.

VAN WAMMER EN DEN ZUIDWESTHOEK WOKAM OVER WARIALAOE, TOT DE KARAWEIRA-GROEP.

Wammer is het eiland beW. Wokam, waarop zich Dobo, de hoofdplaats der Aroe-eilanden bevindt.

Het heeft den vorm van een vierhoek: de Noord- en Zuidkust loopt WtZ.—OtN., de Oost- en Westkust N.-Z. Op de Oostkust vindt men de negorij Faroetei, waar vroeger kolen werden ingenomen; op de Westkust Doerdjela, dat door eenen radja, met dien van Krei de eenige op de Aroe-groep, wordt bestuurd en Wangil, gebouwd tegen eene groote rots, die het voor den NW.moesson beschut. Voor Wangil liggen een paar steenen boven water, waarvan de grootste, twee boomen draagt. Het rif steekt op de Westkust 800 tot 1000 M. uit, op den NW.hoek, Tandjoeng Oelar genaamd, bijna eene zeemijl; hier ligt op het rif een groote steen met een enkel boompje, die men ruim moet ronden.

Op de zandige landtong, die den NO.hoek van Wammer vormt, staat een houten met zink gedekte kolenloods, waar beZ. eenige klapperboomen voorkomen.

De reede van Dobo is zoowel in den West- als Oostmoesson veilig. Men ankert beN. den hoek, in den Oostmoesson beW., in den Westmoesson beO. de kolenloods, zorgende de loods niet Noordelijker dan WtN. te brengen voor de ondiepten, die onder den wal liggen. De vloed loopt hier om de Oost, de eb om de West met eene snelheid somtijds van $1\frac{3}{4}$ tot 2 zeemijl in het uur.

De toegang tot de reede wordt gevormd door de straat tusschen Wammer en Wokam, die tot aan Dobo ongeveer eene lengte heeft van 3 zeemijl. Zoowel langs de ZW.kust van Wokam als langs de Noordkust van Wammer loopt een kustrif, dat het vaarwater versmalt. Deze riffen zijn steil aan, vallen gedeeltelijk met laagwater droog en zijn door verkleuring van water te onderscheiden. Tusschen den hoek Malakafani, de Westpunt van Wokam en hoek Oelar, de NW punt van Wammer, is het vaarwater $1\frac{1}{2}$ zeemijl breed en heeft men in het midden 6 tot 18 vadem, afnemende tot aan de riffen. Om de Oost neemt de diepte toe. Halverwege Dobo wordt het vaarwater tot 600 M. versmald: hier ligt op het rif van

Wokam eene met laagwater droogvallende zandbank, die vrij dicht kan worden genaderd. De Noordpunt van de landtong, waarop de kolenloods staat, is steil aan. BeO. Dobo liggen in deze straat eenige kleine koraalriffen met 1 tot 4 vadem water.

Bij het aandoen van Dobo ziet men in het land vier openingen, waar van de derde, van het Noorden gerekend, de straat tusschen Wammer en Wokam is. Men stuurt op deze opening aan, totdat de hoek van Dobo met de kolenloods in het zicht komt en loopt alsdan de straat in, met den koers Z 64°, 5 O. op de kolenloods aansturende. Met den vloed naar binnen loopende, zet de stroom naar het rif van Wammer en met de eb naar het rif van Wokam. Binnen de riffen loopen de stroomen in de richting van de straat. Krijgt men de zandbank van Wokam NO., dan stuurt men wat Oostelijker naar de ankerplaats beN. den hoek. Drinkwater en ververschingen zijn niet te bekomen.

Westkust Wokam. Van Tandjoeng Malingaratoe tot Fanaidjoering, waar men een om de Oost doodloopende soengei vindt, loopt de lage dichtbegroeide Westkust van Wokam om de Noord wat uitstekende tusschen de hoeken Taordefete en Lalau, daarna om de WNW. tot beN. het eiland Wammer.

De passage tusschen Wokam en Wammer is 3 zeemijl breed; middenvaarwaters, in 6 en 7 vadem, moddergrond blijvende, loopt men vrij, zoowel van de modderbanken die beW. Meirang, kenbaar aan een hoog bosch op de Westkust en Lomar, 1 zeemijl uitsteken, als van de ondiepten, welke bij hoek Karkeli, den ZO.hoek van Wammer, even ver uit den wal liggen. BeN. hoek Karkeli houdt men den wal van Wammer met toenemende diepten tot 20 vadem; dicht bij Dobo liggen eenige steenen, waarop niet meer dan 1 vadem water staat.

De passage tusschen Babi en Wammer is 3 zeemijl breed en schoon; men vindt er 12 vadem, moddergrond tot 20 vadem, geen grond. De Oosthoek van Babi moet niet al te dicht worden genomen, van wege eene uitstekende zandbank en de ZW hoek van Wammer op eene kleine zeemijl worden gerond, voor het daar vrij ver uitstekende rif.

Van Dobo gaande met den wil om de Noord, zal men wel doen bij Malakafani de Westpunt van Wokam ruim te ronden; het rif steekt daar 1500 M. om de ZW. uit. De kust van Wokam loopt van daar tot hoek Samang, beN. de kampoeng van dien naam om de NNO. en is laag en boschrijk. De kampoengs Wokam en Samang zijn uit zee duidelijk zichtbaar; het rif is daar 800 M. breed. De kampoeng Pengambil, die op de zeekaart vermeld staat, is sedert eenige jaren verlaten. Om de Noord sturende vindt men, 3 zeemijl beW. hoek Samang, meer dan 20 vadem; 2 zeemijl beW. hoek Toetoepano, den Westhoek van Oedjir, 17 vadem, zandgrond.

Bij hoek Samang buigt de kust scherp om de OZO., loopt daarna

ONO. en NNO. tot hoek Sisir Watoe, den NW.hoek van Wokam, kenbaar aan een vrij breed zandstrand, waarop vier hooge boomen staan en waarvoor eenige groote steenen liggen.

Oedjir. Dit eiland ligt in de hierboven beschreven bocht; aan de Oostzijde is eene passage van 2 zeemijl breed, die volgens de berichten niet bevaarbaar is, van wege de vele losliggende riffen. De Zuidpunt van Oedjir is laag en zandig; van de Westpunt, hoek Toetoepano, kenbaar aan eene groote vlakke met gras begroeide rots, steekt eene zandbank, die met laagwater droogvalt, ruim 1200 M. om de West uit, waardoor men hier 1 zeemijl uit den wal moet blijven. De NW.kust buigt vrij sterk in tusschen hoek Toetoepano en den steenachtigen Noordhoek; even beZ. deze laatsten vindt men aan eene kleine soengei, de kampoeng Oedjir, bij „GREGORY" Wiririe geheeten, kenbaar aan het groote dak van de mesigit. Het rif is hier 400 M. breed; op den NO.-hoek van Oedjir steekt het 1000 M. uit en heeft eene gedeeltelijk droogvallende zandbank.

Wasir, NNW. van Oedjir gelegen, is dicht begroeid; de scherpe Zuidpunt, waar het rif 700 M. uitsteekt, is steenachtig, evenals de Westkust, waar een klein rotsig eilandje 400 M. uit den wal ligt. De kust is daar schoon. De ZO.- en Oostkust is zandig; beZ. de kampoeng Wasir, die midden op de Oostkust is gelegen, steekt eene zandbank 800 M. van den wal uit; daar beN. is het rif smaller. Op Oedjir en Wasir vindt men herten, welke daar zijn ingevoerd.

De diepten tusschen Wasir en Oedjir zijn zeer ongelijk, uiteenloopende van 7 tot 19 vadem zandgrond; van den Noordhoek van Oedjir steekt eene bank van 3 vadem om de NNW. in de straat uit, zoodat het raadzaam is daar den wal van Wasir te houden.

Van daar met den koers N 48° O. op het midden van Toba aansturende, vindt men 9 tot 19 vadem, moddergrond; de boomen van hoek Sisir Watoe zijn nu zeer duidelijk kenbaar. In de peiling ZO. wordt de mond der soengei Sisir Watoe zichtbaar, welke O.—W. loopend, Wokam scheidt van het daar beN. gelegen Kola.

Westkust Kola, een laag trapeziumvormig eiland, met hoog geboomte begroeid, waarvan de Westkust gedeeltelijk aan het gezicht wordt onttrokken door het daarvoor gelegen Boear

De straat tusschen Kola en Boear heet soengei Djerwatoe. Het is raadzaam hier ongeveer 4 zeemijl uit den wal te blijven van wege de losse riffen, die volgens de inlandsche loodsen beW. hoek Sisir Watoe liggen.

Boear. Het rif van Boear steekt 1 zeemijl om de West uit; de Zuidpunt heeft eene afstekende zandbank, de Oostpunt eenen zeer kenbaren hoogen boom. Dezen boom Oost hebbende, komt de soengei Kola, welke Kola van het daar beN. gelegen Warialaoe scheidt, geheel open. De

Noordhoek van Kola is kenbaar aan twee groepjes hooge boomen, welke zich uit de verte voordoen als heuveltjes.

Warialaoe is het Noordelijkste eiland van den Aroe-archipel. De Noordpunt, Watoelei-djoering, ligt op 5°19'28" Z.b. Het heeft eene strekking NOtO., 6 zeemijl lang en ongeveer 3½ zeemijl breed, wordt door de Kolawatoe van Kola en aan de ZO.-zijde door de Kliplipwatoe, een diep, maar volgens ingewonnen berichten vuil vaarwater, van eene eilandengroep, die de Noordgrens van het Oostelijke gedeelte der Kolawatoe vormt en waarvan de Jedangroep de voortzetting is, gescheiden. Het is dicht begroeid, heeft aan de Noord- en Oostzijden geene bepaald kenbare punten, alleen zijn de boomen aan de NO.-zijde wat hooger. De Noord-, NW.- en ZW.-kust toont op vele plaatsen zandstrand.

Vermoedelijk is het Zuidoostelijke gedeelte, beN. de Kliplipwatoe, weder door verschillende kleine soengeis doorsneden.

De kampoeng Warialaoe ligt op de ZW.-kust, is aan het strand en voor de schepen, welke de passage tusschen Toba en Ngoba nemen, van uit zee zichtbaar.

Ngoba is een smal zandig dicht begroeid atholvormig eiland, ligt op het rif, dat van Warialaoe aan de NW.-zijde afsteekt; langs de Noordzijde van Ngoba zijn de boomen het hoogst.

Toba is een rond dicht begroeid zandig eiland met smalle landtong aan de ZO.-zijde, waarop eene rij boomen.

Het vaarwater tusschen Toba en Ngoba is schoon, doch niet opgenomen. Met den koers Noord den wal van Toba houdende, vindt men diepten van 6 tot 11 vadem. Van om de Noord komende voert het merk: "Westhoek Boear in Oosthoek Toba" vrij van de Westzijde van het rif Ngoba en kan tot op korten afstand van Toba gehouden worden.

Het rif van Warialaoe steekt ongeveer 2600 M. om de Noord en ongeveer 2,5 zeemijl aan de NO.-zijde uit en vormt daar eene met halftij droogvallende zandplaat. De ZO.-zijde van deze vloedgeul is vuil.

Jedangroep. Hiertoe kunnen gerekend worden te behooren van Oost naar West: Jedan, Santigi, Loetoer en Belading Zij liggen op een uitgestrekt rif uit koraal, zand en steenen bestaande, dat door eene breede en diepe geul van Warialoe en den ZO. daarvan liggenden archipel gescheiden is en ook zelf weder tusschen de eilanden door verschillende min of meer diepe geulen, waarin vooral als de banken droog beginnen te vallen veel stroom loopt, verdeeld is.

Op het Noordelijke gedeelte van dit rif, dat tot 4,5 zeemijl Noordelijk van Belading uitsteekt, ligt eene met halftij droogvallende smalle zandplaat.

De Oostpunt van het rif, op 3 zeemijl beO. Jedan, wordt door eene gelijksoortige bank gevormd, terwijl beZ. Jedan, de steeds bovenwater uitstekende atholvormige zandbank Soerat, Goerat of Boehema wordt gevonden.

Op enkele plekken beN. Loetoer en Belading is het rif begroeid met laag struikgewas. De kanten zijn meerendeels steil en waar zulks niet het geval is zooals voor een gedeelte aan de NO.-zijde, is het terrein buiten de zeven-vademlijn ongelijk en vindt men o. a. $2\frac{1}{2}$ zeemijl beN. Jedan eene plek met 5 vadem, bij het doorstaan van het tij in den regel kenbaar door stroomrafeling.

Jedan of Djedan, van O.—W. ongeveer 1000 M. lang en ongeveer 575 M. breed, is een zandig eiland, dicht met hoog hout begroeid en doet zich van uit zee als het hoogste der groep voor. Het hoogste boomtopje aan de Oostzijde verheft zich 50 M. boven water. Het is tot op 13 zeemijl zichtbaar en door zijne afzonderlijke ligging ook 's nachts het best te verkennen. Aan de ZW.-zijde staan een paar visscherswoningen, in de nabijheid waarvan een put gevonden wordt, die redelijk drinkwater oplevert.

Het rif steekt aan de Noordzijde tot op 3600 M. uit.

Kleine schepen kunnen aan de ZO.-zijde tot op ongeveer 2300 M. naderen en vinden dan afwisselende diepten, van $3\frac{1}{2}$ tot 5 vadem.

Het is door eene smalle kronkelende, doch diepe geul gescheiden van de bovengenoemde zandbank daar beO. en door eene evenceens smalle en diepe geul van de op ongeveer 3100 M. Zuid van de Oostpunt van Jedan liggende zandplaat Soerat en van de eilanden Santigi en Loetoer of Djedan Waka, welke beiden op een droogvallend rif liggen.

Santigi bestaat uit een vijftal lage met dicht struikgewas (rhizophoren) begroeide eilandjes.

Loetoer of Djedan Waka is iets hooger, heeft aan de Noordzijde een klein boven het omringende hout uitstekend kruintje, dat als peilpunt zou kunnen dienen. Ligging hoogste topje: 5° 23′ 23″ Z.b. en 134° 40′ 15″,7 O.l.

Belading is het Westelijkste en grootste eiland der groep, ook wel Koeloeatakin genoemd. Het is van WNW.—OZO. ongeveer 3350 M. lang en aan de NO.-zijde het breedst. Kenbare punten zijn er niet.

De archipel ZO. van Warialaoe bestaat uit een achttal dichtbegroeide vermoedelijk rotsige eilanden, waarvan het Zuidoostelijkste Tapoesoer heet, beZ. en beN. waarvan de Oostelijke ingangen der Kolawatoe gevonden worden, waartoe de diepe geul beZ. het rif der Jedangroep eenen geschikten weg aanbiedt.

In deze geul, waarvan de kanten meerendeels steil, doch in den regel door verkleuring zichtbaar zijn, vindt men diepten van 5 tot 12 vadem.

De Noordelijke ingang is vuil en nog niet voldoende in kaart gebracht. Om den Oostelijken ingang der geul te vinden kan het merk: „Zuidhoek Loetoer over het midden der Soeratbank" dienen.

Noord- en Oostkust Kola. Het tweede groote eiland, wordt aan de

Noordzijde door de Kolawatoe van Warialaoe en aan de Zuidzijde door de Sisirwatoe van Wokam gescheiden; het wordt door verschillende min of meer diepe geulen in onderscheidene deelen verdeeld.

De soengei Mardjina, waaraan de kampoeng van dien naam, in de Kolawatoe uitkomende en de soengei Marlassi, welke eveneens een zijarm der Kolawatoe is en op de Oostkust, beZ. Koeloer, eene reeks eilanden op de NO.-punt van Kola uitmondt, zijn de voornaamste dier kreeken.

Kola, eene vrij belangrijke kampoeng op eene rots gebouwd, ligt aan een ongeveer 2 zeemijl breeden inham op de Noordkust aan de Kolawatoe. Men vindt hier een aanleghoofd voor lichte vaartuigen en van hier is de Kliplipwatoe om de NO. gezien open.

Poeloe Tiga, een twee- wellicht drietal rotsige, vrij hooge, dicht begroeide eilandjes aan de NO.-zijde van den inham, leveren van om de West een goed merk voor het bevaren der soengei Kola, welk vaarwater diep is en waarin volgens ingewonnen berichten geene losliggende gevaren aanwezig zijn. De riffen, welke op enkele plaatsen van den wal afsteken, zijn in den regel door verkleuring zichtbaar.

In het vaarwater beO. Lafoesa langs, wordt het meeste water gevonden. Op de punt van het rif, dat beN. Tapoesoer afsteekt ligt eene met halftij droogvallende zandplaat, welke aan de Noordzijde moet gerond worden. De Zuidelijke mond der Kolawatoe, tusschen Toepoesoer en Baldin, is volgens ingewonnen berichten alleen geschikt voor lichte vaartuigen.

De Oostkust van Kola is voor een groot gedeelte rotsig maar dicht begroeid; men vindt hier de kampoengs Marlassi, ongeveer 900 M. beZ. den mond der soengei van dien naam en Masidan op eene rots nabij de Oostpunt, Tandjoeng Leitin genaamd, gebouwd. Van uit zee doen deze kampoengs zich voor als lichtroode plekken. BeO. Koeloer steekt het aan den wal vastzittende rif ongeveer 3,5 zeemijl uit en vindt men daar buiten nog eene groote droogvallende plaat, waardoor de kust hier niet dichter, tenzij door de geul in het rif, dan tot ongeveer 6 zeemijl kan genaderd worden. Op het rif, dat tusschen de soengei Marlassi en de Sisirwatoe van den wal afsteekt en op vele plaatsen met lage boompjes begroeid is, liggen verscheidene dicht begroeide hompels en eilanden, waarvan Binaar het grootste is.

Konan. Op ruim 4 zeemijl beO. Binaar ligt Konan, Gonan of Wanan, een zandig dicht begroeid, atholvormig eiland met een hoogste boomtopje aan de NW.zijde. Ligging: 5°33′23″,5 Z.b. en 134°46′52″,2 O.l., geheel omringd door een uitgestrekt rif, dat door eene geul van den wal gescheiden, om de Noord 3 zeemijl en om de Oost 1 zeemijl afsteekt. Op ongeveer 300 M. van de NO.punt en dicht onder de ZO.-zijde liggen op het rif twee begroeide steenen.

Bij helder weder is Konan tot op 13 zeemijl zichtbaar en doet zich

dan van om de Noord en Zuid voor als twee waterende boompjes boven de kim.

Door den grooten afstand (6 tot 7 zeemijl), waarop men genoodzaakt is hier van den Oostwal van Kola verwijderd te blijven, is het verkennen der verschillende hoeken, welke als peilpunten gebruikt kunnen worden, niet gemakkelijk. Een paar kenbare boomen, op ongeveer 1½ zeemijl van Tandjoeng Leiting gelegen, kunnen hierbij goeden dienst doen, daar zij boven het omliggende hout uitstekende, van bijna alle zijden tot op ongeveer 14 zeemijl te zien zijn.

Van om de NO. doen zij zich voor als twee vrij hooge boomen, waarvan de rechtsche donker, dicht begroeid en de hoogste is, terwijl de linksche dan zich als weinig bladrijk met een recht afloopenden rechterkant en eene afgeronde linkerzijde voordoet. Zij staan dan op eenigen afstand van elkaar, blijven verder om de Zuid komende dezen vorm behouden, doch naderen elkaar dan steeds meer tot zij eindelijk om de ZO. bijna tegen elkaar aankomen, dan beide spits zijn met iets om de NO. overbuigende toppen en boven het omringende hout uitstekende, den vorm hebben van ezelsooren. De ligging van den Noordelijksten en hoogsten is: 5°32′35″,5 Z.b. en 134°41′29″,2 O.l.

Ararkoela. Op 2 zeemijl beZ. Konan ligt dit eiland, eene met hoogwater gedeeltelijk droogblijvende koraal en modderbank, waarop enkele alleen staande lage boompjes. Zij is door eene smalle, kronkelende geul van het rif Konan en door eene vrij breede geul met diepten van 3½ tot 4½ vadem, doch waarvan de Zuidelijke ingang vuil is, van het rif van Wokam gescheiden.

BeO. Ararkoela steekt het rif 2 zeemijl uit, terwijl op 3½ zeemijl OtZ. ervan, nabij den rand der vijf-vademlijn een losliggend koraalrif gevonden wordt, waarop 2 vadem water staat, soms door lichte verkleuring op korten afstand zichtbaar. De geulen beN. en beZ. de Ararkoela zijn te beschouwen als de monden der Sisirwatoe, welke een der gemeenschapswegen voor prauwen en lichte vaartuigen tusschen voor- en achterwal is.

Oostkust Wokam is evenals de Oostkust van Kola dicht begroeid en rotsig en behoudt tot de Oostpunt, Tandjoeng Komfane, Kompane of Kompanie nabij de kampoeng van dien naam, dezelfde strekking, welke als de hoofdrichting van het geheele gedeelte der Oostkust beN. genoemden hoek kan beschouwd worden. Men vindt hier verscheidene kampoengs waaronder Moha en Boeloe Nandjoedjoekin de voornaamste zijn. Zij zijn op rotsen gebouwd en doen zich weer voor, zooals trouwens alle kampoengs op dit kustgebied, als lichtroode plekken.

Kootbaai. Dit eiland levert van om de ZO., wanneer het vrij komt in den mond der Sisirwatoe een geschikt peilpunt op. Het daar beZ. liggende Ikagoeri is moeilijk van het daarachter liggende land te onderkennen.

Op den ongeveer 1 zeemijl beZ. Tandjoeng Komfane uitspringenden hoek, welke zich op grooten afstand van om de Noord en Oost door de laagten in het hout, dikwijls als verschillende afzonderlijke eilanden voordoet, staat een groepje hoog hout, waarvan de hoogste boom tot op 15 zeemijl zichtbaar, vooral van om de Oost en ZO. vrij kenbaar is, door de losse om de Zuid afstekende dichte kruin, waardoor hij dan den vorm van een hamer heeft. Ligging 5°39′57″ Z.b. en 134°45′28″,2 O.l.

BeZ. dezen hoek liggen een dicht begroeide hompel Maloemdidim en twee rotsige, dicht begroeide eilanden Wodinhoen en Wahalaulau. Hier achter loopt de kust merkbaar om de West en Zuid weg en levert geen geschikte peilpunten meer.

De rifrand steekt bij Komfane ongeveer 4 zeemijl om de Oost uit, terwijl op ongeveer 6 zeemijl beO. Wodinhoen, eene verhoogde plek met $2\frac{3}{4}$ vadem wordt gevonden.

Het overige gedeelte der Oostkust van Wokam, wordt weder door talrijke soengeis in verschillende eilanden verdeeld, waarvan Aranlaoe en Sewer de voornaamste zijn en is meerendeels aan het gezicht van uit zee onttrokken door de daarvoor liggende Watoelei-groep en Djoersian.

De Watoelei-groep bestaat uit een groot aantal rotsige eilanden, waarvan Rewang, Manien, Adoear, Ilmamoei, Ngoab, Koemoel, Mangan, Tabar, Watoelei, Elel, Menlaoe en Mentai de voornaamste zijn, wier gezamenlijke Oostkusten een om de Oost gekeerden concaven vorm hebben, welke door een rif geheel afgesloten wordt. Hierin worden slechts enkele smalle, doch min of meer diepe geulen gevonden, die toegang tot de vele kampoengs geven.

Rewang. Rajan of Rawan bestaat uit drie dicht bij elkaar liggende eilandjes, waarvan het Zuidwestelijkste het hoogste en de beide andere eigenlijk niet meer dan begroeide steenen zijn. Ligging hoogste punt: 5° 43′ 17″ Z.b. en 134° 48′ 31″,7 O.l.

ZW. ervan steekt boven het rif nog een kale steen uit. Tegen den hoogen wal van Adoear is Rewang van om de NO. moeilijk te zien en wordt eerst duidelijk, wanneer het daarvan en van Manien vrij komt Het rif steekt hier $1\frac{1}{2}$ zeemijl om de Oost uit; men vindt daar buiten nog eenige losliggende plekken van 3 vadem op 2 zeemijl en van $4\frac{1}{2}$ vadem op $3\frac{1}{2}$ zeemijl uit den Oostwal van Adoear.

Manien, dat van om de Noord komende het eerst en even voor Adoear, op 17 zeemijl in het zicht komt, is dicht begroeid; de Westzijde is hooger en rotsachtig en doet zich van om de Noord als een rechte scherpe hoek voor. Aan de Oostzijde is zandstrand.

Adoear, het grootste in omvang en hoogste der groep, is over het algemeen, maar in het bijzonder aan de Westzijde met hoog hout begroeid. Op dit eiland liggen verscheidene vrij groote kampoengs, waarvan Kabalasiang, Bendjoering en Fendjoering de voornaamste zijn.

Nabij de Zuidkust, dicht onder den wal ligt een begroeide hompel. Een geul in het rif met ongeveer 10 voet water aan den mond, niet nader bepaald, geeft toegang tot de kampoengs.

Ilmamoei ligt beZ. de Zuidpunt van Adoear, is lager, dichtbegroeid, zonder kenbare punten.

Ngoab of Ngaoeab is rotsachtig met laag hout begroeid; het is kenbaar door twee alleenstaande klapperboomen, waarvan de Noordelijkste en hoogste ligt op: 5° 46′ 35″ Z.b. en 134° 47′ 34,2″ O.l.

Koemoel, waarop de kampoeng van dien naam aan de ZO.-kust is dichtbegroeid, in het midden iets hooger. De ZO.-kust eindigt in eene smalle rotsige landtong, voormalige plaats der kampoeng, thans kaal en zich van uit zee voordoende als eene zeer kenbare lichte plek, waarop aan de Noordzijde een groepje klapperboomen. ZW. van Koemoel liggen Mangan, de begroeide hompel Amindalai en het kleine eilandje daar beZ. Falfal Mgoewil.

De begroeide hompel ZW. van Mangan voor de ZO.-kust van Aranlaoe heet Tagoer.

Watoelei ongeveer 1 zeemijl lang en breed, vertoont aan de Noordpunt eene gelijksoortige kale plek als Koemoel. Ook hier stond vroeger de kampoeng, welke thans meer om de Zuid verplaatst is, doch, waar de tegenwoordige kampoeng Koemoel door laagten in het rif, voor lichte vaartuigen direct bereikbaar is, kunnen deze nabij Watoelei alleen met laagwater nabij de Noordpunt den wal dicht naderen. Ongeveer 150 M. NW. van de kampoeng staat eene groep kenbare hooge boomen. De hoogste top, ongeveer 46 M. boven water liggende, is van om de Oost tot NO. zeer kenbaar, daar zij den linker, recht afloopenden kant van een glopje in het geboomte vormt. Ligging: 5° 48′ 53″,5 Z.b. en 134° 48′ 23″,3 O.l.

Bij het bevaren der smalle geul in het rif, welke het naderen der kampoengs Koemoel en Watoelei mogelijk maakt, levert hij een geschikt merk op, zooals hierna aangegeven zal worden.

Watoelei is door eene smalle geul van Tabar, een dichtbegroeid, glad afgeschoren eiland beW. ervan, gescheiden. De kampoeng Oeron ligt op de ZO.-punt, terwijl op de Zuidkust nog eene in 1893 onbewoonde kampoeng gevonden wordt.

Elel, Menlaoe en Mentai liggen in eene strekking ZO. van Watoelei, allen op een uitgestrekt rif; zij zijn rotsachtig en begroeid.

Op de NO.-punt van Menlaoe staat een groepje klapperboomen, waarbij de kampoeng Tampoeran, van uit zee moeilijk zichtbaar, gevonden wordt.

Mentai, ongeveer 2200 M. binnen den rifrand, is eene begroeide rots, zich voordoende als eene pluim.

In het rif, waarop al de eilanden van deze groep gelegen zijn en waarvan de Oostelijke rand goed is aan te looden, vindt men behalve de boven aangegeven ondiepe geul naar de kampoengs op Adoear, eene

smalle doch vrij diepe geul, welke in ZW.- en Westelijke richting tusschen Koemoel en Watoelei doorloopt en waardoor kleine schepen in de gelegenheid zijn, in noodzakelijke gevallen deze kampoengs dichter te naderen. De beste ankerplaats bevindt zich voor den ingang dier geul in 4 vadem water, op het merk: "Noordhoek Koemoel in Ngoab, Westelijk Maar aan Oosthoek Menlaoe." Men peilt dan: "Mentai Z1°,5O.; hooge boomen Watoelei Z31°O.; Noordelijke klapper Ngoab Z87°W. en hoogste punt Rewang N28°,5W.," is ongeveer 5000 M. van kampoeng Watoelei en ongeveer 4700 M. van kampoeng Koemoel verwijderd en ligt ook ongeveer op het merk voor het bevaren der geul.

De grenzen van het vaarwater worden zeer voldoende bepaald door de bogen Mentai (midden) — hooge boomen Watoelei van 32°30′—33°30′, welk merk tot den Westhoek van Groot-Karaweira in den Oosthoek Menlaoe komt, kan dienen. Men vindt dan afwisselende diepten, doch bij laagwater niet minder dan 14 voet en niet minder dan 17 voet wanneer men in het Oostelijk gedeelte tot "Oosthoek Karaweira in Mentai" komt, meer het Noordelijke en daar beW. meer het Zuidelijk gedeelte van het merk volgt.

De geul is op sommige plaatsen niet breeder dan ongeveer 150 M. doch loopt na het loslaten van het merk in Zuidwestelijke richting en is dan minder smal. Hr. Ms. "BANDA" stoomde met laagwater het merk volgende naar binnen en ankerde op ongeveer 2300 M. van kampoeng Koemoel, waarna op dezelfde wijze weder naar buiten gestoomd werd.

Tijdens de springtijden kan hier vooral over de naar buiten loopende eb, volgens ingewonnen berichten eene bijzonder sterke stroom worden waargenomen. BeW. Tabar en Watoelei vormt de Oostwal van Wokam eene inham ongeveer 2½ zeemijl breed en 3 zeemijl diep, waarin weder verscheidene hompels liggen en soengeis uitmonden.

De mond der soengei Djarangdjin, welke om de West het eiland Aranlaoe vormt, is kenbaar aan eenen lichter gekleurden daarvoor liggenden hompel, Mengirli genaamd.

Enkele der om de Zuid loopende soengeis geven volgens ingewonnen berichten gemeenschap met de soengei Wanoembai.

Boedjaran Ramjée, Korlée en Waria, zijn drie rotsige begroeide eilanden, welke beZ. de Westpunt van Tabar bovengenoemden inham gedeeltelijk afsluiten.

Op de NO.punt van Waria ligt de van uit zee goed zichtbare, vrij uitgestrekte kampoeng van dien naam, bereikbaar door eene kronkelende geul in het rif beZ. Mentai langs. Iets beZ. Waria, op de NO.punt van het gedeelte van Wokam, dat hier den naam van Sewer draagt, ligt de kampoeng Kraum of Karaoem.

Djoersian, dat ook tot de Watoelei-groep gerekend wordt, bestaat uit verscheidene rotsige dichtbegroeide eilanden, waarin vele min of meer diepe inhammen. De verschillende hoeken, die hierdoor gevormd

worden zijn, daar de Zuidpunt betrekkelijk dicht onder den wal van Sewer ligt en door den grooten afstand, waarop de schepen hier van den wal verwijderd moeten blijven, moeilijk te onderkennen en kan dan alleen de Noordhoek als goed peilpunt beschouwd worden, welke gemakkelijk te vinden is door de daarbij liggende op eene rots gebouwde kampoeng Djoersian.

De begroeide hompel daar beO. heet Koemir; men vindt hier verder nog de eilanden: Ngawab en Matoetoei er beN. Koelijm, met de kampoeng van dien naam aan de NO.punt, er beW., en Maria aan de ZW.zijde, benevens vele steenen en begroeide hompels, welke zooveel mogelijk op de kaart zijn aangeduid.

BeN. Maria ligt op den wal van Sewer de kampoeng van dien naam.

De ZO.punt van Sewer heet Linga-djoering, beZ. waarvan zich de mond der soengei Wanoembai bevindt.

Maar of Amaar zijn een tweetal kleine rotsige eilandjes met eene hoogste punt op het Westelijke. Ligging: 5°57′2″ Z.b. en 134°47′33″,2 O.l.

Het Oostelijke Maar doet zich uit zee van om de NO. soms voor als twee afzonderlijke eilandjes, doch zijn die deelen door een bovenwater liggende boog, een natuurlijke brug vormende, aan elkaar verbonden.

De gewone weg, voor prauwen van Watoelei naar de soengei Wanoembai, voert door de geul, welke op 1 zeemijl langs Djoersian eerst om de WZW., daarna om de Zuid, vervolgens tusschen de beide Maar-eilanden door, tusschen de grenzen van het uitgestrekte rif van Karaweira aan de eene zijde en dat van Wokam aan de Westzijde, loopt. Het droogste gedeelte 2 zeemijl beZ. Maar is niet meer dan eene laagte van 2 voet in het rif. De ingang dezer geul van uit zee, waar op $3\frac{1}{2}$ zeemijl van de kampoeng Djoersian, in 6 vadem, modder en koraal, eene geschikte ankerplaats gevonden wordt voor schepen, welke die kampoeng willen naderen, wordt aan de Oostzijde begrensd door de lange, smalle zandige Noordpunt van een uitgestrekt koraalrif dat, met diepten van $1\frac{1}{2}$ tot $2\frac{1}{2}$ vadem, in de richting N.—Z. 8 zeemijl lang, aan de Noordpunt smal en om de Zuid beO. Groot-Karaweira ongeveer $2\frac{1}{2}$ zeemijl breed is. Dit rif benevens eene kleine losse koraalplek met 1 vadem water beO. de Zuidpunt maken, dat de Karaweira-eilanden hier niet dichter dan tot op 4 zeemijl genaderd kunnen worden en men ongeveer 10 zeemijl uit de kust van Wokam moet blijven. De zeven- en vijf-vademlijnen, die beO. Watoelei ongeveer 3 zeemijl uit elkaar liggen, komen hier weder dichter bijeen, doch kan de Oostkust van het genoemde rif goed aangelood worden. Eene Noord tot Zuid loopende geul, waar afwisselende diepten van 3 tot 5 vadem gevonden worden, scheidt dat rif van de ondiepten, welke de Karaweira-groep omringen.

Gebruikte Var° 4°O.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

HOOFDSTUK III.

VAN DE KARAWEIRA-GROEP OVER KARANG, TOT DEN ZUIDWESTHOEK WOKAM.

Karaweira-groep. Deze groep bestaat uit een dertiental eilanden, welke in twee onderdeelen verdeeld kunnen worden nl. Karaweira-Watoelei en Karaweira-Meriri, beide naar de kampoengs genaamd, die de gronden rond die eilanden voor de tripangvangst in bezit hebben. Tot Karaweira-Watoelei behooren: Groot-Karaweira en Sabir, beide op een droogvallend rif gelegen, terwijl de overige waarvan de Noordelijkste 2 zeemijl meer om de Zuid ligt, Karaweira-Meriri, genoemd worden. Het Zuidelijkste eilandje heet Dorlaoe, de overigen hebben geen naam.

Groot-Karaweira is voor zoover nagegaan kon worden het hoogste land van de geheele Oostkust der Aroe-eilanden en tot op ongeveer 20 zeemijl zichtbaar.

Het is evenals de overige rotsig, dichtbegroeid en omgeven door verschillende dicht onder den wal liggende groote steenen. Op een daarvan, Djarbal op de NO.kust, ziet men een paar huisjes, welke als tijdelijke woning voor de visschers dienen.

Het eiland is evenals de andere van deze groep onbewoond, daar zij zeer ongezond schijnen te zijn. De hoogste boom in het midden van het eiland, welke van om de NO. tot Oost zeer kenbaar is door een top met kruis, verheft zich 245 voet boven water. Ligging: 5°57′40″ Z.b. en 134″ 51′ 25″,2 O.l.

Sabir. Ongeveer 1200 M. beO. Groot-Karaweira, ligt het kleine en lagere Sabir; dit toont aan de NW.zijde een kleinen zandigen inham en wordt door eene NW. loopende gleuf in twee deelen gesplitst, waardoor het zich soms als twee eilanden voordoet. Nabij de ZO.-punt ligt een bovenwater uitstekende steen, welke van om de NO. kenbaar is door de overeenkomst in gedaante met een liggenden leeuw. Het koraalrif waarop beide eilanden gelegen zijn en dat zich vermoedelijk om de West tot Maar uitstrekt, steekt beN. Groot-Karaweira 4 zeemijl uit en daarop liggen enkele met halftij droogvallende zandplaten.

De eilanden der Karaweira-Meriri-groep strekken zich N.—Z. uit.

Dorlaoe is klein, dichtbegroeid met twee hoogste boomtopjes. Het

Noordelijkste en hoogste topje ligt op: 6°1'41",5 Z.b. en 134°51'38",2 O.l.

Het rif steekt hier 2½ zeemijl om de Oost uit, en daar ligt nog eene losliggende met laagwater droogvallende, zwarte koraalplek; om de Zuid strekt het zich tot op 2 zeemijl van Dorlaoe uit, hier staan een viertal lage, alleen staande boompjes. Op ongeveer 2½ zeemijl ZZW. van Dorlaoe en 4 zeemijl uit den wal van Kobroor ligt een gedeeltelijk begroeide, vrij hoog boven water uitstekende steen, Batoe Kapal genaamd, naar den vorm waaronder hij zich in enkele peilingen voordoet. Vooral vrij zijnde van den wal van Kobroor, is hij een goed peilpunt. Hij staat bij de bewoners in een reuk van heiligheid en wordt als offerplaats aan de dooden gebruikt. Op 1200 M. ZW¾W. ervan ligt eene koraalplek met 3 vadem; aan de Noord- tot Oostzijde staat veel stroom, en is het vuil. Op ruim 3 zeemijl Z25°O. van Dorlaoe, ligt eene kleine met hoogwater droogliggende atholvormige zandplaat, ongeveer 100 M. lang en enkele meters breed, omgeven door een koraalrif dat in de strekking ONO.—WZW. 2 zeemijl lang en 1 zeemijl breed is. BeN. en beZ. dit rif zijn de passages, welke beZ. Batoe Kapal langs van om de Oost toegang geven naar den mond der soengei Wanoembai of Watoelei, de voornaamste gemeenschapswegen voor inlandsche vaartuigen tusschen voor- en achterwal. In het Noordelijkste vaarwater, waarvan de hoofdstrekking ZW¾W. is, worden diepten van 7 tot 11 vadem gevonden.

Bij het bevaren van deze geul, waar voor den mond de vloed om de Zuid en de eb om de ONO. zet, kan behalve Batoe Kapal en de eilanden der Karaweira-groep een kenbare witte kale boomstam op het eiland Leliling, even beN. de kampoeng Werloi, voor de soengei van dien naam, goed als merk dienst doen, terwijl de steile Zuidkant van het vaarwater tusschen de peiling van Dorlaoe WNW¼W. tot NNW¼W. bepaald wordt door den boog van 86° tusschen Batoe Kapal en het hoogste puntje van Sabir, beO. Groot-Karaweira. Tusschen bovengenoemde peilingen moet die boog dus niet overschreden worden, maar voert de boog 88° goed vrij van den Zuidkant.

In het Zuidelijke vaarwater beN. Meriri langs, liggen enkele losliggende koraalplekken met 3 en 2½ vadem water. Om deze te vermijden kunnen de bogen van 29°30' tot 31°30' tusschen Batoe Kapal en Dorlaoe dienen. Men vindt dan vermoedelijk niet minder dan 3¼ vadem. Wanneer men goed vrij is van de ondiepten en dus de witte boom op Leliling Z53°W. gepeild wordt, laat men het merk los.

In de kom aan de Zuidzijde van Batoe Kapal wordt goede ankergrond, modder en zand, gevonden.

De Meriri- of Mariri-groep, bestaat uit twee grootere eilanden Meriri en Leer of Lair en onderscheidene kleinere, waarvan het Zuidelijkste Lola het belangrijkste is. Zij liggen NNO.—ZZW. van elkaar,

zijn allen grootendeels met klapperboomen, welke op sommige andere eilanden geheel ontbreken, begroeid. Zij zijn van om de Oost komende zeer kenbaar aan de donkere rotsen, welke het zandstrand hier en daar afbreken.

Meriri is aan de Noordzijde wat hooger en heeft daar twee boven het omliggende hout uitstekende boomtopjes welke ongeveer 170 voet boven water liggen en tot op 15 zeemijl zichtbaar zijn De Westelijkste en hoogste top ligt op 6°8′38″ Z.b. en 134°52′58″,2 O.l.

Nabij de Noordpunt liggen 2 steenen en een gelijk aantal bij de ZO punt, op een waarvan de kampoeng, van uit zee goed zichtbaar, gebouwd is.

De Zuidpunt loopt met eene bocht in en er staat op de zandige ZW punt een huisje.

Om de Noord en NW. steekt het rif van Meriri ongeveer 1½ zeemijl uit; er liggen een drietal hooge zandplaten op Om de Oost ligt het rif betrekkelijk dicht onder den wal en nemen de diepten van uit zee komende, geleidelijk af Ook hier komt evenwel op sommige plaatsen de verhoogde rug op den rand der vijf-vademlijn voor en vindt men daarna weder meer water.

De kampoeng Z81°,5W. peilende vindt men tot op 1200 M van den wal niet minder dan 4 vadem.

Op de NO.-zijde van het rif, dat Leer omgeeft, waarvan de Westwal ook Waámana genoemd wordt, daar ongeveer 2 zeemijl uitsteekt en door eene geul waarin van 3½ tot 5 vadem water van Meriri gescheiden is, liggen twee rotsige eilandjes.

Wadidjili, het Noordelijke, kenbaar door veel dood hout, maar dichtbegroeid, bestaat uit twee deelen met een losse steen er beZ. Van om de ZO. komende komt het gelijktijdig met de hoogste punt van Meriri in 't zicht.

Sedja heet het Zuidelijke eiland.

Op het rif bij de Zuidpunt van Leer liggen een vijftal kleinere rotsige eilanden. Het Oostelijkste heet Oeréa, op het Westelijkste staat één klapperboom, terwijl op het Zuidelijkste de kampoeng Lola gelegen is.

Iets beZ. de kampoeng, op de rotsige punt van het eiland, staat een duidelijk zichtbare groep klapperboomen. De ligging van het midden daarvan is: 6°14′2″,5 Z.b. en 134°51′20″,2 O.l.

Lola is aan de Oost- en Zuidzijde door een koraalrif met 2½ vadem minste water, doch zeer ongelijke diepten omgeven. De droogvalling ligt onder den wal.

Op ongeveer 2 zeemijl beW. de Noordpunt van Leer ligt Epar ook Saber of Sebir genaamd, bestaande uit twee eilandjes, welke van uit zee gezien zich als één eiland voordoen Zij zijn rotsig en dicht begroeid. Het Westelijkste is het hoogste.

Djarang of Jinoewaria is een gelijksoortig eiland met een hoogste

boomtopje aan de Noordzijde; ligging: 6°12′1″,5 Z.b en 134°47′7″,2 O.l.

Het ligt op het rif dat van den Oostwal van Kobroor afsteekt.

De ruimte tusschen Djarang en de Meriri-groep is vuil en doorsneden door enkele N.—Z. loopende geulen.

Laklakar, dat dicht bij de NO.-punt van Kobroor, Balatandjoering genaamd, ligt, is rotsig, dichtbegroeid en omringd door een zevental losse begroeide steenen, welke van uit zee gezien, met het eiland een geheel vormen.

De Oostkust van Kobroor loopt van af genoemden hoek om de NW. weg en vormt daar den Zuidoever der soengei Wanoembai. Om de Zuid is de strekking der kust ZtW.

Op ongeveer 3 zeemijl beZ Laklakar is de uit zee duidelijk zichtbare mond van de vrij breede soengei Warioi, welke naar kampoeng Kodjabé voert. Voor den mond ligt het eiland Leliling met de kampoeng Warloi aan de Oostzijde. Een zeer kenbare witte doode boom beN. die kampoeng levert, zooals hier boven is aangegeven, een geschikt verkenningspunt op.

Op de kust van Kobroor liggen de kampoengs Balatan nabij den hoek van dien naam, eene kampoeng beW. Laklakar, wellicht Djerpan, en de kampoengs Waidjoekoer, Kobroor, aan den mond eener kleine soengei van dien naam. Bassada nabij de ZO.-punt en Pono op de rotsige Zuidpunt bij den ingang der soengei Koba of Barkai.

Op het rif, dat hier op enkele plaatsen 2 zeemijl van den wal afsteekt maar nog onvoldoende bepaald is, liggen de eilandjes Waria, dicht onder den wal, twee begroeide hompels, de Noordelijke Kokwána, de Zuidelijkste Koeling genoemd en een paar steenen daartusschen. Ligging Koeling o/m: ongeveer 6°18′15″ Z.b. en 134°44′25″,2 O.l.

Penamboelai en Djamboeai zijn de namen van de Oostelijke en Westelijke gedeelten van een groot eiland, van N.—Z. ongeveer 12 zeemijl lang, dat door enkele smalle soengeis doorsneden wordt. Het is dichtbegroeid en zandig behalve op de ZO.-punt, waar het land eene scherpe bocht naar binnen maakt en daar beZ. rotsig is. De Oostpunt, ook de Oostelijke ligging der geheele Aroe-eilanden bepalende, heet Oeafoe Fendjoering en levert door het hooge hout en zandstrand een goed peilpunt van om de Noord en Zuid op.

Op de Noordkust bevindt zich de vrij breede maar spoedig om de Zuid smaller wordende mond van eene soengei op de kaart der „FLORES" soengei Loor genoemd. Deze naam werd evenwel gegeven aan den NW.-hoek van Penamboelai, terwijl de soengei zelf Kangoerma werd genoemd. Op den Oostelijken oever ligt eene van uit zee niet zichtbare kampoeng. Aan de Westzijde van den mond is eene rotsachtige plek. De algemeene strekking der Oostkust is evenals die van Barakan daar beZ. van NNO.—ZZW.

Op 3 zeemijl beZ. Oeafoe Fendjoering staat eene groep hooge boomen

met een paar huisjes, kampoeng Rabal genaamd, in de nabijheid. Van om de Zuid tot Oost doen deze boomen zich voor met een recht afloopenden linkerkant en een schuin om de Noord afloopend bovenvlak. De hoogste top ligt 170 voet boven water op 6°22′13″,5 Z.b. en 134°52′52″,7 O.l.

De hoek, die hier aan het strand staande om de Noord wordt gezien en door eene flauwe bocht in de kustlijn gevormd wordt, daardoor niet bijzonder kenbaar is heet Koelsiem.

Ongeveer een zeemijl beZ. Rabal geeft eene plek, waar veel dood hout staat, de mond eener met laagwater droogvallende kleine soengei aan.

Verder om de Zuid zijn twee kenbare gele steenen, waarvan de Noordelijkste en kleinste ligt op: 6°24′58″,5 Z.b. en 134°51′34″,2 O.l.

Op ongeveer 2 zeemijl beN. de ZO.-punt begint het rotsige gedeelte van het eiland en hier is de bovengenoemde scherpe inbocht aan de Noordzijde, waarin eene smalle soengei uitmondt. Nabij de Noordpunt van het rotsige gedeelte staat een van om de ZO. tot Oost kenbaar boompje met kalen rechten stam en dichte kruin. Ligging: 6°27′0″,5 Z.b. en 134°51′4″,2 O.l.

Verder Zuidwaarts bij eene lichtgroene plek alang-alang, welke een goed verkenningspunt oplevert, staat een huisje aan het strand en wordt nabij de ZO.-punt de kampoeng Penamboelai gevonden. De kampoeng Djamboeai ligt op de Zuidkust en daar beW. het dichtbegroeide eilandje Djemsi of Djoeaus. Het rif dat Penamboelai omgeeft, steekt op de NO-punt met enkele losse plekken er bij genomen op 2½ zeemijl uit; men vindt daar nog eene losliggende, droogvallende koraalplek.

Bij de NW-punt, Loordjoering genaamd, steekt het 1000 M. van den wal af.

Bij Tandjoeng Koelsiem is het rif ongeveer 800 M. breed, doch tot op 2 zeemijl daar beO. vindt men eene losliggende plek, zand, koraal en schelpen, waarop 4¼ vadem minste water. Op het gedeelte, dat van de ZO.-punt afsteekt en de Noordelijke grens van eene smalle geul met 3½ vadem water tusschen Penamboelai en Barakan vormt, liggen een vijftal begroeide steenen, vier in Noord- en Zuidelijke richting van elkaar en een er beO., waarvan de Zuidelijkste en grootste Djoelor genaamd wordt. BeW. Penamboelai liggen een viertal eilanden: Mimien, waarvan de Noordhoek Malmatadjoering; Koolmimien, Wolwa of Wolvat met de Noordpunt Wataudjoering en Lelamto of Lelamtoeti, benevens enkele begroeide hompels.

Zij zijn allen onderling door breede maar gedeeltelijk met laagwater droogvallende ondiepe geulen gescheiden, de voornaamste dier geulen welke als gemeenschapsweg tusschen de kampoengs Lola en Djambocai gebruikt wordt en beW. Penamboelai langs loopt, heet Malawatoe of Malmatawatoe.

Eene geul, waarin diepten van $5\frac{1}{2}$ tot 8 vadem gevonden worden, doch waarin het terrein voor een gedeelte zeer ongelijk is en enkele koraalplekken met minder dan 3 vadem liggen, loopt van uit zee tusschen Lola en Penamboelai en verder langs de Oostkust van Kobroor in Zuidwestelijke richting naar den mond der Soengei Barkai of Koba. Om deze geul, waardoor de kampoeng Lola het dichtst genaderd kan worden, te bevaren, kunnen geen afdoende merken gegeven worden, doch stuurt men van uit zee met den koers Z27°W. op den zandigen Oosthoek van de Kangoerma of soengei Loor aan tot de Zuidwestelijke hoek van Meriri in Sedja is; Djarang komt dan vrij van Lola.

Men denke er om dat de eb om de Oost zet, de vloed om de Zuid. Hierna wordt de koers Z59°W. iets buiten den NW.hoek van Mimien, totdat Epar vrij van Lola is, daarna koers Z86°W. Op 2 zeemijl beZ. kampoeng Lola kan geankerd worden in $5\frac{1}{2}$ tot 6 vadem zand, modder en koraal. Men denke om het felle tij, dat vooral over de eb soms eene snelheid van $2\frac{1}{2}$ tot 3 zeemijl in het uur heeft. Kleine schepen kunnen de kampoeng tot op enkele honderde meters naderen.

Barakan, ongeveer 5 zeemijl lang, is dichtbegroeid, op enkele plaatsen doch voornamelijk aan de NO.- en Noordzijde rotsig en door eene smalle soengei, welke vermoedelijk van de NW.kust komt en naar eene diepe inbocht in de Zuidkust loopt, in twee deelen verdeeld.

De kampoeng Barakan uit een drietal woningen bestaande, ligt op de rotsige NW.punt De rotsige NO.punt levert van om de Noord komende tot op 14 zeemijl een geschikt peilpunt op, beter dan de ZO.punt van Penamboelai, welke eveneens rotsig is, doch door het alsdan daarachter liggende Barakan moeilijk te onderkennen is.

De ZW.punt heet Tandjoeng Gomgom Siang.

Het rif steekt aan de NO zijde ongeveer 1000 M. uit en nadert daarna om de Zuid den zandigen wal, om er zich aan de ZO.zijde weder met eene om de Oost loopende punt tot op 2 zeemijl van te verwijderen. Op de droogvalling welke beZ. Barakan afsteekt, licht de begroeide rots Wanai, die een goed peilpunt is.

Baoen, waarvan de Noordpunt Oedjirdjeé heet, beW. Barakan, is een uitgestrekt eiland, aan de Zuid- en ZO.zijde door een paar smalle soengeis doorsneden. Of het Zuidelijk gedeelte van Baoen den naam draagt van Wolai, kon niet uitgemaakt worden; wel werd de soengei, welke er beZ. langs, dit eiland van Barkai scheidt, zoo genoemd.

In de geul tusschen Barakan en Baoen, Boeloe Doerdjoeri genaamd met een zijtak om de NO., welke den naam van Wakwa draagt, liggen vele dichtbegroeide rotsige eilandjes en hompels.

Het Zuidoostelijkste heet: Weri Waikwaier en het Noordelijkste en grootste eiland, Motjam. De twee hompels ZO. van dit laatste Lardoeboei. In de Boeloe Doerdjoeri staat veel stroom en is er ver-

moedelijk eene geul langs de NO.kust van Baoen, welke met den mond der soengei Barkai in gemeenschap staat.

NW. van Barakan vindt men eene uitgestrekte open ruimte met geringe diepte, modder en zand, waarin enkele smalle geulen, die door lichte vaartuigen alleen op zicht der stroomstrepen te bevaren zijn.

Ketamba. Op 2 zeemijl beZ. de Oostpunt van Baoen ligt een rotsig dichtbegroeid eilandje met een losse steen er beN. vlak onder den wal. De hoogste boomtop aan de Noordzijde ligt op: 6°33′53″ Z.b. en 134°45′32″,2 O.l.

De Zuidhoeken van Baoen, Ketamba en Barakan liggen ongeveer inéén.

Op 1 zeemijl beZ. Ketamba ligt Tampéa, een klein rotsig dichtbegroeid eilandje, dat met den Noordhoek van Barkai en den Zuidhoek van Baoen inéén, de grenzen aangeeft van den Oostelijken mond der soengei Wolai. Het is van de Zuid komende het eerste eilandje dat in de straat openkomt, van om de Noord is dit met Wanai het geval Op ongeveer 500 M. ZW¼Z. er van ligt een boven water uitstekende steen.

Bamboe is een steenachtig eilandje met eene zandige NW.punt, terwijl ook aan de Oostzijde zandstrand gevonden wordt. Het hoogste topje aan de Noordzijde ligt op: 6°35′57″ Z.b. en 134°46′49″,2 O.l.

Barkai, een groot eiland ZZW.—NNO. 12 zeemijl lang en 6 zeemijl breed, is betrekkelijk hoog begroeid maar levert van uit zee door den grooten afstand waarop men er van verwijderd moet blijven, door het o. a. van de Zuidpunt tot op 8 zeemijl om de Oost afstekende rif, weinig kenbare punten op. De Noordhoek Tandjoeng Kries genaamd, kan zoo als boven werd aangegeven, dienen als merk voor het binnenkomen der soengei Wolai, terwijl de Zuidhoek, die rotsig is en waarop behalve de goed zichtbare kampoengs Afara (Westelijke) en Longar (Oostelijke) ook een kenbare klapperboom staat, die boven de overige, dicht bij elkaar staande boomen van die soort uitsteekt, ook als peilpunt goeden dienst doet. Ligging: 6°46′57″ Z.b en 134°40′4″,2 O.l.

Men vindt verder op de Oostkust de kampoeng Masian, aan de Westzijde van den Zuidelijken ingang der smalle kronkelende soengei van dien naam, waardoor Barkai van het zich in Oostelijke richting op het rif uitstekende Toentoen, Toertoer of Toltoldjoering gescheiden is; voorts de kampoeng Gomo-Gomo of Gorgor aan den mond eener kleine soengei gelegen en van uit zee zeer mooielijk zichtbaar en eindelijk de kampoeng Baimoen, nabij de Zuidpunt.

Gomo-Gomo lag vroeger iets beN. den een weinig vooruitspringenden hoek Waidaier, waarvan thans enkele huisjes nog aanwezig zijn. Ruim 1 zeemijl beN. dien hoek ligt dicht onder den wal een vrij groote begroeide platte steen, welke zich, wanneer men de reede van Gomo-Gomo oploopt, als eene donkere streep tegen het zandstrand afteekent, terwijl iets beZ. Tandjoeng Waidaier een dergelijke kleinere steen ligt,

welke van om de Noord komende vrij komt van den wal, dan beter zichtbaar is en den vorm aanneemt van een klomp.

Iets meer om de Zuid is de mond eener kleine soengei Wairebang. Op het rif, dat Barkai omgeeft en aan de Oost- en Zuidzijde van 6 tot 8 zeemijl uitsteekt, aan de Oostzijde daarenboven steil is en niet aan te looden, liggen een groot aantal eilanden als:

Kobaloen, een klein dicht begroeid rotsig eilandje bij de NW.kust.

Koolwirie, een lang smal eiland, dicht onder den Noordwal in soengei Wolai.

Het reeds genoemde Tampèa en Bamboe.

Kolooroem, een tweetal dicht begroeide eilanden NO. van den Noordelijken mond der soengei Masian, waardoor deze uit zee niet zichtbaar is.

Toertoerdjoering, dichtbegroeid en vrij hoog; op eene enkele plek aan de NO.zijde is zandstrand zichtbaar. De Oosthoek van dit laatste eiland kan van om de Noord komende gemakkelijk herkend worden, daar even beW. er van het land lager is en deze hoek zich dus voordoet als een bult.

Op het van hier om de Zuid tot op ruim 4 zeemijl uitstekende droogvallende koraalrif ligt verder, behalve een met hoogwater droogvallend zandbankje, het lage zandige atholvormige

Koeltoebai-N., bestaande uit een drietal boomgroepjes waarvan het Oostelijkste het grootste is. Ligging zandbankje: 6°39′5″,5 Z.b. en 134°47′17,2″ O.l.

Van om de Zuid komende zijn zij moeilijk te verkennen door het hoogere alsdan daarachter liggende Toentoendjoering; van om de Noord zijn zij goed zichtbaar en komt dan het Oostelijkste als een paar waterende boompjes op 13 zeemijl in het zicht.

Op den Zuidelijken rand van het rif, dat van Barkai afsteekt, ligt de Djaoedingroep ook Djin-eilanden genaamd, bestaande uit een zestal meerendeels zeer lage zandige eilandjes, welke O.—W. van elkaar liggen.

Koeltoebaai-Z. is het Oostelijkste; het begroeide gedeelte is gedeeltelijk afgebroken en daarop staan slechts enkele struiken. Het doet zich daardoor om de Noord en Zuid dikwijls als twee afzonderlijke eilanden voor. Nabij de Westpunt en beW. het hoogere hout staan twee kenbare boomen, dicht bij elkaar. De Westelijkste heeft eene spitse kruin, de Oostelijkste heeft eene sterk om de West overhangende top. In de peilingen tusschen N25°,5W. en Z20°W. zijn zij niet zichtbaar, maar kunnen overigens goed als peilpunt dienen, daar de hoeken van de eilanden zelf spoedig wateren.

Ligging boom met overhangende kruin. 6°52′5″ Z.b en 134°43′40″,7 O.l.

Het rif beN. Koeltoebai-Z. is begroeid met enkele struiken en zal

dus vermoedelijk dit eiland over eenige jaren grooter omvang hebben. BeZ. en beO. daarvan steekt het rif ruim 1 zeemijl uit en liggen verder op 3 en ruim 4 zeemijl, ongeveer NNO. van het eiland een paar met halftij droogvallende zandplaten.

BeW. Koeltoebai-Z. ligt het kleine smalle Wadidin, waarop een hoogste struik aan de Noordzijde, verder Maardjindjin, dat aan de Oostzijde hooger begroeid is dan aan de Westzijde.

Het bestaat uit twee deelen, die door eene smalle ONO.—WZW. loopende en met laagwater droogvallende laagte gescheiden zijn. Van om de West komende is deze afscheiding alleen dicht onder den wal van Djaoedin, beN. de peiling N 51° O. zichtbaar. Van om de Oost geven de hoeken geen peilbare punten, vooral daar het Noordwestelijke gedeelte door de geringe hoogte en afgebroken begroeiing zich meermalen als uit verscheidene deelen te bestaan, voordoet.

Op de NO.-kust van Maardjindin staat een huisje met roodachtig dak en nabij het Zuidstrand een van om de Oost zeer kenbare boom met V-vormige kruin. Ligging: 6°52′42″ Z.b. en 134°42′9,2″ O.l.

De ZW.-punt eindigt in eene zandtong op het uiteinde waarvan een baakje.

Djaoedin is het Westelijkste en grootste, 6 zeemijl lang en 1 zeemijl breed. Aan de NW.- en Oostzijden zijn de boomen hooger, langs de ZW.-kust staat veel dood hout; de Oostpunt wordt gevormd door eene smalle landtong, waarop eene rij hooge boomen. De Noordkust is moerassig; er ligt nog een eilandje onder den wal.

Er zijn sporen van krokodillen, welke trouwens op vele der Aroe-eilanden voorkomen, gevonden. Op ongeveer 2 zeemijl beW. de Oostpunt staat nabij het Zuidstrand een kenbare boom met hoogen top; van om de Zuid gezien heeft deze boom het profiel van eene kerk met stompen toren. Ligging: 6°51′48″ Z.b. en 134°38′50″,2 O.l.

Van om de Noord komende ziet men van de Djaoedingroep het eerst het hooge hout aan de Oostzijden van Djaoedin en Maardjindjin, eerst daarna komen de Oostelijke eilanden boven de kim. Het rif langs de ZO. en Zuidkust van Djaoedin is ongeveer 1 zeemijl breed en goed aan te looden en nabij de Zuidpunt daarvan ligt eene met hoogwater droogliggende zandplaat. Bij de Westpunt van het eiland is het steil en kan men den wal daar zeer dicht naderen; vooral in den Oostmoesson is hier eene goede ankerplaats.

De vijf-vademlijn, die beO. en beZ. Koeltoebaai-Z. dicht bij den rifrand ligt, buigt zich beZ. Maardjindjin eerst om de Zuid en dan, na een punt om de Oost gemaakt te hebben, om de West Dicht binnen deze lijn wordt weder een verhoogde rug gevonden, waarop $3\frac{1}{2}$ vadem water, terwijl op eene enkele plek, $1\frac{1}{4}$ zeemijl Noordelijk van de Oostpunt van Karang, 3 vadem gelood werd.

Op 2 zeemijl beZ. Koeltoebaai-N. en op 5 zeemijl beN. Koeltoebaai-Z. liggen de grenzen van een 5 zeemijl diepen en 3 zeemijl breeden inham in het groote rif van Barkai, waardoor het naderen der kust hier mogelijk wordt. Behalve enkele losse koraalplekken met 3 vadem werden hier geleidelijk afnemende diepten, zand met modder, tot aan den rifrand gevonden.

In de ruimte beW. de lijn „Oosthoek Toentoendjoering in Westelijkste Koeltoebaai-N." en „de klapperboom van Longar tusschen de peilingen Z80°W. en Z63°W." werd niet minder dan 4 vadem gevonden. Kleine schepen kunnen den wal dichter naderen. In den laatsten tijd is de Zuidgrens van deze reede door de bevolking van Barkai door enkele steekbakens met witte vlag als topteeken aangeduid, er staat daar ook nog een offerpaal, zijnde een vrij hooge boomstam met een pluim van,doode klapperbladeren als topteeken. Ligging: 6°47′7″ Z.b. en 134°46′6″7 O.l. De kans bestaat evenwel dat deze bakens wegslaan en niet of niet weder op dezelfde plaats opgericht worden.

Dicht onder den Zuidwal van Barkai langs de kampoengs Baimoen, Longar en Afara, loopt eene smalle geul Walordjin genaamd, waardoor lichte vaartuigen deze kampoengs kunnen naderen en van de reede van Gomo-Gomo naar de geul, welke beW. Djaoedin langs loopt, kunnen komen.

Aan de Noordzijde van den Oostelijken ingang der Walordjin staat tegen de droogvalling een baakje, op de plaat daar beZ. een struik.

Karang. Op ongeveer S zeemijl beZ. de Djaoedingroep ligt dit uit zand en koraal gevormde eiland, vermoedelijk op eene zich om de ZW. uitstrekkende punt der zeven-vademlijn, welke de Oostkust der Aroeeilanden begrenst. Het is dicht begroeid, aan de NW.zijde is het hout hooger en heeft geen bepaald kenbare punten. Dit eiland is omgeven door een koraalrif, dat om de NO. ongeveer 900 M. om de ZW. ongeveer 1200 M. uitsteekt, over het algemeen, doch vooral aan de NW.punt van het eiland steil is, waar men den wal tot op ongeveer 300 M. kan naderen. Men vindt dan in 7 vadem goeden achtergrond. Nabij de Westpunt van het rif ligt eene met hoogwater droogblijvende zandplaat.

Het eiland is onbewoond en ook door de groote hoeveelheid muskieten onbewoonbaar.

Op 4 zeemijl N53°,5O. van het eiland ligt nabij de zeven-vademlijn een bankje, zand, koraal en schelpen, met $4\frac{1}{2}$ vadem water, en $4\frac{1}{2}$ zeemijl N5°,5O. er van, het rif Banda, waarop $3\frac{1}{2}$ vadem water.

Maar, Djei, en Enoe, (het Zuidelijkste eiland der Aroe-groep), zijn laag en begroeid, omgeven door een smallen rifrand. Maar, gelegen op het rif, dat van Barkai om de ZW. loopt, is van zeer grilligen vorm en heeft eene om de Zuid uitstekende zandbank Djei heeft op de

ZO.punt en Enoe op de Westpunt kenbare hooge boomen. De passage tusschen deze eilanden is schoon.

Tendjoering is eene verzameling eilanden, door kleine soengeis gescheiden, tusschen Barkai en Trangan. Het doet zich voor als een groot steenachtig zwaar begroeid eiland. Op het rif, dat zich van hier om de Zuid uitstrekt tot aan Maar en waarop vele zandbanken voorkomen, ligt het lage, begroeide eilandje Wolil.

Tusschen Enoe en Djei om de West sturende, vindt men de ongelijke diepten, welke de kaart der "FLYING FISH" aangeeft; men zal wel doen de ZW.punt van Djei niet te dicht te naderen.

Het vaarwater naar Krei is zeer nauw en kronkelend en door de vele riffen moeilijk bevaarbaar zonder loods. Tusschen de riffen doorsturende werd op sommige plaatsen niet meer dan 17 voet gelood.

Karwai. Heeft men geen loods kunnen krijgen, dan is het beste merk met den koers N22°,5W. op Karwai, een klein rotsig eiland met een paar zeer kenbare klapperboomen, die reeds bij Djaoedin worden gezien aan te sturen; in 4 en 4½ vadem koraalgrond kan men dit eiland tot op 1½ zeemijl naderen. Peilt men den voorspringenden Zuidhoek van eene om de West loopende soengei in Tangan Ww. z Z., dan wordt de koers N48°W., totdat Koemnaar, waarop de kampoeng Krei ligt, Noord is. Met dezen koers stuurt men recht daarop aan, totdat de Zuidhoek van Tendjoering Z84°,5O. is, alwaar in 6½ vadem, koraalgrond kan worden geankerd.

Krei, de voornaamste handelsplaats van het Zuidelijke gedeelte der Aroe-eilanden, bestaat uit eene oude kampoeng op Trangan en eene nieuwe op Koemnaar, een rotsig eilandje uit drie deelen bestaande. De geheele bocht beZ. deze eilanden is vol riffen en moet met groote omzichtigheid worden bevaren.

Trangan. Het Zuidelijke gedeelte van Trangan is heuvelachtig; op de ZO kust wordt het land plotseling afgebroken en vertoont op vele plaatsen steilen rooden zandsteen; op de Zuidpunt ligt het kleine dun begroeide eiland Ngabordamloe en eene hooge grijze klip Batoe Gojang, welke door de inlanders voor heilig wordt gehouden. Daar beZ. en beW. liggen vele ondiepten van 2 en 3 vadem. Blackburnrif met 1½ vadem brandt bij een weinig zee. Tusschen dit rif en den wal, die van af Batoe Gojang om de NW. loopt, is eene goede passage voor kleinere schepen; de kust is hier rotsig en steil. Red Cliff van de kaart der "FLYING FISH" is een vooruitspringend gedeelte van roode rotsen ongeveer 150 voet hoog, bij de inlanders Tandjoeng Bain genaamd. De berg van dien naam is een lange ronde dichtbegroeide heuvel, die een goed merk oplevert, tot hij in de peiling N76°O. achter de hooge rotsen verdwijnt.

Van af hoek Bain loopt de kust Noord; hoek Lelar, een naar zee

afloopende heuvel steekt een eind om de West uit en vormt de Westelijkste punt der groep; 2 zeemijl uit den wal vindt men hier diepten van 7 tot 10 vadem zandgrond. Bij de negorij Naigoeli beginnen de heuvels lager te worden; het strand heeft hier vele hooge alleenstaande tjemara-boomen en bij eene kleine negorij beZ. Naigoeli, een paar groote vlakke rotsen.

Om de Noord gaande vindt men de negorij Teroeni; 5 zeemijl daar beN. buigt het vlakke land in en vormt den Westelijken oever der soengei Serwatoe, eene breede diepe kreek, welke in Zuidoostelijke richting in Trangan doodloopt. De hier gevormde bocht heeft een rotsig strand, de Noordelijke hoek Rebi eenige kenbare witte steenen; het rif steekt daar ruim 1 zeemijl uit. Daar beZ. vindt men de kleine soengei van dien naam.

Om de Noord vervolgende, wordt het land lager en met aroe-palmen bezet; bij den zeer lagen hoek Loetoer met de soengei van dien naam, vindt men 4 zeemijl uit den wal een koraalrif met $2\frac{1}{2}$ vadem water. Hoek Hokmar is kenbaar aan zeer hooge boomen en doet zich van om de Zuid voor als een eiland, van om de Noord als een steile heuvel; eene kleine soengei loopt daar in Taberfane, het Noordelijke gedeelte van Trangan. Op de Noordpunt, waar het land scherp om de ZO. bocht is het rif $\frac{1}{2}$ zeemijl breed.

Maikoor is een lang smal eiland, in Zuidoostelijke richting tusschen de reeds genoemde soengeis Barkai of Koba en Maikoor loopende; de kust is laag. Bij de kampoeng Maikoor, de eerste christen-negorij van om de Zuid waar een gouvernements-school bestaat, is een hoog bosch; het rif steekt daar $1\frac{1}{2}$ zeemijl om de ZW. uit. De ingang der soengei Maikoor is zeer breed met diepten van 5 tot 13 vadem, moddergrond; voorbij de kampoeng buigt het land sterk in, bij de kampoeng Wangal een hoek vormende, die de soengei verder voor het gezicht sluit. De Westkust loopt ongeveer Noord en het rif is hier 2 zeemijl breed; men vindt er de soengei Beleloïde met een lagen zandigen Zuidhoek en een dichtbegroeiden Noordhoek, hoek Ratoe genaamd. De kust buigt dan om de NNO. tot Tatoedjoering, de NW.-punt van Maikoor; 3 zeemijl NW. van deze punt ligt een koraalrif met $1\frac{1}{2}$ vadem water. Van af dezen hoek loopt de Noordkust sterk getandom de Oost, het verst uitstekend bij Meidjoering. De passage tusschen het bij Tatoedjoering gelegen rif en Babi, een laag gelijk begroeid eiland, tusschen Maikoor en Wammer, is ruim 3 zeemijl breed met 10 vadem, modder tot 22 vadem, geen grond. Men moet de Zuidkust van Babi echter niet te dicht naderen, van wege het rif op de ZW.-punt, waarop boven water uitstekende steenen liggen. Tusschen de NO.-punt van Maikoor en hoek Toeradjera, den Westhoek van Kobroor, ligt de ingang der soengei Barkai of Koba: beN. hoek Toeradjera, de soengei Wanoembai, de

best bevaarbare soengei in West- en Oostelijke richting, die de handelsweg is van den voor- naar den achterwal.

In de groote baai, hier gevormd door de Noordkust van Maikoor en de ingebogen Westkust van Wokam, staat 4 tot 7 vadem, moddergrond, in de soengei Wanoembai tot 13 vadem toenemende; 3 zeemijl de soengei opvarende, vindt men op Kobroor, aan de eenige zoetwater-rivier der Aroe-groep, de kampoeng Wanoembai, het middelpunt van den handel van het binnenland. De ingang der soengei wordt van om de West gezien, gedeeltelijk verborgen door den scherpen Noordhoek Tandjoeng Malingaratoe, waar het rif $\frac{1}{2}$ zeemijl om de West uitsteekt, en een rotsig eilandje tegen den steenachtigen Zuidkant.

Gebruikte Varie 4°O.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

HOOFDSTUK IV.

SOENGEI BARKAI OF KOBA EN SOENGEI WANOEMBAI OF WATOELEI.

Soengei Barkai of Koba is een der gemeenschapswegen voor lichte vaartuigen tusschen voor- en achterwal. De Noordoever wordt gevormd door het eiland Kobroor, de Zuidoever door Maikoor en Koba. De oevers zijn, enkele rotsige punten uitgezonderd, laag en begroeid.

Na van af den Westelijken mond eene ongeveer 6 zeemijl lange strekking om de Zuid gehad te hebben, is de algemeene richting van dit bochtige vaarwater ZO$\frac{1}{4}$O.; de geheele lengte bedraagt ongeveer 36 zeemijl.

Door het groote aantal eilanden, welke zich in deze soengei bevinden en de afwisselende diepten, die daarin gevonden worden, is het raadzaam van de aanwijzingen van een loods gebruik te maken.

Gedurende den tocht, welke door de stoombarkas van Hr. Mm. opnemingsvaartuig "BANDA" van den voor- naar den achterwal gemaakt en waarbij eene zooveel mogelijk nauwkeurige schets vervaardigd werd, viel het navolgende op te merken.

In den Noordelijken mond, die ongeveer 900 M. breed en waarvan de richting over 1 zeemijl afstand ZO$\frac{3}{4}$Z. is, vindt men diepten van meer dan 10 vadem. Daarna buigt de soengei zich met eene scherpe bocht eerst om de ZW. en dan om de Zuid en wordt daar eene breede zakvormige watervlakte gevormd aan de Westzijde waarvan het eiland Moesin[2] onder den wal van Maikoor ligt. De diepten nemen geleidelijk af, terwijl de harde koraalgrond, welke in den mond gevonden wordt, hier door een modderigen bodem vervangen wordt. Op de hoogte van Moesin[2], dat volgens den loods vrij dicht moet worden gepasseerd, loodde men $2\frac{1}{2}$ vadem minste diepte. Het vaarwater buigt zich daarna weder om de ZO. en wordt tusschen het vrij groote eiland Njamok ter linkerzijde en een rotsigen uitspringenden hoek op den Zuidoever, aanmerkelijk smaller. Op de Westzijde van dezen hoek ligt de kampoeng Kadoe Doewar, op de Oostzijde Kaugor Oekin. De diepten nemen hier weder tot meer dan 10 vadem toe, zooals trouwens in de geheele soengei de smalle vakken diep met steile kanten en harden bodem en de breede gedeelten meestal ondiep en modderig zijn.

Aan de NO.-zijde van de kampoeng Kaugor Oekin steekt een rif tot op ongeveer 500 M. uit, doch zij kan van om de ZO. dichter genaderd worden. Zoetwater, doch van minder goede hoedanigheid, is hier te bekomen.

De kampoeng op eene rots gebouwd, bestaat uit een drietal vrij groote woningen, die elk door verscheidene gezinnen bewoond worden. De bevolking is zeer armoedig en vindt haar bestaan in den aanplant van djagoeng, klapperboomen en suikerriet.

In de zich beO. Kaugor Oekin bevindende verbreeding moet de Noordwal gehouden worden, totdat de soengei zich weder versmalt en midden vaarwaters diepten van meer dan 10 vadem gevonden worden. Na ongeveer 5 zeemijl in de richting ZO. tot ZOtO. afgelegd te hebben, passeert men eene groep eilanden waar de diepte tot 4 vadem afneemt. Behalve het Oostelijkste, dat onder den wal van Kobroor ligt, worden zij allen aan de Oostzijde gepasseerd.

Na vervolgens door een betrekkelijk smal en recht gedeelte der soengei, waarin meer dan 10 vadem water, 2 zeemijl om de ZZO. tot ZOtO. gestuurd te hebben, verbreedt deze zich aanmerkelijk en vormen de vele daarin liggende eilanden een waren archipel.

Na beN. Ingoer langs met koersen van OZO. tot OtZ. op loodsmansaanwijzing den weg tusschen de eilanden gevolgd te hebben, waarbij afwisselende diepten meer dan 10 tot 3 vadem, modder en koraal gelood werden, bereikt men bijna de bron Ajer Boenga Radja, het smalste gedeelte der geheele soengei.

De oevers zijn hier steil en men vindt dicht onder den wal nog 7 vadem.

Op den Noordoever wordt, in de nabijheid van een stukje grillig afgebrokkeld rotsig strand, bovengenoemde zoetwaterbron, welke evenwel weinig capaciteit heeft, gevonden. Bij regenachtig weer vormt zich evenwel op den rotsigen Zuidoever, die er op ongeveer 200 M. van verwijderd ligt, een flinke waterval.

In dit gedeelte der soengei, hetwelk slechts ongeveer 1000 M. lang is, werd 4 zeemijl stroom in het uur gelogd.

Is men dit smalle gedeelte voorbij, dan komt men in eene ruime verwijding, waarin eenige eilandjes liggen en aan weerszijden de breede mond van eene soengei uitkomt.

Die aan de Noordzijde heet soengei Loran. De diepten nemen in dit gedeelte af tot 5 vadem.

Over den afstand van ruim 1 zeemijl neemt de soengei daarna eene Zuidelijke richting aan en wordt hier tusschen een vrij groot eiland aan B.b. en den mond eener kleine soengei aan S.b. eene plek met $2\frac{1}{2}$ vadem gevonden, waarbij eene zeer kenbare rots, Batoe Bandeira genaamd, juist Zt$\frac{1}{4}$O. gepeild word. Deze rots is kenbaar door den zwarten wand, waarop eenige breede horizontale strepen.

Ongeveer 1000 M. OZO$\frac{1}{4}$O. van deze rots ligt vrij van den Noorderoever eene kleine droogvalling, welke aan de Zuidzijde gepasseerd moet worden, waarbij men tusschen deze droogte en het rif dat van de NW.-zijde van het daartegenover liggende eilandje Fles afsteekt niet minder dan 4 vadem vindt. Daarna nemen de diepten weder tot 7 en 9 vadem toe.

Met den koers ZS7°O. dit gedeelte, dat betrekkelijk smal is, gepasseerd te zijn, heeft men aan de Noordzijde van het vaarwater weder eene verwijding waarin vele eilanden en vermindert de diepte nogmaals tot 3 vadem. In dit gedeelte mondt eene vrij breede soengei uit, die volgens den loods met soengei Loran gemeenschap heeft Is men de eilandengroep voorbij, dan komen recht tegenover elkaar op Zuid- en Noordoever twee breede zijwateren in de soengei uit. De Zuidelijke Fatoe-Bilar genaamd, vormt de grens tusschen de eilanden Maikoor en Koba. De Noordelijke, in welks ingang een vijftal eilandjes, waardoor de daarachter liggende kampoeng Bedidi aan het gezicht onttrokken wordt, is eene in Noordoostelijke richting loopende kreek, die niet met andere soengeis in verband staat. De mond is door een rif afgesloten met eene kleine droogvalling dicht onder den Westwal.

De kampoeng Bedidi bestaat uit een drietal armoedige woningen op palen in het moeras gebouwd, is vuil en vol ongedierte. Eetbare vogelnestjes en vruchten in geringe hoeveelheid waren hier te bekomen.

Aan de Oostzijde van den mond der Fatoe Bilar steekt een rif ver in het vaarwater der soengei Barkai uit. Op den Noordelijken rand er van, staan een paar lage boompjes. In het daarop volgende gedeelte, dat over een afstand van 3 zeemijl in de richting ZZO. tot ZOtO. versmallend toeloopt, worden diepten van 9 tot 4 vadem gevonden, waarna de soengei zich met eene scherpe bocht om de Oost tot ONO. buigt, waarbij men aan B.b een drietal eilanden passeert. De monden der soengei Morai komen hier uit.

In dit gedeelte dat ongeveer 1 zeemijl lang is, werd niet minder dan 6 vadem gelood, waarna de soengei weder met een scherpen hoek hare Zuidelijke richting herneemt. Over den afstand van ongeveer 2 zeemijl is daarna de koers Z31°O., een betrekkelijk lang, ongeveer 1400 M. zich O.—W. uitstrekkend eiland aan de Noordzijde moet voorbijgevaren worden.

Hier monden verscheidene kreeken in de soengei uit. Een daarvan, welke achter het genoemde eiland uitkomt, geeft gemeenschap met de soengei Maikoor.

Even voordat de Zuidelijke mond van de soengei open komt, passeert men aan de Oostzijde van eene vrij ver van den wal van Koba afliggende en waarschijnlijk daar niet mede verbondene droogvalling.

In den mond der soengei waarvan de richting over een afstand van

5 zeemijl ZOtO¾O. is en die zich tot ongeveer 2500 M. verbreedt, vindt men zeer ongelijke diepten van meer dan 10 tot 2 vadem en ligt daarvoor eene uitgestrekte modderbank, die tot op 2 zeemijl van den wal van Kobroor en Koba uitsteekt.

Alhoewel daarop eene minste diepte van 11 voet werd gevonden bestaat de mogelijkheid, door de sterke stroomtrekking welke hier gevonden wordt, dat zich daarin diepere geulen bevinden.

De kampoeng Pono ligt op de rotsige Zuidpunt van Kobroor.

Wanneer men de bovengenoemde modderbank gepasseerd is, komt men in het diepe vaarwater dat in Noordoostelijke richting beO. Kobroor en beZ. Lola langs naar zee voert.

De weg naar Barkai voert om de Zuid, doch kunnen hieromtrent geen nadere gegevens verstrekt worden.

Soengei Wanoembai of Watoelei. De soengei van Wanoembai, Manoembai of Watoelei is de gemeenschapsweg tusschen voor- en achterwal, welke de eilanden Wokam en Kobroor scheidt. De geheele lengte bedraagt ongeveer 28 zeemijl, terwijl de algemeene strekking met eene bocht in Noordoostelijke richting, O¼N. is.

Het is over het algemeen een betrekkelijk smal vaarwater met diepten van meer dan 10 vadem, behalve aan den Oostmond, waar de breedte, die overigens tusschen 80 en 400 M. afwisselt, tot ongeveer 4000 M. toeneemt, terwijl ook de diepten aldaar belangrijk minder worden.

De Oostelijke vaarwaters naar zee, waarvan de voornaamste beZ. Batoe Kapal en de Karaweira-groep gevonden wordt zijn nog niet voldoende opgenomen, doch is deze laatste vermoedelijk voor kleine schepen en daardoor de geheele soengei bevaarbaar.

De oevers zijn in het Westelijk gedeelte tot den waterval van Malalau Koeri op ongeveer 134° 31′,4 O.l. rotsig, daarna volgt een gedeelte waar het land laag en moerassig is, terwijl in den Oostelijken mond de oevers weder hier en daar steenachtige plekken, afgewisseld door zandstrand vertoonen, alles dicht begroeid.

In het Westelijke gedeelte loopt de vloed om de Oost en de eb om de West met eene snelheid van 1½ en 2½ zeemijl in het uur. In den Oostelijken mond trekt de eb naar zee, terwijl de vloed daar naar binnen loopt om de West.

Gedurende een tocht van voor- naar achterwal, gemaakt door de stoombarkas van Hr. Ms. opnemingsvaartuig „BANDA" werd het navolgende opgemerkt.

Van de ZW.punt van Wokam steekt een rif af, dat van om de Noord komende, op bekwamen afstand moet gerond worden, doch meestal door verkleuring kenbaar is.

In ONOe richting komt daarna de mond open, waarbij een begroeide steen, zich voordoende als eene lichtgroene plek, onder den

Zuidwal een goed verkenningspunt oplevert en vrij dicht gepasseerd moet worden.

Men vindt in den mond, die daar ongeveer 400 M. breed is, diepten van meer dan 10 vadem en de op 2 zeemijl Oostwaarts liggende huisjes der verspreide kampoeng Wanoembai op den Kobroorwal komen dan spoedig in 't zicht. Aldaar is goed drinkwater te bekomen.

De richting der soengei is hier over 2 zeemijl afstand ongeveer OZO., waarna zij met eene vrij scherpe bocht om de NO. gaat.

Op ongeveer 500 M. beO. kampoeng Wanoembai is op den Zuidoever eene kenbare witte plek op de rotsen en vindt men iets beO. daarvan, waar de soengei zich om de NO. buigt aan de Zuidzijde eene vrij diepe baai, waarin de zijtak Wodaier uitmondt en twee vrij hooge dichtbegroeide eilandjes liggen. Het Noordelijke heet Walakausil.

In het om de NO. loopende gedeelte, dat ruim 1 zeemijl lang is, monden enkele kleine soengeis uit, waarvan de Oostelijkste op den Zuidoever iets breeder is en soengei Maréeremaar heet. De soengei Wanoembai blijft hier ongeveer 300 M. breed en men vindt tot dicht onder den Noordwal diepten van meer dan 10 vadem.

Vervolgens verandert de richting met eene vrij scherpe bocht tot Oost en OtZ. en men ziet dan de huizen der kampoeng Silbatabata op den Noordwal, ook op rotsen aan de Oostzijde van den mond eener kleine kreek gebouwd. Iets beO. de kampoeng steekt eene rotsige punt, welke eene kenbare witte plek vormt, om de Zuid in het vaarwater uit en versmalt dit daardoor tot ongeveer 80 M. Het is hier steil en men vindt tot op enkele meters van den Noordwal diepten van 12 tot 13 vadem.

Na over een afstand van ongeveer 3 zeemijl deze Oostelijke richting behouden te hebben, buigt de soengei zich nabij den waterval, Wairlilifoelang op den Noordoever, welke alleen zichtbaar wordt als men er dwars van is, om de NO. en behoudt deze richting met enkele bochten waardoor de koersen soms van Noord tot Oost gewijzigd worden over een afstand van 8 zeemijl tot nabij den waterval Malalankoeri op den Zuidwal.

In dit gedeelte monden vele kreeken uit, waarvan de soengei Temtemmer aan de Noordzijde, de voornaamste is, terwijl een 2 zeemijl meer om de NO. op den wal van Kobroor, de waterval Loemloem wordt gevonden. Deze waterval zelve is van uit de soengei niet te zien, maar het goed drinkbare water verzamelt zich op eene steenen bedding. Eenige honderde meters beN. deze plaats ziet men op den wal van Wokam aan de Noordzijde van eene kleine soengei een vrij hoogen begroeiden heuvel, waarop een alleen staanden kenbaren boom. Alle watervallen zijn van geringe capaciteit, alleen gedurende den regentijd hebben zij eene breedte van een paar meters.

De breedte der soengei in dit gedeelte varieert van 80 tot 120 M. en men vindt hier nog steeds tot dicht onder den wal diepten van meer dan 10 vadem uitgezonderd nabij de bocht tusschen den waterval van Mairlilifoelang en de kreek Temtemmer, waar volgens den loods steenen onder den Noordwal liggen, hetwelk ook het geval is even beW. den waterval van Malalankoeri.

BeO. hiervan is de algemeene richting, door enkele flauwe bochten gewijzigd, O$\frac{3}{4}$Z. Op ongeveer 1 zeemijl beO. den waterval ligt op ongeveer 30 M. uit den Noordwal een met laagwater droogvallende losse steen, terwijl overigens ook in dit gedeelte verscheidene kleine soengeis in haar uitmonden, waarvan de Baoewatoe, de soengei Dosi en de soengei Koedari Moeri de voornaamste zijn. Op enkele plaatsen bedraagt de breedte hier ongeveer 300 M., de oevers worden lager en het water is vuil en modderig, zoodat geene verkleuring meer zichtbaar is

Voor den mond der soengei Dosi, waaraan de kampoeng van dien naam, welke niet zichtbaar is van uit de soengei Wanoembai, liggen een drietal eilandjes.

Op 1 zeemijl beO. de kreek Koedari Moeri wordt de soengei belangrijk breeder, liggen onder den Noorwal uitgestrekte modderbanken en bevindt het vaarwater zich dicht onder den wal van Kobroor.

De wal van Wokam wordt hier door vele kreeken doorsneden, waarvan de soengei Lakoffer de voornaamste is. BeW Sewer langs geeft zij gemeenschap met de Watoelei-groep. ZW van den mond dier soengei ligt een vrij hooge begroeide hompel.

De Zuidwal buigt zich hier met eene vrij scherpe bocht om de Zuid en bij den daardoor gevormden hoek liggen twee kale steenen. Op ongeveer 2 zeemijl hier beZ. vindt men de op eene rots gebouwde kampoeng Karwai. Door het van hier tot op ongeveer 1 zeemijl uitstekende rif is deze kampoeng moeilijk bereikbaar.

De geul der soengei Wanoembai, waarin thans diepten van 3 vadem gevonden worden, loopt van af den bovengenoemden scherpen hoek van den wal van Kobroor in Zuidoostelijke richting. Het onder den wal van Wokam liggende eiland Boetoeng moet op ongeveer 350 M gepasseerd worden Van hier is de Oostelijke mond open en ziet men Batoe Kapal, Meriri en de Karaweira-eilanden.

In den mond ligt onder den wal van Wokam nog een kleine begroeide hompel. Prauwen en lichte vaartuigen nemen, indien zij naar Watoelei bestemd zijn, buiten den mond gekomen hun weg om de Noord tusschen de eilanden Maar door, om op die wijze in de geul, welke beO. Djoersian loopt, te komen. Zij moeten dan de laagte in het rif beZ. Maar, waar niet meer dan twee voet met laagwater staat, passeeren. De vaartuigen welke naar Meriri bestemd zijn kunnen de beZ. Batoe Kapal langs loopende diepere geul der soengei Wanoembei blijven volgen.

Zooals hiervoor werd aangegeven, is deze geul vermoedelijk ook voor kleine schepen bevaarbaar, doch is zij beW. Batoe Kapal nog niet voldoende opgenomen om daaromtrent aanwijzingen te kunnen geven.

Gebruikte Varie 4° O.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

HOOFDSTUK V.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE EILANDENGROEPEN BEWESTEN EN BENOORDEN NIEUW-GUINEA.

Over eenige eilandengroepen in den Molukschen Archipel, de Westen Noordkusten van Nieuw-Guinea, Maccluergolf en Geelvinkbaai wordt het navolgende medegedeeld.

De naam Tamcai-eilanden is bij de inlanders niet bekend; deze eilanden worden door hen Jef Fam genoemd.

De naam Poeloe Gagi is onjuist en moet zijn Poeloe Gag.

De inlandsche naam der Kommerrust-eilanden is Jef Doif.

Kofiau. Het eiland Popa (Kofiau) der kaart „Molukssche Arch." Blad I, heet alleen Kofiau; Popa is de naam van het eiland beO. de Booeilanden, op die kaart Esplee genoemd.

Tusschen Popa en de Boo-eilanden is geen vaarwater voor schepen; beN. deze eilanden is het diep, daar beZ. liggen vele riffen. Deze eilanden leveren bijna niets op, zelfs geen sago

De kampoengs Moepali en Sobang op Kofiau bestaan niet; de kampoeng Mata werd bij het langs stoomen niet gezien.

Misool. De schetskaart van de reede Waigamma, eiland Misool, voorkomende op de kaart „Plannen van ankerplaatsen in den Molukschen Archipel", Blad III, is niet juist.

De kampoengs Goe en Kasim op dit eiland bestaan niet meer; van de kampoeng Fageoe waren ook nog slechts 3 huisjes over, zoodat er alleen nog de kleine kampoeng van den „Radja" is ter reede Waigamma.

Het eiland Poeloe Pinang der kaart heet Jef Joes.

Salwatti. De naam der plaats op de ZW.kust is Sailolof of Selolof, niet Sailolo.

De naam Galewo voor de straat, die het eiland van Nieuw-Guinea scheidt, is op Salwatti niet bekend; te Sailolof noemt men die straat Selé, te Samatee aan de NO.kust, draagt zij den naam van straat Kalobolol.

BeO. Poeloe Snapan aan de NO.kust van Salwatti, bevindt zich een losliggend rif op de peiling:

„Noordhoek Poeloe Snapan . . . . Z76°W." op 1000 M. afstand.

Wanneer men van om de Noord naar Samatee bestemd is, moet men

het eiland Bam niet met koersen beO. het Zuiden aanloopen, daar tusschen Poeloe Snapan en het rif beN. Bam nog twee riffen werden gezien.

Waigeoe. Tusschen de eilanden Saonek besar en Saonek ketjil, aan de Zuidkust van Waigeoe liggen geene klippen

Van het gedeelte der Zuidkust tusschen de Saonek-eilanden en Moemoes (niet Moreha, dat ook foutief geplaatst is), steekt bijna geen rif uit, zoodat men hoogstens op 700 M. afstand van die kust blijft. De strekking van deze kust is niet juist geteekend, wel de Westgrens der buitenriffen, waarvan de Noordkant naar gissing op 2000 M. afstand van den wal ligt.

De diepe en smalle baai, op de kaart Kabiai genoemd, heet Telaga Waigeoe (het meer van Waigeoe), en staat aan den Zuidkant door eene smalle passage, de Rabiai-rivier, in verbinding met de zee. Wanneer de sterke stroomdwarrelingen in die passage het binnenkomen van groote schepen niet beletten, zouden deze in de Telaga Waigeoe een schoon en bruikbaar vaarwater vinden en zeker veiliger reede dan die van Moemoes.

Bij het verder om de Oost gaan langs de Zuidkust werd van de Grosvenor- en Bombay-riffen niets bespeurd en evenmin van het beO. Waigeoe aangegeven Buccleughrif, waar beO. langs werd gekoerst, omdat volgens verkregene inlichting de Oostkust van Waigeoe vol riffen ligt, wat ook door de kaarten wordt aangegeven.

De eigenlijke naam van het eiland Rawak op de Noordkust is Lawak; de negorij op dit eiland heet Oesba.

Bij hoek Forrest in straat Bougainville ligt een losliggend rif, waarvoor men op niet minder dan 2 zeemijl afstand van dien hoek passeere. Van om de Oost komende en dit rif op 200 M. aan B.b. houdende, werd op ongeveer 1000 M. afstand aan S.b. nog een grooter rif gezien, evenals het andere niet op de kaart aangegeven. Beide riffen zijn kenbaar aan rafeling en branding.

Westkust Nieuw-Guinea en Maccluergolf. Van Tandjoeng Selé tot voorbij Telok Segoer is de kust laag en onbehaaglijk; daar beO. eerst verheffen zich diep landwaarts in eenige bergen. Het lage voorliggende land is door de ver in zee uitstekende banken, voor schepen met eenigen diepgang, niet te naderen.

Voorbij de hoek Omonket buigt de kust in tot beO. Jef Kabalim of Poeloe Ati-Ati? vormt dan eenen inham, Telok Segoer genaamd en even voorbij dezen een uitspringenden hoek, Jamtoep geheeten. Daar beO. ligt het eilandje Matel of Jef Matel.

Ongeveer 3000 M. daar beO. is de Kabrara-rivier, die aan den mond door ondiepe banken versperd, doch verder naar binnen diep en schoon is.

Van het eiland Jal steekt een rif ongeveer 3 zeemijl Zuidwaarts uit.

De baaien Samei en Kaiboes bleken te bestaan.

Het eiland Boelang der kaart bestaat niet; wel wordt te dier plaatse ongeveer een landhoek gevormd, Tandjoeng Sabra of Sabrara genaamd, door een diepen inham, Telok Bira, ten Westen en het landschap Kassweli ten Oosten. Het laatstgenoemde, met eene rivier van denzelfden naam, bocht geleidelijk uit naar Tandjoeng Roemakain, het Roeba-kain der kaart.

Wain of Oainsop is dezelfde landstrook.

Waar op de kaart de naam Wain in cursief schrift staat, behoort Sertoebir te staan, terwijl de naam Sertoebir moet worden vervangen door Kassweli.

Alleen in het landschap Esra vindt men strandkampoengs, overal elders wonen de Papoeas meer binnenwaarts. Vermoedelijk komt dit doordat de kust van de Kabrara-rivier tot aan de Maccluergolf en ook het Westelijk gedeelte der Noordkust van deze golf niet anders is dan eene delta-vorming met lage moerassige eilanden en nauwe kreeken zonder diepe rivieren.

De negorij Patipi aan den Zuidkant der Maccluergolf, ligt niet aan den grooten baai (*Zie* kaart »Molukssche Arch.» Blad II), doch Westelijker dan zij op die kaart geteekend staat aan een kleinen inham, Weri Aboeam genoemd, tusschen de Telok Salakiti en de groote baai.

Het vaarwater beZ. het eiland Ogar, aan den Zuidkant der Maccluergolf, is diep en schoon. De opneming door de »GAZELLE» is beter dan die van 1858 door Zr. Ms »PHOENIX», doch ook verre van onberispelijk, vooral wat betreft de ligging der zoogenaamde »OST-INSELN».

De uitgestrekte modderbank van 3 vadem, die bij Boembarai van den wal afsteekt, is steil; een vijf-vadembank kon daar niet worden aangelood en bestaat waarschijnlijk niet.

Volgens ingesteld onderzoek en verkregene inlichtingen werd bevestigd bevonden, dat er zeker geen doorloopende waterweg tusschen de Maccluergolf en de Geelvinkbaai bestaat.

Evenzeer bestaat er tusschen de Maccluergolf en Kowiai daar beZ. geen voor de scheepvaart bruikbare waterweg.

Noordkust Nieuw-Guinea en Geelvinkbaai. De naam van het eiland bij den NW.hoek van Nieuw-Guinea is niet Ram, maar Dom, zooals ook »Adm. Chart» n°. 942 B. aangeeft.

NW. van het riviertje, waaraan de thans verdwenen kampoeng Has lag, ligt een uitgestrekt rif op 1000 tot 1500 M. afstand van den wal; de »JAVA» lag aan de buitenzijde daarvan ten anker in 28 vadem water.

Aan de West- en ZW.zijde van het eiland Amsterdam, beW. Kaap de Goede Hoop steekt een rif uit, met eene breedte van ongeveer $\frac{3}{4}$ zeemijl, dat zeer vlak is en Zuidwaarts breeder wordt Het strekt zich uit tot op ongeveer $2\frac{1}{2}$ zeemijl van het eiland.

In de kleine Geelvinkbaai vindt men goeden ankergrond, in 12 vadem

water, mits men niet te dicht onder den wal van Ingnesooi zij, waar het zeer diep is.

Er is beO. Wendesi, gelegen even beN. de Wandammenbaai, eene ondiepte ontdekt, waarop verkleuring zichtbaar is en volgens opgave der bewoners 4 vadem water staat.

De naam der kampoeng Irisam in het landschap Jauer, Zuidkant Geelvinkbaai, moet worden vervangen door den naam Monakwor, doch deze tevens iets Zuidelijker worden geplaatst.

Roebi aan den Zuidkant der Geelvinkbaai bestaat niet meer.

Van de Der Schelling- of Moor-eilanden in dezelfde baai, is alleen het Westelijke, Roetoemora genaamd, bewoond. Van de overige heet het grootste Ratewo, het kleinste Oetaina.

De eigenlijke naam van het eiland Nawi, Oostkant Geelvinkbaai is Naoe.

De ligging der Doodkist- en Olifantsbergen volgens de kaart "Noordkust Nieuw-Guinea", Batavia 1885 is waarschijnlijk onjuist.

Van de Groote Kerkberg kon ondanks goed bergenzicht, niets worden bespeurd. (Op de "Adm. Chart" n°. 942 B. komt deze berg niet voor)

Het eiland Koeroedoe in den Oostelijken ingang der Geelvinkbaai, wordt door de bewoners Abéré genoemd; het eiland Jappen heet bij de inlanders Jobi (evenals op "Adm. Chart", n°. 942 B). BeO. dit eiland steekt een rif uit, even ver als dat aan den Westhoek van Koeroedoe of Abéré.

Mefoor. De hoogte van het eiland Mefoor, ook Mafoor, Noenfoor, Noefoor en Noemfoor genaamd, het laatste waarschijnlijk het meest juist, is hoogstens ongeveer 165 voet.

De eenige ankerplaats daaromtrent vindt men, volgens de bewoners dier eilanden, aan den Oostkant van het eilandje Manem beW. Mefoor. Dit eilandje is op de kaart ten opzichte van het laatstgenoemde, onjuist geplaatst.

De baai van Waridoi, eiland Mefoor, is zeer ondiep en alleen voor sloepen bevaarbaar.

De Schouten-eilanden. De eigenlijke naam van het eiland Korrido is Soepioré; slechts eene landstreek daarvan heet Korrido. (Op "Adm. Chart, n°. 942 B." komt de naam Suppiori voor als naam van een berg op dit eiland.).

Voor den ingang der baai van Maudor op de Noordkust van Soepioré, vindt men eene goede ankerplaats, welke het gemakkelijkst en veiligst van om de West wordt aangeloopen. In den Westmoesson kan men nog een weinig verder de baai in, betere beschutting vinden Op de peiling "Piek van Soepioré Z3°O." is eene ondiepte gevonden van $4\frac{3}{4}$ vadem.

De naam van het Oostelijke eiland Biak wordt uitgesproken als Wiak.

Het beN. Wiak geteekende eiland Meossoir of Manor bestaat niet.

De straat tusschen Soepioré en Wiak heet Sornidori en moet slechts voor prauwen bruikbaar zijn In ieder geval wordt zij uit zee in geene richting open gezien en heeft een gedeelte er van slechts geringe breedte.

Het eiland Wiak is aan den NW.kant het hoogst, nl. 800 tot 900 voet; deze heuvelrij verloopt echter snel. Verder is het met uitzondering van eenige hooge gedeelten, slechts ongeveer 30 tot 50 voet boven water, het heeft laag strand aan den Westkant en eene steile kust aan den Noordkant, waar de plekken zandstrand voor het bouwen der kampoengs benut zijn.

De Mapia-, St.-David- of Freewilleilanden bestaan slechts uit 3 eilanden en eenige rotsen boven water. De eilanden zijn geheel met klapperboomen begroeid.

Noordkust Nieuw-Guinea beO. de Geelvinkbaai. De ligging van den mond der Rochussenrivier beW. den hoek d'Urville is blijkens verkregen observatiën vrij juist op de kaart aangegeven.

Van de Arimoa-eilanden, onder dezen naam bij de bewoners niet bekend en door de handelaren Koemamba-eilanden genoemd, is alleen het Westelijke Liki genaamd, bewoond; de beide andere heeten Lamsoetoe en Armofin; het laatstgenoemde is het kleinste en middelste.

Van den NW.hoek van Liki steekt een vrij lang rif uit in Noordelijke richting, waardoor het noodig is dit eiland bij nacht niet dichter dan 6 zeemijl te passeeren.

De lagune Witriwaai is, zoowel wat ligging en afmetingen als strekking aangaat, op de kaart weinig nauwkeurig aangegeven. BeN. den mond dezer lagune liggen twee niet op de kaart aangegevene eilandjes, het Oostelijke Boëk, het Westelijke Madiom genaamd, tusschen welke de „JAVA" in 25 vadem ten anker lag.

De naam der Sapidi Doerei-baai berust waarschijnlijk op eene schrijffout; deze baai toch werd vroeger door anderen gerapporteerd Sadipi te heeten. Ook deze naam echter was niet bekend bij de aldaar wonende bevolking, die deze baai Soewamo schijnt te noemen naar de kampoeng van dien naam. BeO. het eiland Manggei, Anse-Irisbaai, ligt een rif, waarop bij hooge deining branding werd waargenomen. De kampoeng, op de kaart Djakari genoemd, heet Wandisiaoe; Djakari is de naam der landstreek, die den Westkant der baai vormt.

De vermoedelijke ligging der Stephen-eilanden is ongeveer 0°22′ Z.b. en 136°10′ O.l.

Gebruikte Varie 3° O.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PRO 86 L87

PERPUSTAKAAN NASIONAL